

R 496

Экз
№ 1

Guliston

2014/6

Адолат туғи

*Эзгу сўз, эзгу ўй ва эзгу амал –
Қадим тарихимнинг буюк ютуғи.
Темурбек тузуги дастур мукамал –
Элни бирлаштирди адолат туғи.*

*Аждодлар шавкати байроғимда жам,
Мовий жилоларда самовий қудрат.
Кундан кун юксалиб бораркан ўлкам
Ҳар лаҳза ортади шиддату суръат.*

*Янги ой – навқирон давлат тимсоли,
Юлдузлар ёғдуси толедан нишон.
Қуёшқалб боболар юлдуз мисоли
Маърифат кўкини этмиш нурафшон.*

*Оппоқ ранг покликнинг бегард либоси,
Тонгнинг таровати, тинчлик рамзидир.
Томирда жўш урган ҳаёт дарёси –
Яшнатиш, яратиш, яшаш азмидир.*

*Яшиллик ҳаётнинг иккинчи номи,
Бахмал водийларга айни ифода.
Она табиатнинг меҳру инъоми
Юртимда тобора бўлғай зиёда.*

*Ҳамиша қўлласа боболар руҳи,
Ворислар қудратли мамлакат қурғай.
Мустақил Ватаннинг сарбаланд туғи
Авалло, қалбларда ҳилпираб турғай!*

Азизбек АНВАР

Jurnal 1925-yildan chiqa boshlagan

**O'zbekiston Respublikasi
Madaniyat va sport
ishlari vazirligi**

Bosh muharrir:
Minhojiddin MIRZO

Tahririyat:

Bosh muharrir o'rinbosari:

Jalolbek YO'LDOSHBKOV

mas'ul kotib:

Komil JONTOYEV

fotomuxbir:

Mashrab NURINBOYEV,

sahifalash va dizayn:

Nigina QODIROVA

navbatchi muharrir:

Ahmad TO'RA

Jamoatchilik kengashi:

Muhammad ALI

O'zbekiston Yozuvchilar

uyushmasi raisi

Fotih JALOLOV

O'zbekiston Respublikasi
Madaniyat va sport ishlari
vazirining birinchi o'rinbosari

Mahmud ISMOILOV

O'zbek Milliy akademik

drama teatri direktori

Suvon NAJBIDDINOV

«Matbuot tarqatuvchi»

AK Bosh direktori

Abduvahob NURMATOV

Andijon viloyati hokimligi

mas'ul xodimi

Baxtiyor SAYFULLAYEV

O'zbekiston davlat san'at va

madaniyat instituti rektori

Norbek TOYLOQOV

Pedagogika fanlari doktori,

professor

Jahongir QOSIMOV

«O'zbekkino» Milliy agentligi

Bosh direktori

Rustam QOSIMOV

«O'zbekiston pochta»

OAK Bosh direktori

USHBU SONDA:

Muhtarama ULUG'OVA
Umr shomidagi qutlug' tong

Azim SUYUN
Ona yurt, ota makon —
bayrog'im, Vatan, o'zing

Durdona ISMONOVA
Go'zal hislar talqini

Sobir O'NAR
«Otamzamon hangomalari»
turkumidan

Shomahmud SHORAHMEDOV
Qalbga yaqin soz

Muhiddin TINIBEKOV
Ehtiyot bo'ling, tovush!

Adham DAMIN
«Oshiq G'arib» bo'lgan kunim

Asqarali SULAYMONOV
Bahodir Jalolovning
grafik timsollari

Jurnal O'zbekiston Matbuot va axborot agentligi tomonidan
0517 raqamli guvohnoma bilan 18.03.2008- yilda ro'yxatga olingan.
Jurnal ikki oyda bir marta (bir yilda oltita) chop etiladi.
Mualliflar va tahririyat fikrlari farqli bo'lishi mumkin.
«Guliston» jurnalidan olingan materiallarda manba ko'rsatilishi shart.
Tahririyat barcha ijodiy ishlarni tahrir etishga haqli.

Bichimi 60x841/8. Buyurtma №152. Adadi: 1020 nusxa. Hajmi 6 bosma taboq.
Bosmaxonaga 17.12.2014- yilda topshirildi. Bosishga 17.12.2014- yilda
ruxsat etildi. Tahririyat manzili: Toshkent — 100000, Buyuk Turon ko'chasi,
41-uy. Tel.: 233-25-66, 233-27-94.

**Jurnal «Mezon Print» XK bosmaxonasida chop etildi.
Manzil: Toshkent shahri, Kichikbeshyog'och ko'chasi, 130-uy.**

E-mail: gulistonjurnali@inbox.uz
guliston_j@exat.uz

* * *

Конституциямизда белгилаб берилган асосий мақсадларимиз барчамизга яхши маълум. Яъни, Бош қомусимиз бозор иқтисодиётига асосланган мустақил демократик давлат қуриш, инсон манфаатлари, ҳуқуқ ва эркинликлари, қонун устуворлиги ва мамлакатимиз барча фуқаролари учун қонун олдида тенглик тамойили таъминланадиган фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг мустаҳкам пойдеворини яратиш берди.

* * *

Ўзбекистонимизга мос тарихий, миллий, анъанавий ва иқтисодий вазият ва хусусиятларни инобатга олмасдан туриб, «бозор иқтисодиётининг шиддатли гирдобига ўзингни ташласанг, унинг ўзи кўзланган манзилга олиб чиқади» деган хомхаёллардан бутунлай воз кечдик. Ва бугунги кунда бутун дунёда тан олинган, «ўзбек модели» деб ном олган жамиятимизни тубдан ислоҳ этиш, эркинлаштириш, демократик янги давлат қуриш, уни модернизация қилиш бўйича пухта ўйланган тараққиёт йўлимизни танлаб олдик.

* * *

Биз танлаган ва машҳур беш тамойилга асосланган тараққиёт моделининг нақадар ҳаққоний ва самарали экани биз қураётган янги демократик тизимда, иқтисодиётимиз ривожланишининг барқарор, барчани ҳайратда қолдираётган суръатларида, халқимизнинг ҳаёт даражаси ва сифати ортиб бораётганида ўзининг амалий тасдиғини топмоқда.

* * *

Жаҳон миқёсидаги глобал иқтисодий инқироз ҳали-бери давом этаётганига қарамасдан, дунёнинг санокли давлатлари қаторида Ўзбекистонда ялпи ички маҳсулотнинг йиллик ўсиш суръатлари сўнгги 10 йил давомида 8 фоиздан зиёд бўлиб келмоқда. Янги — 2015 йилда ҳам ана шундай юксак ўсиш суръатлари кўзда тутилмоқда.

* * *

Эски тизимнинг қолип ва ақидаларидан холи бўлган, мустақил фикрлайдиган ва ҳаётга қарайдиган, Ватанимиз тақдири ва келажаги учун масъулиятни ўз зиммасига олишга қодир куч сифатида майдонга чиқаётган бугунги ёш авлодимиз айна шу дастурларнинг, биз амалга ошираётган тарбиявий ишларимизнинг маҳсули, десам, ҳеч қандай хато бўлмайди.

* * *

Умумий юрисдикция судларининг таркибий тузилмаси ва фаолиятининг ташкилий асосларини такомиллаштириш, уларнинг кадрлар салоҳиятини мустаҳкамлаш, суд ходимларини ижтимоий ҳимоя қилишни кучайтиришга доир чора-тадбирлар ҳам муҳим аҳамият касб этди. Ишларни кўриб чиқиш сифатини ошириш ва муддатларини қисқартириш мақсадида фуқаролик судлари сони кўпайтирилди, судья лавозимига номзодларга қўйиладиган талаблар кучайтирилди.

Ахборот соҳасини ислоҳ қилиш, сўз ва ахборот эркинлигини таъминлаш бўйича амалга оширилган демократик ўзгаришлар фуқароларнинг ахборот олиш ва уни тарқатиш борасидаги ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, оммавий ахборот воситаларининг мустақиллигини мустаҳкамлашга, мамлакатни демократлаштириш жараёнларида уларнинг ролини оширишга хизмат қилмоқда.

* * *

Иқтисодиётни демократлаштириш ва эркинлаштириш соҳасига, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни қўллаб-қувватлашнинг самарали механизмларини яратишга алоҳида эътибор қаратилди. «Тадбиркорлик фаолияти соҳасидаги рухсат бериш тартиб-таомиллари тўғрисида», «Рақобат тўғрисида», янги таҳрирдаги «Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида»ги ва бошқа қонун ҳужжатларига мувофиқ тадбиркорлик фаолиятини юритиш учун зарур рухсат бериш тартиб-таомилларининг рўйхати ва турлари изчил қисқартирилди.

* * *

Айнан туб таркибий ўзгаришлар, юқори технологияларга асосланган янги ва замонавий корхоналарни барпо этиш, фаолият кўрсатаётган ишлаб чиқариш қувватларини кенг миқёсда янгилаш ва модернизация қилиш борасида пухта ўйланган стратегия туфайли мамлакатимизнинг ялпи ички маҳсулотига sanoatning улуши 1991 йилдаги 14 фоиздан бугунги кунда қарийб 25 фоизга ўсди. Айна пайтда қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг улуши 34 фоиздан 17 фоизга камайди.

* * *

«Соғлом она — соғлом бола» лойиҳаси доирасида жами 13 миллион 600 мингдан зиёд аёллар ва болалар тиббий кўриқдан ўтказилди. Бунинг натижасида 2 миллион 800 минг аёл ва 2 миллион 500 минг бола соғломлаштирилгани бу йўлдаги катта қадам бўлди.

* * *

Аҳолимиз, аввало муҳтарам опа-сингилларимизнинг талабига мувофиқ, юртимизда, шу жумладан, чекка қишлоқларда «Гўзаллик салон»лари, таъмирлаш ва тикув цехлари, маиший техникаларни тузатиш шохобчаларидан иборат 150 дан ортиқ хизмат кўрсатиш комплекси барпо этилгани турмуш маданиятини оширишга катта ҳисса бўлиб қўшилди.

* * *

Бизнинг эътиборимиз марказида турган касб-хунара коллежлари битирувчилари орасидан ўз бизнесини ташкил қилишга интилаётган йигит-қизларга 170 миллиард 700 миллион сўм миқдорида кредитлар ажратиш берилгани ва улар ўз хусусий ишини очиш имконига эга бўлганининг ўзи, ҳеч шубҳасиз, ҳам иқтисодий, ҳам ижтимоий жиҳатдан ўта муҳим муаммоларни ечишга имкон берди.

Шу билан бирга, ёш оилаларга уй-жой сотиб олиш, уни қуриш ва реконструкция қилиш, узоқ муддат фойдаланишга мўлжалланган товарларни харид қилиш учун қарийб 215 миллиард сўмлик имтиёзли ипотека кредитлари ва 57 миллиард сўмлик фойсиз қарз маблағлари ажратилди.

Дунёдаги турли-туман нуфузли беллашувларда Ватанимиз шухратини тараннум этиб келаётган ёшларимиз сафи тобора кенгайиб бормоқда. Мисол учун, бу йил юртимиз ўқувчиларидан 10 нафари хорижий мамлакатларда ўтказилган йирик халқаро мусиқа ва санъат фестивалларида «Гран при» деб аталадиган энг юқори совринни, 60 нафари эса биринчи ўринни қўлга киритгани бунинг яққол тасдиғидир.

Хитой Халқ Республикасининг Нанкин шаҳрида ўтказилган ўсмирлар ўртасидаги иккинчи Олимпия ўйинларида 28 нафар ёш спортчимиз 4 та олтин, 3 та кумуш, 3 та бронза, жами ўнта медалга эришгани ҳам йил давомидаги катта спорт ютуқларимиз қаторига киради. Жанубий Кореянинг Инчеон шаҳрида ўтказилган Осиё ўйинларида эса юртимиз фарзандлари 9 та олтин, 14 та кумуш, 21 та бронза, жами 44 та медалга сазовор бўлиб, юксак шоҳсупага кўтарилди.

Хаммамизга маълумки, мамлакатимизда илк бор мактаб остонасига қадам қўядиган ўғил-қизларимизни дарслик ва бошқа ўқув қуроллари билан бепул таъминлаш яхши анъанага айланган. Жорий йилда ҳам қарийб 587 минг 1-синф ўқувчиси салкам 28 миллиард сўм қийматидаги дарслик ва ўқув анжомлари билан таъминланди.

Шу ўринда халқимиз ўртасида кенг тарқалган «Савоб ишни ҳар ким қилиши керак, савоб ишни ҳар кун қилиш керак» деган шиоримизни яна бир бор эслаб ўтишни истардим. Чунки, бу дунёда ҳеч бир нарса изсиз кетмайди. Яхшилиқ қилган одамга албатта яхшилиқ қайтади. Ўзига қайтмаса, болалари, набира-ларига қайтади. Муқаддас китобларимизда айтилганидек, яхшилиқнинг мукофоти фақат яхшилиқдир.

Албатта, «Соғлом бола йили» Давлат дастури доирасида амалга оширган ишларимиз ҳақида яна узоқ гапириш, кўпгина рақам ва мисолларни олиб келиш мумкин. Лекин уларнинг барчасини мухтасар қилиб ифода этадиган бўлсак, ана шу мақсадлар учун барча манбалар ҳисобидан 4 триллион 795 миллиард сўм ва 260 миллион АҚШ долларидан зиёд маблағ сарфланганининг ўзи, ўйлайманки, бу борадаги фаолиятимизнинг кўлами ва миқёси нақадар улкан эканидан далолат беради.

Барчамизга яхши маълумки, ўтган давр мобайнида юртимизда йилларга қандай ном бермайлик — бу «Оила» ёки «Аёллар» йили бўладими, «Соғлом авлод» ёки «Соғлом бола» йили бўладими, «Обод маҳалла» ёки «Обод турмуш» йили бўладими — буларнинг барчаси, ҳеч шубҳасиз, чуқур маъно ва мазмунга эга.

Бошқача айтганда, бу каби олийжаноб мақсадларни кўзда тутиб амалга оширган тадбирларимиз аввало жамиятимизни янада эркинлаштириш, ҳаётимизни янада обод ва фаровон қилиш, тинчлик-осойишталикни мустаҳкамлашда, Ватанимизнинг обрў-эътиборини халқаро майдонда юксалтириш йўлида муҳим амалий қадам бўлганини ҳеч ким инкор этолмайди.

Айни шу шартларни ҳисобга олган ҳолда, мен кириб келаётган 2015 йилга мамлакатимизда **Кексаларни эъозлаш йили**, деб ном беришни таклиф этаман.

Ҳар қандай жамиятнинг ёши улуг одамларга бўлган эътибори ва ғамхўрлиги унинг маданий даражасини белгилайди, десак, янглишмаган бўламиз. Соддагина, ўзбекона қилиб айтганда, кексаларга ҳурмат-эҳтиром, меҳр-оқибат кўрсатиш маънавий ҳаётимизнинг том маънода ажралмас қисмига айланган.

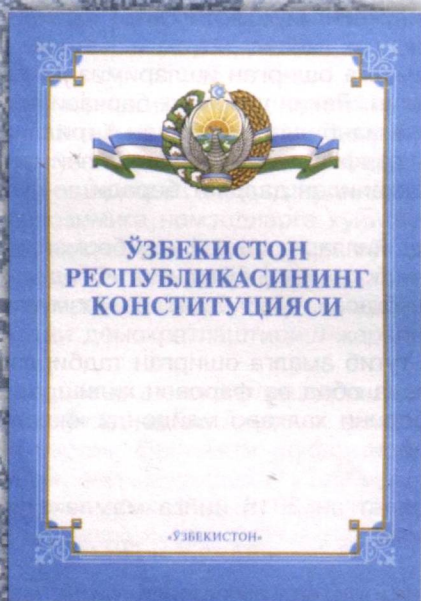
Хонадонларимиз кўрки бўлган пири бадавлат кексаларимизни ҳар томонлама қадрлаш мақсадида мамлакатимизда катта ишлар амалга оширилмоқда. Шу йилнинг ўзида уларга давлат бюджети ҳисобидан 11 триллион 618 миллиард сўмдан ортиқ пенсия, 105 миллиард сўмдан зиёд нафақалар тўлангани бунинг амалий тасдиғидир.

Кириб келаётган янги йилга **Кексаларни эъозлаш йили** деб ном бериб, уни мана шундай пок ният ва ҳаракатлар билан бошлаётганимиз 2015 йилнинг тинчлик ва осойишталик, фаровонлик ва тўқинлик йили бўлишига, унинг янада мазмунли ўтишига муносиб ҳисса бўлиб қўшилади, иншоолло.

Президент Ислам Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 22 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги «Мамлакатимизни демократик янгилаш ва модернизация қилишга қаратилган тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириш — бош мақсадимиздир» номли маърузасидан

MILLIY O'ZLIGIMIZ NEGIZI

Ҳар бир халқни, миллатни, эл-улусни бир-биридан ажратиб турадиган ўз рамзлари бор. Бирор давлат ҳақида билмоқчи бўлсак, унинг Конституциясини ўрганиб, муайян хулосага келиш мумкин. Ҳар бир давлатнинг асосий қомуси ўзининг миллий, этник, географик ўзига хослиги ва халқининг табиати, асл қадриятларидан келиб чиқиб ишланади.

Конституция давлат тузилишининг асослари, давлат — жамият — инсон орасидаги муносабатларнинг негизини белгилаш юзасидан келишуви, том маънода давлат ва жамият қурилишининг принциплари тўғрисидаги жамият келишувининг объектив шаклидир. Шундай экан, Конституция давлатни давлат, миллатни миллат қилувчи, унинг ўзлигини белгилувчи асосий омил десак, ҳеч хато қилмаган бўламиз.

Шуларни ҳисобга олган ҳолда, мамлакатимиз истиқлолнинг дастлабки кунлариданок мустақил Ўзбекистон Республикасининг Конституциясини ишлаб чиқиш жадал йўлга қўйилди ва 1992 йил 8 декабрда қабул қилинди. Мазкур ҳужжат фуқароларнинг асосий ҳуқуқ ва эркинликларининг олий қадрият эканлигини тан олувчи ҳамда давлат ҳокимияти демократик тарзда ташкил этилишини, унинг ҳуқуқий давлат эканлигини назарда тутувчи ҳужжатдир.

Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, Конституциямиз жаҳон сиёсий-ҳуқуқий ривожланишининг ютуқларидан бири бўлмиш Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясининг қоидаларини ҳам ўзида мужассамлаштирди. Умумбашарий қадриятга айланган инсоннинг яшаш, эркинлик ва шахсий дахлсизликка бўлган ҳуқуқлари, турар жой дахлсизлиги, фикрлаш, сўз ва эътиқод эркинлиги, айбсизлик презумпцияси каби ҳуқуқ ва эркинликлар Конституцияда мустаҳкамлаб қўйилди.

Конституция миллий қадриятлар, анъана ва урф-одатларни ҳисобга олган ҳолда бойитилди. Мисол учун, инсон ҳуқуқларига бағишланган нормаларни дунё давлатлари конституцияларининг деярли барчасида топиш мумкин, лекин оилага бағишланган нормалар ҳамма конституцияларда йўқ. Мамлакатимиз Конституциясида эса мазкур масалага бутун бошли боб бағишланган. Яна бир мисол, Конституциямизнинг 66-моддасида «Вояга етган, меҳнатга лаёқатли фарзандлар ўз ота-оналари ҳақида ғамхўрлик қилишга мажбурдирлар», деб белгилаб қўйилган. Бу ўзбек халқининг асрлар давомида шаклланиб,

ривожланиб келган ота-онага, каттага бўлган ҳурмат, уларга ғамхўрлик қилишни назарда тутувчи қадрия-тимизнинг инъикосидир. Бундай мисолларни яна кўп келтириш мумкин.

Умуман олганда, Конституция мамлакатимиз ривожланишининг демократик ва ҳуқуқий устувор йўналишларини, ижтимоий ҳамжиҳатликнинг асосий меъёрий чегараларини белгилаб, ижтимоий-ҳуқуқий барқарорликнинг энг муҳим омилига айланди.

Таъкидлаш жоизки, Конституция ижтимоий муносабатларини тартибга солаётган жамият билан биргаликда ривожланиб бораверади. Шу сабабли мамлакатимиз Конституцияси ҳам тарихий воқеликни ва жамиятимизнинг ижтимоий-сиёсий ривожланишини ҳисобга олган ҳолда такомиллаштириб борилди. Ўтган давр мобайнида ҳокимиятлар бўлиниши конституциявий принципини изчиллик билан татбиқ этиш, қонун чиқарувчи ҳокимиятнинг роли ва аҳамиятини ошириш, ижро этувчи ҳокимиятнинг мустақиллиги ва масъулиятини кучайтириш, суд ҳокимиятининг мустақиллигини мустаҳкамлаш борасида тегишли ўзгартиш ва қўшимчалар Конституциямизга киритиб келинди.

Амалдаги Конституция — бу нафақат оддий меъёрий ҳужжат, балки жамият ва давлатнинг янги даврга ўтишининг белгиси, мамлакатимизда яшаётган миллат ва элатларнинг катта муваффақияти, ютуғи бўлди. Бинобарин, бу ютуқни асраш, авайлаш лозим. Шу маънода Конституциянинг ўзида ҳам уни ҳимоя қилувчи механизмлар жорий этилди. Конституциянинг устуворлигини таъминлаш мақсадида махсус орган — Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди фаолият юритиши назарда тутилди.

Конституцияга асосан, Конституциявий суд қонун чиқарувчи ва ижро этувчи ҳокимиятларнинг ҳужжатлари Конституцияга мослигига доир ишларни кўради. Унинг ваколатлари Конституциянинг 109-моддасида ўз ифодасини топган бўлиб, унга мувофиқ:

— Конституциявий суд қонунларнинг ва Олий Мажлис палаталари қарорларининг, Республика Президенти фармонларининг, ҳукумат ва маҳаллий давлат ҳокимияти органлари қарорларининг, Ўзбекистон Республикасининг давлатлараро шартномавий ва бошқа мажбуриятларининг Конституцияга мослигини аниқлайди. Конституциявий суд норматив-ҳуқуқий ҳужжатни ёки унинг бир қисмини Конституцияга мувофиқ эмас деб топган тақдирда, бундай норматив-ҳуқуқий ҳужжат ёки унинг бир қисми амал қилишини тугатади. Бундай қоида «Норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида»ги Қонуннинг 30-моддасида назарда тутилган;

— Конституциявий суд Қорақалпоғистон Республикасининг Конституцияси Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига, Қорақалпоғистон Республикасининг қонунлари Ўзбекистон Республикасининг қонунларига мувофиқлиги тўғрисида хулоса беради;

— Конституциявий суд Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунларининг нормаларига шарҳ беради. Уларни шарҳлаш мазкур ҳужжатларда ноаниқликлар топилган, улар амалиётда нотўғри ёки мантиққа зид тарзда қўлланилган ҳолларда амалга оширилади;

— Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунлари билан Конституциявий суднинг ваколатлари доирасига киритилган бошқа ишларни кўриб чиқади.

Конституциявий суднинг бошқа ваколатлари

Конституциянинг бошқа бобларида ҳам назарда тутилган. Масалан, Конституциянинг 83-моддасига мувофиқ, Конституциявий суд қонунчилик ташаббуси ҳуқуқига эга, яъни Конституциявий суд маълум бир қонун лойиҳасини ишлаб чиқиб, Олий Мажлис Қонунчилик палатасига киритиши мумкин. Бундан ташқари, Конституциянинг 95-моддасида назарда тутилганидек Қонунчилик палатаси ёки Сенат таркибида уларнинг нормал фаолиятига таҳдид солувчи, ҳал қилиб бўлмайдиган ихтилофлар юз берганда ёхуд улар бир неча марта Конституцияга зид қарорлар қабул қилган тақдирда, шунингдек, Қонунчилик палатаси билан Сенат ўртасида Олий Мажлиснинг нормал фаолиятига таҳдид солувчи ҳал қилиб бўлмайдиган ихтилофлар юз берганда Республика Президентининг Конституциявий суд билан бамаслаҳат қабул қилган қарори асосида Олий Мажлиснинг Қонунчилик палатаси, Сенати тарқатиб юборилиши мумкин.

Конституциявий суднинг ваколати доирасидаги масалалар унинг мажлисларида кўрилади. Мажлислар заруратга қараб ўтказилади. Конституциявий судда ишларни кўриб чиқиш ва қарорлар қабул қилиш коллегиял тарзда амалга оширилади. Конституциявий суднинг қарорлари оммавий ахборот воситаларида эълон қилинади. «Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами», «Халқ сўзи» ва «Народное слово» газеталари, шунингдек, «Ўзбекистон Республикаси Конституциявий суди Ахборотномаси» Ўзбекистон Республикаси Конституциявий судининг тўхтамлари эълон қилинадиган расмий манбалардир. Қарорлар матбуотда эълон қилинган пайтидан кучга киради. Конституциявий суднинг тўхтами қатъий ва унинг устидан шикоятга ўрин бўлмайди.

Конституциявий суд Республика Президенти тақдими асосан, Олий Мажлис Сенати томонидан беш йил муддатга сайланади. Сиёсат ва ҳуқуқ соҳаси мутахассислари бўлган, юксак маънавий фазилатли ва зарур малакали ўттиз ёшдан кичик бўлмаган Ўзбекистон Республикаси фуқароси Конституциявий суднинг судьяси этиб сайланиши мумкин. Конституциявий суднинг ҳар бир судьяси Олий Мажлис Сенати мажлисида якка тартибда сайланади. Олий Мажлис Сенати аъзолари умумий сонининг кўпчилик овозини олган шахс сайланган ҳисобланади. Конституциявий суд еттита аъзо — раис, раис ўринбосари ва бешта судья, шу жумладан, Қорақалпоғистон Республикаси вакилидан иборат. Конституциявий суд таркибидан камида тўрт киши сайланган тақдирда суд ўз фаолиятини бошлашга ҳақлидир.

Ўз фаолияти давомида Конституциявий суд фуқароларнинг Конституцияда мустаҳкамлаб қўйилган ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилишга, Конституциянинг устуворлигини таъминлашга қаратилган қатор қарорлар қабул қилиб келган.

Шундай қилиб, ўтган давр мобайнида Конституциямиз муносиб равишда тарих синовидан ўтди ва энг муҳими, Конституциямиз кўмагида халқимиз кенг кўламли, туб ислохотларни амалга ошириш имконига эга бўлди. Бугунги ижтимоий тотувлик ва ҳамжиҳатликнинг пойдевори бўлмиш Конституцияда белги-ланган қоидаларни чуқур ва пухта англаш ва ривожлантириш зарур.

Азиз БОЛТАЕВ,
Ўзбекистон Республикаси
Конституциявий судининг
масъул ходими

Яқинда Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон халқ шоири Зулфия таваллудининг 100 йиллигини нишонлаш тўғрисида»ги қарори эълон қилинди. Дарҳақиқат, мазкур Қарорда таъкидланганидек Зулфияхоним бетакрор истеъдоди, Ватанга муҳаббат, вафо ва садоқат туйғусини, олижаноб инсоний фазилатларни юксак пардаларда тараннум этган етук бадиий асарлари, ибратли ҳаёти ва ижтимоий фаолияти билан миллий адабиётимиз ва маданиятимиз ривожига, халқимиз маънавиятини юксалтиришга улкан ҳисса қўшган улуғ шоира эди.

Umr shomidagi qutlug' tong

Гулдурас чакмоқ қоронғу тунни ярақлатиб ёритгани каби, тарихимизнинг энг саодатли ониди Юртбошимиз мамлакатимизни Мустақил деб эълон қилганидан буён Истиқлол ҳақида жуда кўп асарлар яратилди. Уларнинг орасида Ўзбекистон халқ шоири Зулфияхоним ўзининг саксон ёшида яратган «Хотирам синиқлари» достони бетакрор, бетимсолдир.

Хуррият, келдингми, наҳотки, келдинг...

Достоннинг илк сатрларидан бошлаб Зулфияхоним бир умрлик ростгўйлиги, қайсидир вазиятларда ўзини жабрланган қилиб кўрсатиб обрў олиш илнжидан йироқлигига содиқ қолади.

Қарийб бир аср давомида неча авлоднинг эрк, истиқлолга интилган вакиллари жувонмарг қилинганига қайта-қайта шохидлик шоира қалбини шу қадар зада, зор-интизор этганки, у рўпарасида бор-бўйи билан турган ҳақиқат қаршисида бутун вужуди қалбга айланиб сўзлаётгандек:

Хуррият, келдингми, наҳотки, келдинг...

Пинҳона соғиндим, пинҳона кутдим.

Ёмғирга бағрини тутган сахродек

Сенинг насимингга қалбимни тутдим.

Достондаги «Тангрининг айри ихлос билан яратган» она образи — «Қароғида меҳр шамлари ёник, Гуллаган ўрикдай ораста, Сўфи Оллоёру Девона Машраблар баёзларини ўпиб кўлига олган, фарзандлари дилига «Мумтозлар назмини сочган» оқила,

олима, сабр-бардошда тоғлардан вазмин момоларимиз тимсоли.

Ўтган асрнинг 37-йиллар қирғинбаротлари пайтида Зулфия опанинг ҳам бир акаси ҳибсга олиниб отилган. Бу ҳақда сўзлаб: «Акам қамалгач, биз — содда одамлар унга кўрпа элтиб бермоқчи бўлибмиз. Яна қанақасидан денг, онам билан мен атлас кўрпа кўтариб олганмиз. Тошкентдаги барча қамоқхоналардан излаб, суриштириб чиқдик, акамни узоқ дараклаб тополмадик. Кейин маълум бўлдики, ўша — биз сўраб-суриштириб юрганнимизда, акамни аллақачон отиб ташлашган экан», — дегандилар.

Онам қўлларида муштдай тугунчак,

Тош шаҳарни кезар авахта излаб.

Авахта нечадир, зор она неча,

Нечалар яшарди замонни «сиз»лаб.

...Куни бўйи кезиб, букчайиб, толиб,

Кекса бағрин ерга бериб ётарди.

Ҳар бир онгли, ақли инсоннинг бошига кулфат, ўлим соя ташлаб турган ўша замонда ўз жону жигарининг-да хабарини тополмай, ғам-мотамга ботганларнинг аҳволини тушунмоқ уларга эллик йиллардан кейин баҳо бермоқдан мураккаброқ жараёндир... ва яна... ким ҳақида гапираётганимизни, бунга нечоғли ҳақдорлигимизни яхшилаб мушоҳада қилмоғимиз шарт! Яна энг эътиборли жиҳати шундаки, лирик қаҳрамон ҳаёт ҳақиқатини бор ҳолича тан олади. Баландпарвоз сўзларда ўзини элпарвар қилиб кўрсатишни ҳаёлига ҳам келтирмайди.

Севгига шоҳлар бутун бойликларини нисор этиб, гадолар эса умрларини тикиб тиз чўкканлар. Дунёнинг ажиб савдоларини қарангки, замона занжири ҳарки эзгулик, одамийлик, адолатни бўғиб ўлдирётган ўша йилларда Зулфия муҳаббат саройида ўзини йўқотган эди.

**Менми? Мен шу қадар ёш эдим ҳали,
Ёшлик, ғам бегона бир-бирларига.
Қутилмоққа андуҳ ботқоқларидан
Осилдим муҳаббат шодликларига.
Менми? Мен ишқ отлиғ бир жаҳон аро
Шеър тинглаб, шеър тизиб — шеърларда қолдим.
Беҳиштий жаранглар жонимга оро —
Ўзимнинг бахтимда ўзим йўқолдим.
Бахт қасримга кириб мени топди дард,
Уруш, ёзда ёққан қор каби ўлим.
Ўттизга етмаёқ сочим қор ялаб,
Кўз ёшим сойига тўкилди гулим.**

Шўро тузуми миллатимизни камситишдан токи олим, фозил, арбобларгача кўрқиб яшашлари учун зулм машинасига байроқ ўрнатиб, халқни ўзининг энг азиз фарзандлари азасида ҳам порлоқ келажақ ҳақида оташин нутқлар сўзлашга мажбур этди.

**Алам, ёмон алам кўзинг кўр бўлса,
Лекин сўқир диллик ундан-да даҳшат.
Халқ ганжин юлмоққа чўзилган қўлга
Биз алвон гулдаста тутибмиз фақат.
«Ватанпарвар» дебмиз ўз-ўзимизни,
Денгизлар қурибди, чирибди балиқ.
«Инсонсан, бошингни кўтар», демабди,
Кўнглинг қолганмиди бизлардан, Холиқ?**

Достоннинг учдан икки қисмини ташкил этган хотиралар баёни на ўз-ўзини оқлаш ва на ўз-ўзидан нолиш... балким яратиш, чин маънода инсоний бахтга эга бўлиш, халқу ватан иқболига ҳаётбахш нур каби сингиши мумкин бўлган умрнинг маккор тузумга қурбон этилганидан қалб оламини тўлдирган алам, изтироб — хотира синиқлари.

Ўзининг қора кунлари, соврилган умри учун афсунадоматдан ҳам кўпроқ «Иймону ишончи бутун, беиллат, Илму ҳикматларга ёр миллат»нинг кўргуликлари — шоирнинг изтироблари. Достон якунига қараб бораркан, лирик «мен» бу дунёдаги сўнги ибодатлари чоғида «Умримни нималарга сарфладим-у, у дунёга нималар олиб кетяпман?» — деб ўзини сарҳисоб қилади:

**Қай бири вазминроқ, савобми, гуноҳ?
Яшадим-ку риё, ҳаромдан нари.
Куйганман, бош-оёқ куйган жонимнинг
Нимасин ёқарди дўзах ўтлари?**

Умрининг сўнги йилларидан ўктам бир садо бўлган бу достонда ҳам шоира тақдирнинг кўзига тик, очиқ юз билан қарайди, тилу дил бирлигига садоқати ярақлаб туради:

**Ёшим кетиб-кетиб тордай тарангман,
Капалак шарпаси тегса, узилар.
Чидай-чидай юпқа тортган парангман,
Чўян бўлса ҳам дил — қулфи бузилар.**

Тақдиримда қарийб йигирма йил мобайнида Зулфияxonим билан гоҳ каттаю кичик давраларда, гоҳида ўзлари билан ёлғиз қолиб суҳбатларини олмоқ, ўрганмоқ, бахраманд бўлмоқ толеи бор экан, беадад шукр. Эгниларида ҳаммиша одмию сипо либос, ҳаммиша ўйчан, теран боқувчи кўзларида на элга машхур шоирлигидан, на арбоблигидан кибр, эътиборталаблик кўрмаганман.

Давраларга, одамларга қараб ўзгармасдилар.

Адабиётшунос олим Иброҳим Фафуров бир суҳбатда жуда гўзал ташбиҳ қилиб: «Ўтган асрнинг 60-йилларида адабиётда Зулфияxonим орбитаси пайдо бўлди», — деганди. Ҳа, бу орбита ўзининг ҳам зоҳирий, ҳам ботиний гўзалликлари билан жозиб эди. Бадиий ижодда нозик дидли, илми, ҳижрон сатрлари, аёл — онанинг ўктам овози билан Шарқ адабиётининг таниқли намояндаси, қаерда бўлмасин, ўзбек миллати — Ўзбек аёли номидан гапирмоқ шарафи, масъулиятини покиза тутган шахс эди. Бу орбита атрофида кимлар, нимадир илинжларда айланган бўлишлари мумкин... Лекин Зулфияxonим йигирма тўққиз ёшида зиммасига тушган икки фарзандга ҳам оналик, ҳам оталик бурчини-да бегард адо этди. Табиатида шаъни, ор-номусига заррача губор тушириши мумкин бўлган ҳар қандай манфаатни сўзсиз рад этгувчи устуворлик, мардлик бор эдики, худди шу фазилатлари боис миллатнинг, адабиётнинг вакили сифатида катта минбарларга кўтарилишга ҳақли, муносиб эди.

Зулфияxonим қарийб ярим аср мобайнида адабиётимизга кириб келган умидбахш қалам соҳибларини, айниқса, аёл ижодкорларни ҳар жиҳатдан қўллаб-қувватлади.

...Устоз ҳақларида қачон чуқур ўйга ботсам, шоиранинг 80 ёшлари муносабати республикаимизда, Тошкентда бўлиб ўтган тантаналарни эслайвераман, юрагим тўлқинланаверади. Дунё кезган, жаҳоннинг катта минбарларидан шеърлари жаранглаган, Шарқ адабиёти юлдузлари орасида ўрни, мавқеи бўлган Зулфияxonим ўша кунларда тақдирдан шунчалар миннатдор, бахтиёр эдиларки! Назаримда, ҳаётлари давомида кўрган-кечирган эҳтиром, байрамларнинг энг улуги, азизи мана шуниси эди. Айниқса, Юртбошимизнинг махсус табрикномада Зулфияxonимни ўзбек адабиётининг Увайсий, Нодира, Зебунисо каби юлдузлари қаторига қўйиб эъзозлашлари XX асрнинг чин маънодаги Шаҳси бўлган Зулфияxonимни севган, қадрлаган, шундай шоираси билан фахрланган инсонлар учун икки қарра байрам бўлганди. Чунки бу Зулфияxonим шахси борасида адабиёт ва тарихга оид яна бир ҳақиқатнинг тантанали эълон қилиниши эди.

«Рухим у ёқларга қуш бўлиб учар...» — деб шоира «Хотирам синиқлари» достонига хотима ясайди.

Миллатнинг, авлодининг Хурриятга эга бўлганини кўриб, бу бетимсол бахтдан ўзи ҳам бахраманд бўлиб, Зулфияxonимнинг «Рухи у ёқларга қуш бўлиб учгани» рост бўлсин.

**Муҳтарама УЛУФОВА,
Ўзбекистон Республикасида хизмат
кўрсатган маданият ходими**

Эсар Жайхун

ШАМОЛЛАРИ

Ҳар бир халқнинг маънавий мероси, баркамоллиги ҳақида сўз кетганда унинг миллий адабиёти, мусиқа санъати, маданияти тилга олинади. Асрлар юкини опичлаб, қанчалаб дилларда эзгулик, муҳаббат, олийжаноблик, мардлик, матонат, садоқат каби чечакларни ундириб келаётган уйғоқ куйлар, қўшиқларимиз борки, уларсиз биз ўзлгимизни тасаввур эта олмаймиз. Яхши куй ёки қўшиқ ҳам маълум маънода тарбия воситаси бўла олади, дейдилар.

Муҳтарам Президентимиз «Юксак маънавият — енгилмас куч» асарларида таъкидлаганларидек, «...Бугунги кунда мусиқа санъати навқирон авлодимизнинг юксак маънавият руҳида камол топишида бошқа санъат турларига қараганда кўпроқ ва кучлироқ таъсир кўрсатмоқда».

Ҳа, аждодларимиз тафаккурининг нодир намуналари бўлган миллий мусиқа санъатимиз ҳам истиклол туфайли янада ривожланмоқда. Устоз санъаткорларимиз, ўтганлар хотирасига юксак эъзоз ва эҳтиром кўрсатилиши баробарида истеъдодли ёшларимиз қўллаб қувватланмоқда.

Ҳар бир муносиб яшаб ўтилган инсон ҳаёти ўзидан кейингилар учун маълум маънода ибрат мактабидир. Ўлмас мусиқий меросимиз баҳридан сув ичиб ана шундай маъноли умр кечирган устоз санъаткорлардан бири Ўзбекистон, Қорақалпоғистон, Туркманистон, Татаристон халқ артисти Отажон Худойшукуров эди. Отажон ака ҳақида сўз кетганда кўпинча унинг бир пайтнинг ўзида ҳам қудратли, ҳам ширали, юракнинг туб-тубларигача етиб борадиган ёқимли қўшиқларини эслаб уларни Жайхун шамолига ўхшатадилар.

**Қайда юрсам соғинтирар,
Она юртим томонлари,
Хаёлимда саҳар-саҳар,
Эсар Жайхун шамоллари.**

**Ўзбекистон — шонли диёр,
Булбуллар ишқинда ёнар,
Ҳамма фаслинда навбахор,
Эсар Жайхун шамоллари.**

Яхшидан боғ қолади, дейди доно халқимиз. Таъбир жоиз бўлса, мазкур ҳофиздан ҳам ҳалихануз халқимизни баҳраманд қилиб келаётган ажойиб бир боғ қолди. У «Аму тўлкини» ашула ва рақс ансамблига бадиий раҳбарлик қилган чоғларида қанчадан-қанча ёшларнинг камол топишига ўз ҳиссасини қўшди. Айниқса, унинг ижросидаги Алишер Навоий, Машраб, Огаҳий, Махтумқули, Паҳлавон Маҳмуд, Бердақ ва бошқа кўплаб мумтоз ва давримиз шоирлари ғазал ва шеърлари, рубоийлари билан айтилган «Кажанг сувора», «Якпарда сувора», «Қўшпарда сувора», «Чапандози сувора», «Она сувора», «Феруз», «Хоразм сегоҳи», «Тошкент ироғи», «Самарқанд ушшоғи», «Эсар Жайхун шамоллари», «Биринчи муҳаббатим», «Гуллола келтирибди», «Табассум қил» каби юзлаб кўшиқлар миллий мусиқа санъатимиз хазинасидан муносиб ўрин олди.

Отажон Худойшукуров ижоди ҳақида сўз кетганда, у ўз фаолияти давомида ўзбек ва қорақалпоқ маданиятининг уйғун ҳолда тараққий этишига алоҳида эътибор бергани таъкидланади.

Яқинда Қорақалпоғистон Республикаси Элликқалъа туманида бўлиб ўтган «Устозга эҳтиром» деб номланган маданий-маърифий, мусикий анжуманда иштирок этган таниқли ҳофизлар, шоир ва ёзувчилар, мусиқашунос олимлар, унинг сафдошлари ва шогирдлари ҳофиз хотирасига эҳтиром кўрсатиш баробарида унинг ижодий мероси ҳали-хануз халқимизни баҳраманд этиб келаётгани, унинг ёш авлод камолотидаги аҳамиятига алоҳида тўхталиб ўтдилар.

Шу ўринда таъкидлаш керакки, Қорақалпоғистон Республикасининг бошқа туманлари қатори Элликқалъа ҳам ҳар томонлама жадал ривожланиб бормоқда. Кишлоқ ҳўжалиги, пахта, дон етиштириш, чорвачилик ва бошқа соҳаларда ҳам туманда бир қатор ютуқлар қўлга киритилмоқда. Муҳтарам Президентимиз ташаббуслари билан бунёд этилган замонавий лойиҳалардаги янги уй-жойлар, спорт иншоотлари, мусиқа, тиббиёт коллежлари, болалар мусиқа мактаблари, «Баркамол авлод» марказлари туман кўркига кўрк қўшиш билан бирга ёшлар камолотига хизмат қилмоқда.

Элликқалъа туманида маданият ва санъатни ривожлантиришга, ёш истеъдодларни кашф этишга алоҳида эътибор берилмоқда. Айниқса, 1999 йилдан бошлаб О. Худойшукуров жамғармаси томонидан атоқли ҳофиз хотирасига

бағишлаб ўтказиб келинаётган ёш хонандаларнинг «Нафосат — бўстони маним» кўрик-танлови ёшлар учун чинакам камолот мактаби бўлиб хизмат қилмоқда. Кўрик-танлов ғолиблари бўлган Гафуржон ва Фуломжон Эшчоновлар бугунги кунда «Ўзбекистон халқ артисти», Сойибжон Ниёзов «Ўзбекистон халқ ҳофизи», Равшан Матёқубов «Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист», Сададин Сафоев «Қорақалпоғистонда хизмат кўрсатган артист» унвонлари билан тақдирланди.

— Устоз Отажон Худойшукуровнинг ижродаги моҳирлиги, соз чертишдаги бениқсонлиги, хонишдаги ўта равонлиги ва мукамаллиги, ижодда изланувчан ҳамда беназирлиги қилни қирқ ёра диган мусиқашунослар, диди юксак мухлислар томонидан аллақачон эътироф этилган, — дейди Ўзбекистон халқ ҳофизи Бекназар Дўстмуродов. — Ҳофиз репертуари мусиқанинг бетимсол руҳий қувват, одамзодни ҳаётга ва эзгуликка чорловчи кудрат эканлигига яна бир бор ишонтиради. У соз чалганда, хониш қилганида гўё инсон танасидаги жон жунбишга келгандай бўлади.

Ана шу сўзларни эшитар экансиз, яхши шеърни, яхши кўшиқни ҳам шоирнинг, ҳофизнинг уриб турган юрагига ўхшатгингиз келади. Улар мудом мухлислар томонидан севиб ўқилар, тингланар, эъзозланар экан, демак, у юрак уриб турибди. Балким, барҳаётлик аслида шудир.

**Умр қисқа, манзил узоқ,
Йиллар биздан кетар йирок.
Мангу кўшиқ каби янғроқ,
Эсар Жайхун шамоллари.**

**Эл меҳри сўнмас юзингдан,
Улуғ дарёи азимдан,
Қорақалпоқ, Хоразмдан,
Эсар Жайхун шамоллари...**

Анжуман давомида Отажон Худойшукуровнинг ўнлаб шогирдлари томонидан айтилган қалбларни энтиктириб, юзларга сирли кўҳна ва абадий дарёнинг сарин шаббодаларини олиб келгандай бу машҳур кўшиқни тинглар эканман, беихтиёр марҳум устоз Ўзбекистон Қаҳрамони, Ўзбекистон ва Қорақалпоғистон халқ шоири Иброҳим Юсуповнинг бундан ўн йиллар муқаддам Отажон Худойшукуров ижоди ҳақида айтган сўзларини эслаб, ҳофиз ҳақидаги фикрларимни шу билан мухтасар қилдим: «Отажон кўшиқ куйлаганда дарёдай тошиб инсонни сеҳрлаб кўярди. «Эсар Жайхун шамоллари» шеъримни Отажонга бағишлагандим. Яратган уни ўз раҳматига олган бўлсин. Илоё, шира ва маънога тўла кўшиқларининг умри бардавом бўлсин!»

Минҳожиддин МИРЗО

ЎЗБЕК МИЛЛИЙ АКАДЕМИК ДРАМА ТЕАТРИ 100 YOSHDA

Бугун биз мамлакатимиз тарихидаги унутилмас сана — нафақат юртимиз, балки Туркистон заминидagi биринчи профессионал театрга асос солган Ўзбек Миллий академик драма театрининг юз йиллигини нишонлар эканмиз, унинг шу даврда босиб ўтган мураккаб ривожланиш йўли, эришган ютуқ ва марралари кўз ўнгимиздан ўтиши табиийдир... Бугун биз Миллий театримизнинг тамал тошини қўйган, бу йўлда қандай оғир синов ва тўсиқларга дуч келмасин, ўзлигидан, ўз маслагидан қайтмаган, «Театр — бу ибратхонадир» деган ҳикматга амал қилиб, маънавий жасорат намунасини кўрсатиб яшаган Бехбудий, Мунавварқори, Авлоний, Чўлпон сингари маърифатпарвар боболаримиз, саҳна санъати фидойиларининг сўнмас хотираси олдида бош эгиб таъзим қиламиз.

**Ўзбекистон Республикаси Президенти
Ислом КАРИМОВнинг Ўзбек Миллий
академик драма театри юз йиллиги муносабати
билан театр жамоасига йўллаган табригидан**

Дарҳақиқат, театр санъати томошабинга кўзгу тутади. Унда хислатлар ҳам, иллатлар ҳам рўй-рост акс этади. Маънавиятнинг ривожини, тафаккурнинг ўсишида театрнинг ўрни катталигини эътироф этган боболаримизнинг саъй-ҳаракатлари натижаси ўлароқ XX аср бошида ўзбек Миллий театрининг тамалтоши қўйилди. Бугун бу муборак санага юз йил тўлди.

Юртимиз театрларининг етакчиси бўлган Ўзбек Миллий драма театрининг тарихи 1914 йилда Абдулла Авлоний ташкил қилган «Турон» театр труппасига бориб тақалади. Бу саҳнада биринчи бўлиб Маҳмудхўжа Бехбудийнинг «Падаркуш» драмаси қўйилди. Кейинчалик бу спектакл кўплаб саҳна асарларининг юзага келишига туртки бўлди. Театр қанчадан-қанча иқтидорли режиссёрлар, истеъдодли актёрларни юзага чиқарди. Бехбудий, Мунавварқори, Абдулла Авлоний, Чўлпон, Маннон Уйғур, Етим Бобоҷонов, Олим Хўжаев, Аброр Ҳидоятлов, Наби Раҳимов, Шукур Бурҳонов, Зикир Муҳаммадҷонов, Обид Жалилов, Сора Эшонтўраева, Зайнаб Садриева, Тошхўжа Хўжаев, Александр Гинзбург, Фани Аъзамов каби театр даргаларидан ўзбек театрига ўлмас мерос қолди.

Бир сўз билан айтганда, юз йил мобайнида ўзбек театри ҳам сифат жиҳатидан, ҳам шаклига кўра

тараққий этди. Маданиятимиз ривожига театр санъати, хусусан, Ўзбек Миллий академик драма театрининг ўрни катталиги боис 2014 йил 22 январда давлатимиз раҳбарининг «Ўзбек Миллий академик драма театрининг 100 йиллигини нишонлаш тўғрисида»ги Қарори қабул қилинди. Мазкур қарор ижросини таъминлаш мақсадида бир қатор ишлар амалга оширилди. Хусусан, театр биноси капитал таъмирдан чиқарилиб, кўркам қиёфага кирди, керакли замонавий жиҳозлар билан таъминланди. Навқирон актёрларнинг устоз санъаткорлар тажрибасини ўрганишлари учун махсус хоналар ажратилди. Саҳна ва саҳна ортидаги ҳаракатланувчи мосламалар ҳамда чироқлар ҳам янгиланди. Театр фаолиятига бағишланган махсус китоб нашрдан чиқди.

Театр байрамлари юртимиз бўйлаб кенг кўламда ташкил этилди. Миллий академик драма театрининг ижодкорлари республика бўйлаб гастрол сафарларига чиқишди. Турли гўшалардаги санъат шинавандалари, театр ихлосмандлари билан давра суҳбатлари, жонли мулоқотлар ташкил қилинди. Вилоят театрларида театр кунлари ташкил қилиниб, Миллий академик театрининг «Андишали келинчак», «Қирмизи олма» каби спектакллари намойишлари ўтказилди.

Асосий тантана — Ўзбек Миллий драма театрида бўлиб ўтган тадбир санъат муҳибларининг байрамига айланди. Давлатимиз раҳбарининг фармонида мувофиқ, бир қатор театр актёрларининг юксак унвон ва мукофотлар билан тақдирлангани ҳам юртимизда санъат аҳлига кўрсатилаётган катта эътибордан далолатдир. Жумладан, театр актёри Асадилло Набиев, «Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган артист» фахрий унвонига, онахон актриса Тўти Юсупова «Фидокорона хизматлари учун» ордени билан, актёрлар Дилдорхон Икромова ва Фатхулла Маъсудов «Меҳнат шўхрати» ордени билан, актёр Абдурайим Абдуваҳобов, расмоллар Бобониёз Курбонов ва Светлана Цой «Дўстлик» ордени билан, ёритиш бўлими бошлиғи Маҳмуджон Орифҷонов ва актёр Миролим Қиличов «Шўхрат» медали билан мукофотланди. Юртбошимизнинг театр жамоасига йўллаган табригини давлат маслаҳатчиси Хайриддин Султонов ўқиб эшиттирди. Тадбир давомида театрнинг юз йиллигига бағишлаб киноижодкорлар томонидан яратилган ҳужжатли фильм намойиш этилди. Театрлаштирилган мусиқий дастур ҳам давра қатнашчиларининг байрамона кайфиятига янада кўтаринкилик бағишлади.

Нилуфар ҲАЙИТОВА

Азим СУЮН

ONA YURT, OTA MAKON — BAYROG'IM, VATAN, O'ZING

ВАТАН ФАСЛЛАРИ

Қадим, эрка сойлардан оқиб келар гул иси,
Олма гулининг иси, зардоли гулин иси.
Юлдузларми, ойлардан қалқиб келар гул иси,
Жийда гулининг иси, қароли гулин иси.
Гуллар атрин таратган тоғимсан, Ватан, ўзинг,
Кўнгиллар қулфин очган боғимсан, Ватан, ўзинг!

Тонглар эрта отади, мастона булбул куйи,
Осмон бирам ёйилган, тунлар бирам чарақлар.
Аргумоқларни кўмар буғдойзорларнинг бўйи,
Ўзбек далаларида тилло жавзо ярақлар.
Ризқ-рўзим бутун доим, қароғим, Ватан, ўзинг,
Кўкдаги бир кучоқ ой — чароғим, Ватан, ўзинг!

Ўз чилласи ёндирар, қуриб қолди сойлоқлар,
Дашту саҳролар узра ўралиб учар қуюн.
Қиру адирлар аро сокин мудрар қишлоқлар,
Жирналар, жарликларда қўй-қўзилар олар тин.
Тўрғайи чулдираган қишлоғим, Ватан, ўзинг,
Майли, йўллари тошлоқ, тошлоғим, Ватан, ўзинг!

Ипак мезонлар учар, юрсанг юзга илашар,
Соғинтирди кўп узоқ кузнинг намхуш ҳавоси.
Болалар бир-бирига қилишар янтоқ ҳашар,
Дуо қилиб ўтирар бобоси-ю момоси.
Насибаси ҳалолим — тупроғим, Ватан, ўзинг,
Меҳнатлари жаннатли — оппоғим, Ватан, ўзинг!

Чўққиларни қор босди, кўрдим олис-олисдан,
Юрагим ҳаприқади, қиш эрур севган фаслим.
Қани, сиз, ҳей жўралар, олинг майиз, қанд-курслан,
Юксакликлардан кўринг бу Ватан бўйи-бастин!
Дилим, тилим, қўлимда яроғим, Ватан, ўзинг,
Она юрт, ота макон — байроғим, Ватан, ўзинг!

ЎЗБЕКИСТОН БУ

Отасидан кўрган ўғил ўқ куяр,
Онасидан кўрган қиз бичгайдир тўн.
Аждодлар мероси — боқий, элсуяр,
Улар елкамизда эъзозли, бутун.
Нур юзли она юрт, ота макон бу!
Жаҳон ичра жаҳон Ўзбекистон бу!

Дунёнинг ишлари қизиқ ва чигал,
Битта пешонада минг ёзиқ шоён.
Асрлар қаъридан келгайдир тугал
Чин инсон қалбида чин комил иймон.
Гарчи инжа иймон, ўлмас иймон бу!
Жаҳон ичра жаҳон Ўзбекистон бу!

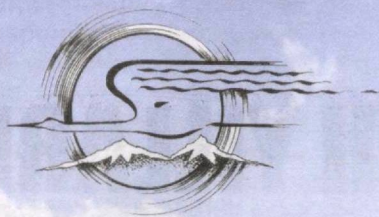
Дўст Аллоҳ номига яширинган сир,
Дўст оро кирармиш қиёматда ҳам.
Дўстимга дўст эрур, ёвмига ёвдир,
Орият шарафи эрур муқаррам.
Илоҳий қалъа бу, жонбахш қўрғон бу!
Жаҳон ичра жаҳон Ўзбекистон бу!

Демиш: авлиёлар эмасдир худо,
Лекин худоликдан жудо ҳам эмас.
Ҳар қадам жойида азиз авлиё,
Осмони тоқида сирлар муқаддас!
Тўрт фасли мукамал Замин, Осмон бу!
Жаҳон ичра жаҳон Ўзбекистон бу!

Инсонга Инсондан жоиз мурувват,
Ишқ, садоқат ила муҳтарам Инсон.
Ватан бўй-бастига миллати қувват,
Пайдор сарҳадларга фарзандлар посбон.
Азим Суюн айтар: фидойи жон бу!
Жаҳон ичра жаҳон Ўзбекистон бу!

ОНА ҚАЛБИ

Таърифиға таъриф қўшдилар,
 Таърифини куйлаб жўшдилар.
 Бири деди: — Онадир куёш,
 Унинг қалби куёшга туташ.
 Бири деди: — Она денгиздир,
 Унинг қалби тубсиз, тенгсиздир.
 Бири эса сўйлади бот-бот,
 Она қалби чексиз коинот.
 Қалби унинг бир уммон, — деди,
 Само каби бепоён деди...
 Мен дедимки, бу таърифлар хос,
 Лекин булар томчидир, холос!

СЕН САРИ

Сен сари бораяпман
 манзилингни қоралаб.
 Гўёки ҳеч тап тортмай
 шамол, ёмғир оралаб.
 Қадамим ўктам, аммо
 юрагим безовтадир.
 Тип-тикка нигоҳингда
 мени нима кутади?
 Тандирнинг лойи янглиғ
 ёзуқ эзгилади кўп.
 Қалбимнинг туб-тубида
 ишқу нафрат қоришиқ.
 Тагин рад жавоб, наҳот,
 сен сари илдамлатмай,
 Шамол, ёмғир савалар
 чавандоз қамчисидай.
 Эгни-бошим шалоббо,
 танга инар оғирлик.
 Кучаяр-ку тобора
 исми-жисми йўқ оғриқ.
 О, муҳаббат сени мен
 юракда опичладим.
 Қанча катта бўлсанг сен,
 ўзим кичрайиб бордим.
 Дод солмадим оламга,
 тилда қилмадим қўшиқ.
 Фақат тунда ёстиққа
 кўзёшларим қўшилди.
 Осмон юзи йўқ, тамом,
 осмон юзи — ўмбалоқ.
 Ёмғир қорга айланди,
 манзилим ҳамон йироқ.
 Мадад бергил-о, Тангрим,
 қайтмайин ярим йўлдан.
 Анқонинг уруғини
 сўрамаяпман сендан.
 Танадошим, руҳдошим,
 ёлғизгина ишқ, ахир.
 ...сен сари бораяпман
 қору ёмғир аралаш...

ЎЛАН

Бу дунё савдолари юлдузлардан мўл экан,
 Бу дунё ғавғолари ўтиб бўлмас чўл экан,
 Бу дунёнинг йўллари-о, бир адоқсиз йўл экан,
 ёши неча, билмайман,
 Умр эса ўтмоқда, умр деган довларов,
 Ўйноқлаган тойларим-ов, ўйноқлаган тойлар-ов.

Товларнинг тепалари ярқирайди, ярқирайди,
 Сулув-сулув юлдузлар чақнайди, ярақлайди,
 Дарёлар-ов, сойлар-ов шарқирайди, шарқирайди,
 ёши неча, билмайман,
 Умр эса ўтмоқда, умр деган довларов,
 Чарақлаган ойларим-ов, чарақлаган ойлар-ов.

Оқ ғоз учди, кўк ғоз учди бу кўлдан бу кўлларга,
 Не қувонч бахш этдилар не юрак, кўнгилларга,
 Қор-бўронни пеш қилмадим мenden қочган уларга,
 ёши неча, билмайман,
 Умр эса ўтмоқда, умр деган довларов,
 Овхалтамда ўқлар битди, овларим-ов, овлар-ов.

Дард дегани нима ўзи, дард дегани армон эрур,
 Армон тўла ҳар бир жонда — ҳар лаҳзада бир жон эрур,
 Одам деган бу дунёда мезбон эмас, меҳмон эрур,
 ёши неча, билмайман.
 Умр эса ўтмоқда, умр деган довларов,
 Дунё деган жойларим-ов, дунё деган жойлар-ов.

БОШ КИТОБ

Бир тошдан бошланур чўққи асли ҳам,
 Бир булоқ манбаи дарё насли ҳам.

Бир нафас елдирким шамол шарафи,
 Оламни тозартар унинг нафси ҳам.

Ҳикматсиз бир гиёҳ йўқдир дунёда,
 Ким билгич, дармондир унсиз саси ҳам.

Одамзод истаги чек-чегарасиз,
 Бир ҳовуч тупроқдан кулба, қасри ҳам.

Миллатман деганнинг Бош Китоби бор,
 Унда акс этмишдир баланд-пасти ҳам.

Ў хурдир, ё қулдир, ё шоҳ, ё гадо,
 Узун ё қисқадир халқин дасти ҳам.

Иймондир бу Китоб сувайдоси гар,
 Унда безиёндир душман қасди ҳам.

Бош Китоб — Бош Қонун — Ўзбек ўзлиги,
 Шунда шон-шарафли бўйи-баси ҳам.

Инсонга тождирким Ҳақ адолати,
 О, Азим, уқиб ол, яша рости ҳам!

МА'НАВИЙ YUKSALISH YILLARI

Дунё мамлакатлари тарихидан маълумки, истиқлол, миллий озодлик ягона мақсад йўлида узоқ давом этган курашлар, оғир йўқотишлар натижасида қўлга киритилади. Аммо уни сақлаб қолиш, мустаҳкамлаш, ўтиш даврининг ижтимоий-иқтисодий мураккабликларига дош бериш янада қийин кечади. Шу боис, истиқлолимизнинг дастлабки кунларидан бошлаб Президентимиз раҳбарлигида бу улғу ва азиз неъматни асраб-авайлаш, ижтимоий-иқтисодий ҳамда ҳуқуқий асосларини мустаҳкамлаш, янги жамиятнинг бошқарув тизимини шакллантириш, таълим-тарбияни бугунги замон талаблари асосида йўлга қўйиш ва бошқа кўплаб муаммолар ечими юзасидан кенг кўламли ислоҳотлар бошлаб юборилди.

Кейинги йигирма уч йил ичида Ўзбекистонда давлатнинг бош ислоҳотчилигида, халқнинг қатъий азму қарори, ғайрат-шижоати, фаровон келажакка ишонч туйғуси, ёшлар, хотин-қизларнинг ижтимоий фаоллиги билан амалга оширилган ишлар чиндан ҳам ҳайратланарли десак, муболаға бўлмайди. Бу юртимизда ўтказилаётган кўплаб халқаро анжуманлар иштирокчилари, нуфузли давлат ва жамоат арбоблари, сиёсатшунослар, иқтисодчи олимлар, жамоатчилик фикрини ўрганиш халқаро марказлари мутахассисларининг фикри. Содда қилиб айтганда, Ўзбекистонда кейинги йигирма икки йил ичида нимага эришилган бўлса, уларнинг барчаси халқимизники, ўзимизники, келажакимизники.

Мустақилликка эришиш арафасида ва истиқлолимизнинг дастлабки кезларида бутун мамлакатни ижтимоий муаммолар қамраб олгани, таъминотдаги узилишлар, собиқ марказдан келётган таҳдидлар жамиятдаги тангликни янада жиддийлаштиргани, бунинг устига, ўз умрини яшаб бўлган сохта тузум тарафдорларининг турли фитнес-найранглари, узоқ-яқиндан келатган хуружлар кўпчиликнинг ёдида, албатта.

Аҳволни ўнглаш, вазиятни ижобий томонга ўзгартириш, одамларнинг истиқлолимизга бўлган ишончини сусайтирмаслик учун кескин, аммо пишиқ-пухта, халқимиз манфаатларига ҳар жиҳатдан мос чоралар кўриш, адолатли қарорлар қабул қилиш, бунинг учун эса бутун масъулиятни зиммага олиш зарур бўлди. Не бахтки, биз бу оғир синовдан, тарихий бурилиш палласидаги ҳаёт-мамонт имтиҳонидан омон-эсон ўтдик.

Давлатимиз раҳбари Ислом Каримовнинг ғоят мураккаб шароитда қишлоқ жойларда истиқомат қилаётган, моддий жиҳатдан қийналиб қолган, очигини айтганда, бир умр далада меҳнат қилиб, пешонаси офтоб, қозони ёғ кўрмаган, ҳафсаласи пир бўлган аҳолини қўллаб-қувватлаш мақсадида икки ярим миллион оилага жами 700 минг гектар суғориладиган ерни томорқа сифатида бериш тўғрисидаги Фармони юртимизда тинчлик ва барқарорликни сақлаб қолишда жуда катта тарихий аҳамиятга эга бўлди. Бу қарор янги жамиятда адолат устивор бўлишини, мустақиллик, энг аввало, ҳуқуқ ва эркинлик сифатида ҳар бир оила, ҳар бир инсон учун беқиёс ва бебаҳо неъмат эканининг дастлабки нишонаси эди. Ерга эга бўлган одамлар қалбида умид, ишонч учкунлари пайдо бўлди. Президентимизнинг «Ўзбек халқи ўзи танлаган йўлдан ҳеч қачон ортга қайтмайди», деган сўзлари истиқлолнинг залворли қадамларига янада шиддат ва қатъият бахш этди.

Президентимиз раҳбарлигида қисқа вақт ичида миллий тараққиётнинг Ўзбекистонга, халқимиз турмуш тарзи ва менталитетига мос модели, миллий истиқлол мафкурасининг асосий тамойиллари, жамият ҳаётининг олис келажакка мўлжалланган бош мақсад-режаси ишлаб чиқилди. Бу тамойилларнинг моҳияти ўтиш даврида давлат ўз зиммасига бош ислоҳотчи деган масъулиятни олиши, қонун устуворлиги, кучли ижтимоий ҳимоя ва ислоҳотларни босқичма-босқич амалга ошириш каби ўта мураккаб вазифалардан иборат эди. Шунга қарамай, Ўзбекистон жуда қалтис шароитда асосан ўз кучи

ва имкониятига таяниб иш кўрди. Давлатимиз раҳбарининг «Биз борини асраш ва йўғини яратиш йўлидан борамиз» деган шиори, маълум шартлар ҳисобига бошқалардан қарз кўтармаслик принципи, сохта обрў қозониш учун енгилелпи қарорлар қабул қилмаслик, ҳар бир ишни бамаслаҳат амалга ошириш фаолиятимизнинг бош йўналишини ташкил этди.

Истиқлол йилларида жамиятимизда амалга оширилган ишларнинг ҳар бири ўзига хос тарихга, маъно-мазмунга эга. Қисқа вақт ичида янги демократик тизимнинг шаклланиши, яъни ҳокимиятнинг қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд-ҳуқуқ тармоқларининг ўзаро муносабатлари аниқ-равшан белгилаб олинди, бу муносабатларнинг мутаносиблиги таъминланди. Ижтимоий-сиёсий ҳаётимизда кўппартиявийликнинг юзага келиши, сиёсий партиялар фаолиятининг йўлга қўйилиши, улар орасида соғлом рақобатнинг юзага келиши чиндан ҳам, тарихий аҳамиятга эга бўлди. Мулк ва мулкдорларга нисбатан муносабат тамомила ўзгарди, жамиятда янги мулкдорлар синфи пайдо бўлди, уларнинг ҳуқуқ ва манфаатлари қонун ҳимоясига олинди. Истиқлолимизнинг дастлабки қадамларида бизнинг халқимиз учун муносиб ҳаёт тарзи яратиш, ҳеч кимдан кам бўлмай яшаш, келгуси авлодларга озод ва обод Ватан қолдиришдек эзгу ниятларимизга беписандлик билан қараганлар бугун мустақил Ватанимизнинг қатъий ва шахдам қадамларини кўриб ҳавас қилмоқдалар.

Инсон ҳамиша яхши кунларни орзу қилади, роҳат-фароғатда умргузаронлик қилишни ўйлайди, у бунга ҳақли, албатта. Аммо бунга эришиш кўп жиҳатдан унинг ўзига, меҳнатига, изланишига, бурч ва масъулиятини нечоғли англашига боғлиқ. Бугун ишонч билан айта оламизки, мустақиллик йилларида одамларнинг ҳуқуқий, ижтимоий ва иқтисодий маданияти ошди, дунёқарашида, фикрлаш тарзида муҳим ўзгаришлар юз берди. Собиқ тузум давридаги ҳаммага тенг миқдорда меҳнат ҳақи тўлашдек номақбул принципнинг барҳам топиши, эндиликда ҳар бир киши ўз меҳнати самарасидан тўла баҳраманд бўлишга, мулкка эгалик қилишга ва уни тасарруф этишга, фарзандларига мерос қилиб қолдиришга ҳақли экани ва бу ҳуқуқнинг қонун йўли билан мустаҳкамлаб қўйилиши мамлакатда ишбилармонлик ва тадбиркорлик ҳаракатини юзага келтирди ва бу ҳаракат кўп ўтмай моддий манфаатдорлик мақоми билан бирга ижтимоий-сиёсий мазмунга эга бўлиб, мамлакат миқёсидаги умум ҳаракатга, миллий иқтисодиётимиз ривожининг етакчи омилига айланди.

Кейинги икки ўн йилликда шаҳар ва қишлоқларимизнинг қиёфаси, одамларнинг яшаш шароити, ижтимоий инфратузилма тубдан ўзгарди. Дунёнинг кўплаб ривожланган мамлакатлари молиявий-иқтисодий таназул боис, ижтимоий-иқтисодий муаммоларга дуч келиб турган, ишсизлик муаммоси ўта кескинлашаётган бир пайтда, Ўзбекистонда махсус давлат дастурлари қабул қилиниб, қишлоқларимизда намунали лойиҳалар асосида шаҳар шароитидан асло кам бўлмаган уй-жой массивлари қурилаётгани, ёш

оилаларга уй-жой сотиб олиш учун узоқ муддатли имтиёзли кредитлар берилаётгани чиндан ҳам ифтихорга молик ютуқ ҳисобланади. Қишлоқ жойларида янги типдаги уй-жой қуриш бўйича махсус дастурда кўзда тутилган режаларни амалга оширишда Осиё тараққиёт банки, Ислон тараққиёт банки, Жаҳон банки каби нуфузли халқаро молия ташкилотлари ҳам иштирок этаётгани айни муддао бўлмоқда. Бу ҳамкорлик Ўзбекистоннинг дунё миқёсида ишончли ҳамкорга айланаётгани, мамлакатимизда демократик ислохотлар изчиллик билан амалга оширилаётгани, халқ фаровонлигини янада кўтаришнинг истиқболли режалари пишиқ-пухта ишлаб чиқилгани натижаси десак, тўғри бўлади.

Истиқлол йилларида мамлакатимизда йўл қурилиши мисли кўрилмаган даражада ривожланди. Хусусан, темирйўл транспорти ва унинг мураккаб инфратузилмасини ривожлантириш устувор вазифалардан бирига айланди. Натижада минглаб километрлик янги темир йўллари қуриб, фойдаланишга топширилди, Самарқанд, Бухоро, Қарши йўналишларида «Регистон», «Шарқ», «Насаф» тезюрар поездлари қатнови йўлга қўйилгани халқимиз учун кўп қулайликларни яратди. «Тошкент-Самарқанд» йўналиши бўйлаб юқори тезликда ҳаракатланадиган «Афросиёб» электропоезди қатновининг амалга оширилгани Ўзбекистоннинг иқтисодий салоҳияти тобора ошаётганидан далолатдир. «Ўзбекистон темир йўллари» Давлат акционерлик компаниясига қарашли Тошкент йўловчи вагонларни қуриш ва таъмирлаш заводи мутахассислари сайёҳларга мўлжалланган энг замонавий вагонларни ишлаб чиқаришни ўзлаштирди. Тошкент марказий вокзалидан «Тошкент-Самарқанд», «Қарши-Бухоро-Урганч» йўналишлари бўйлаб йўлга чиқаётган «Афсона» поездидеги қулайликлар чиндан ҳам афсонага ўхшайди. Бу лойиҳаларни истиқлол йилларида эришган энг муҳим ютуқларимиз қаторига киритсак бўлади.

Қувончлиси шундаки, ортимиздан замонавий билимларни чуқур эгаллаётган, жаҳоний тажрибалардан яхши хабардор, изланувчан, интилувчан, эътиқоди мустаҳкам янги авлод — ҳаётимизнинг эртанги давомчилари келаётир. Тажрибадан маълумки, мустақил фикрга эга бўлган бундай ёшларни тўғри йўлдан чалғитиб бўлмайди. Улар жамиятнинг фидойи, куюнчак аъзолари, ўз Ватани, улуг аждодлари билан фахрланадиган, зиммаларидаги масъулиятни тўла ҳис этадиган ёшлар сифатида ҳар қандай баҳс-мунозарада ўз қарашларини ҳимоя қилишга қодирдирлар. Давлатимиз раҳбарининг сўзлари билан айтганда, «янги ва замонавий шароитларда вояга етаётган, эски тузумнинг барча асоратларидан холи бўлган, ўз келажагига қатъий ишонадиган, юксак билимли, мустақил фикрлайдиган баркамол ўғил-қизлар ҳақли равишда бизнинг ғуруримиздир. Бундай авлод билан, ҳақиқатан ҳам фахрланиш ва энг дадил истиқбол режаларини тузиш мумкин».

Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ,
Ўзбекистон Миллий университети доценти

Санъат — гўзаллик, нафосат, меҳр-муҳаббатнинг бадий ифодаси. Шунинг учун санъатнинг барча тури инсонларни гўзаллик ва эзгуликка, меҳр-оқибатга чорлайди. Аслида санъат инсонларга завқ улашиш ва бирор ғояни етказиш учун хизмат қилади. Барча санъат турлари марказида инсон образи турар экан, унинг ҳис-туйғуларини, хурсандчилиги, қайғуси, қалб тугёнларини ифодалашда ҳар бирининг таъсир кучи алоҳида.

Badiiy FILMLARDA raqs

Кино — қорешма санъат. У ўзида тасвирий санъат, театр, бадий сўз, хореография, кўшиқ ва мусиқа санъатларини умумлаштиради ва хос хусусиятларини сингдирган ҳолда томошабинга ўз мазмунини етказиши. Бадий фильмлар жанр жиҳатидан турлича. Рақс санъати ҳам бундан мустасно эмас. Рақс ҳам ҳар бир қаҳрамоннинг салбий, ижобий қалб тугёнларини, изтиробларини, қувончини ифода этишга қодир санъат тури ҳисобланади. Кино санъатида рақс усулларидан, элементларидан фойдаланиш фильм ғоясини томошабинларга етказишда, қаҳрамонлар характерини ифодалашда қулай восита.

Рақсдан кинода фойдаланиш миллий ва анъанавий урф-одатларни, тўй маросимларини ифодалашда ҳам қўл келади. Масалан, «Тўйлар муборак» фильмида Қизлархон Дўстмуҳамедова «Баҳор» рақсини ижро этади. Раққоса меҳмонларга эстетик завқ улашиш мақсадида, майин куй садоси остида табиатнинг уйғониши, қушларнинг сайраши, гулларнинг очилиши, сувларнинг жилдираб оқишини ифодаловчи хореографик ҳаракатларни зўр маҳорат билан ижро этади. Раққоса худди бармоқлари орқали сўзлаётгандек.

«Мафтунингман», «Ёр-Ёр», «Маҳаллада дув-дув гап» каби

фильмларда рақслар бутунлигича намойиш этилган.

Мелис Абзаловнинг «Келинлар кўзғолони» кинокартинасида кичик келин Нигора ижро этган рақс элементлари ҳар бир кино муҳлисига ёд бўлиб кетган. Айниқса, Соттининг комик рақс ҳаракатлари унинг феълини ҳам очишга хизмат қилган. Нигора ижросидаги бадий рақсда инсоннинг мусиқа орқали тартибга солинган фикри қаҳрамон характерини очиб беради. Қўл, елка, оёқ аниқ, ритмга бўйсунган усулларда ҳаракат қилади. Бунда спорт гимнастикаси элементларидан ҳам фойдаланилган. Аслида режиссёр Нигора характерини бошқа қаҳрамонлар тилидан тасвирлаб берса ҳам бўларди. Бироқ фильмнинг томошабоплигини ошириш, эстетик руҳини кўтаришни мақсад қилган режиссёр хореография санъатидан самарали фойдаланган.

Ҳозирги кунда эса куй-қўшиқнинг ярмидан рақс бошланиб, куй охирига етмай тугатилади. Бу малякасизликдан дарак беради. Мисол қилиб, «Оқибат» ва «Мен юлдузман» фильмларини келтириш мумкин. Фильмда рақс ижро этган Зарина Низомиддинованинг хореография мактабида ўқиганлиги фильмдаги ижросининг ютуқли томонлари бўлиши мумкин эди, бироқ назарияни амалиётда қўллай олиш ҳам алоҳида бир маҳорат.

Ҳар бир рақснинг ўз тили бор. Фильмлардаги рақслар қаҳрамоннинг дардларини, қувончини изҳор этар экан, ҳар бир ҳаракат фильм ғоясини томошабинларга етказишга хизмат қилиши керак. Кинода мусиқа, саундтреклар картина мавзусидан келиб чиқиб танланади. Баъзи фильмларни томоша қилганимизда ундаги рақслар ортикчадек кўринади. «Танго ёхуд адашган совчилар» фильмида қаҳрамон қиз синфдоши билан «Араб тангоси» кўшиғига рақс тушади. Аввало, фильмнинг «Танго» деб номланиши кино мазмунига тўғри келмайди. Чунки ўша тутилган кун кечасидан бошқа пайтда ушбу рақс ҳақида умуман гап кетмайди. Рақс ўша кечанинг ўзидаёқ унутилади. Агар шу рақс йигит ва қизнинг бир-бирларини топишларига сабабчи бўлганида, номини

оқлаган бўлар эди.

Тўғри, рақс инсон ҳис-туйғуларини ифодалайди. Лекин дил изҳорларини ифодалашда юксак этика бўлиши керак. Чунки рақс гўзаллик, нафосат, латофат тимсоли. Ижодкор ўз ижод намунаси узоқ йиллар давомида томошабинлар эътиборидан тушмаслигини, ҳар гал томоша қилганида илк таассуротлар завқини туюшини истайди. Бунинг учун режиссёрлар фильм суратга олиш жараёнида ҳар бир детал, ҳар бир ифода воситаси ўрнида қўлланилаётганига эътибор бериши керак. Фильмларида рақс элементларидан фойдаланишга киришилган экан, албатта балетмейстерлар билан маслаҳатлашиши, имкони бўлса, актрисалар учун рақс сахналаштириб беришларини таклиф қилишса, нур устига нур бўлар эди. Бу билан ҳам кино санъатининг, ҳам рақс санъатининг энг нозик қирраларини намоён этади. Ҳар икки санъат тури бирлашганда умуминсоний фазилатларни ёрқин ҳаракатларда, таъсирчан ва жозибадорликда намойиш этади. Фильм ғоясини томошабинларга етказишда ифода воситаларидан моҳирлик билан фойдаланиш халқимиз маънавиятида, дунёқарашида муҳим ўрин эгаллайди.

Зебо ФАЗЛИЕВА

Сўзгал ҳислар талғини

Санъат турлари ичида рақс гўзал ва юксак туйғуларни ҳаракатларда ифода этиши билан ажралиб туради. Миллий рақсларда халқнинг қалби, нозик туйғулари, орзу-умидлари мужассам. Шундай рақслар борки, улар инсонларда ҳаётга муҳаббат, мардлик, меҳнатсеварлик, бағрикенглик руҳини уйғотади. Миллатнинг босиб ўтган узун ва машаққатли йўлини ўзида бадиий ифода этган рақслар ҳам мавжуд. Маҳоратли балетмейстерларнинг ижод маҳсулидан ҳар қандай томошабин ана шундай таассурот олади. Ўзбекистон халқ артисти, таниқли балетмейстер Қодир Мўминовнинг рақсларида шундай куч, жозиба бор.

Қодир Мўминов болалигиданоқ рақсни қалби билан ҳис этарди. Унинг ўзи бу ҳақда шундай дейди: «Рақс мени шунчалик қамраб олган эдики, йй-хаёлимдан сира нари кетмасди, ўнгимдагина эмас, балки тушларимда ҳам рақс тушардим, завқ олардим». Шу орзулар етагида у Республика ўқувчилар санъат саройида ўқий бошлади. Машгулотларга ҳар куни алоҳида иштиёқ билан ошиқиб қатнар экан, 10 ёшли Қодир ўргатилаётган машқларни берилиб бажарар, рақс ҳаракатларини енгил ва осонлик билан ёдида сақлаб қолар эди. Ўқувчисининг интилиши, рақсга бўлган қизиқиши ва иқтидорини сезган устозлари ундан келажакда яхши раққос чиқишини таъкидлаб, ўзига бўлган ишончини тарбияладилар.

Болалик ва ўсмирлик ортда қолиб, бўлажак моҳир раққос устози Раиса Фуломова раҳбарлигида йигитлар рақсларини ўргана бошлайди. Йигитлар рақсидаги шиддат, шижоат Қодирни рақс оламига батамом асир қилади. Ҳозирги «Ўзбекистон» ансамблига тақлиф қилишганида Қодир Мўминов эндигина 17 ёшга кирган эди. Ансамблда кўплаб дўстлар орттирди. Хореография Олий мактабига ўқишга кириб, маҳоратини оширишда давом этди.

Ансамблда қизғин ижодий жараён бошланди. Қодир нафақат миллий рақс сирларини, балки рус, молдован, грузин, озарбойжон, венгер ва қатор Европа рақсларини ҳам кунт билан ўрганар, уларни жондиди билан ижро қиларди. Кунларнинг бирида Бернора Қориева унинг рақсини кўриб Алишер Навоий номидаги опера ва балет театрига балет артисти бўлиб ишлашга тақлиф қилди.

Кейинчалик бу театр Қодир Мўминовнинг ижодий ҳаётида улкан ўрин эгаллади. Театрда қисқа вақт ишлаган бўлса-да, бу даргоҳ Қодир Мўминовнинг маҳоратли раққос ва кейинчалик йирик балетмейстер бўлишида ўзига хос мактаб бўлди. Устози Акбар Мўминов унинг учун махсус рақслар устида ишлади. Евгений Барановский «Чўпон», «Хаваскор» деб номланган рақсларни Қодир Мўминов учун махсус саҳналаштирди.

«Рақсни севиш, мусиқа ва ундаги гўзалликни ҳис қилиш керак!» — бу унинг рақс ҳақидаги ҳулосаси, балки шиори. Моҳир раққоснинг энг сара рақсларидан бири «Чўпон» рақси бўлиб, ўзига хос жўшқинлиги, қалб ҳарорати акс этган бу рақсни ҳар гал завқ билан ижро этар, томошабинлар унинг маҳоратини муносиб баҳолашар эди. Ўзбек йигитлар рақсидаги шижоат, бироз чапанилик ва ўта мағрур қиёфани яратиш борасида Қодир Мўминов ижро этган рақслар алоҳида эътиборга молик.

Ўзбек йигити образини яратиш Қодир Мўминов ижодида рақсдан рақсга ўсиб, юксалиб борди. Илк бор «Чўпон», «Хаваскор» рақсларида бу образ талқинига қўл урилган бўлса, кейинчалик «Андижон полкаси», «Лаган» сингари рақсларда мазкур қиёфа ўзининг тугал бадиий ифодасига эга бўлди.

Эътиборли жиҳати шундаки, мазкур образ устидаги иш изланувчан ижодкорнинг нафақат раққослик, балки кейинчалик балетмейстерлик фаолиятида ҳам давом этди. Шу боис ўзбек йигитлар рақсининг тақомилида Қодир Мўминовнинг улкан хизмати ва алоҳида ўрни бор.

Қодир Мўминов балетмейстер сифатида «Тановар», «Дилхирож», «Муножот» каби кўплаб рақсларига сайқал берди. Мукаррама Турғунбоева саҳналаштирган «Пилла» рақсини қайта ишлади. Чинакам санъат асарлари бўлган яқка рақсларни оммавий ижро учун мослаштирди. Унинг миллий рақс санъатини ривожлантириш борасидаги хизматлари муносиб баҳоланиб, Ўзбекистон халқ артисти унвонига сазовор бўлди.

Устоз сифатида у ҳар бир шогирдининг эртанги куни учун ўзини масъул билади, улар камоли учун ўзини аямайди, беғараз ёрдам беради. Ёш ижодкорларни тарбиялаб, уларни рақс мактабининг чинакам усталари бўлиб етишишлари учун, балетмейстер сифатида тинимсиз изланади, тегишли шарт-шароитларни яратиш беради. Устоз сифатида ўзи тиним билмай меҳнат қилади, рақс санаъати ривожи учун ҳисса қўшини ўзининг маънавий бурчи деб билади. Бу бурч Қодир Мўминов ижодига дахлдор «Фарғонача ёшлар рақси», «Андижон полкаси», «Фарғона рубойиси», «Абдурахмонбегим», «Зилола», «Гул ва булбул», «Сайл», «Рақслар гулдастаси», «Тановар», «Дилхирож», «Бухороча», «Катта ўйин», «Тоҳир ва Зухра», «Бузрук мақоми», «Буюк ипак йўли», «Зебо санам» каби кўплаб рақсларда, хусусан, устоз Исоҳор Оқиловдан ўрганган «Бухороча», «Мавриги» рақсларида ўз ифодасини топган десак, муболаға бўлмайди. Бугунги кунда у саҳналаштирган кўплаб рақсларни маҳоратли раққос ва раққосалар ижро этишмоқда. Устознинг раққослик, балетмейстерлик маҳорати, узоқ йиллар давомида тўплаган тажрибаси хорижлик мутахассисларни ҳам қизиқтиради. Чет эллик санъаткорлар Қодир Мўминовдан рақс борасида кўп нарсаларни ўрганиб кетишади.

Ҳаётининг қарийб 50 йилини рақс санъатига бағишлаган, улкан маваффақиятларга эришган бу ижодкор кўплаб ёшларнинг бу санъат йўналишида ўз йўлларини топишига ҳисса қўшди. Энг муҳими, устоз бугун ҳам рақс санъати боғига кириб келаятган ёш ижрочиларга таълим-тарбия беришда давом этмоқда. Миллий рақс санъатимиз ўзининг мафтункор жилоси ва маъно-мазмун билан ажралиб туради. Қодир Мўминов ўз шогирдларини тарбия қилишда уларнинг ҳар бирига хос имкониятларни очишга интилади. Чунки ҳар бир рақсда ижрочининг характери, ички дунёси акс этади. Бунинг учун эса жуда кўп изланиш керак. Қодир Мўминов бу йўлда тинмай меҳнат қилаётган ижодкордир. Рақсларга қалбини, меҳрини, умрини сарфлаётган устоз ижодига бардавомлик тилаймиз.

Дурдона ИСМОҲОВА

Рисхол Гулмуродова, хунарманд: Куроқ буюмлари тикиш менга момо-мерос касб. У билан оиламизнинг корига яраётганимдан хурсандман. Куроқ тикиш нафақат диққат-эътибор, кўз нури, балки тикувчисидан кунт ва меҳр ҳам талаб қилади. Унинг ҳар қатимига меҳр бермасангиз, тезда сўки-либ кетадиган, санъат даражасига ета олмайдиган иш чиқади. Ўзингизнинг кўнглингиз тўлмаган куроқни қандай қилиб бошқаларга улашасиз. Куроқ-нинг усулларини қўлай олсангиз, дастурхонми, каштами, кўрпами гўзал асар чиқади. Ундан фойдаланувчи ҳам завқ олади. Матоларнинг рангларини уйғунлаштириш, бир-бирига мослаштириш, гулини гулига тушириш маҳорат, тажриба ва алоҳида дид талаб қилади. Кичик-кичик парчаларни улаб-кураб қилган катта ишингиз кўзингизни яшнатади. Кўпчилик ҳозир тайёр буюмларга қизиқади. Майда иш қилгиси келмайди. Бироқ бу ишнинг ҳам тотти, завқи бир олам.

QUROQ qatimidagi qadriyat

Халқимизда шундай амалий санъат турлари борки, кишини ҳайратга солади. Асрлар чиғириғидан безавол ўтган шундай санъат турлари ичида куроқ алоҳида ўрин тутаяди. Мато қийқимларидан бир-бирига улаб, кураб ясалган буюмлар бугунги кунгача кўпчилик оишларнинг кундалик турмушида кенг қўлланилади ва ҳатто хорижлик меҳмонларнинг ҳам қизиқишини тортиб келади. Бир қарашда йўқдан бор қилиш илинжида юзага келгандек тасаввур уйғотса-да, аслида унинг ҳар бир қатига миллатнинг орзу-истаклари, сабру матонати битилган. Турмушга узатилаётган қизларнинг буюмларини шу услубда тайёрлаш минтақамизнинг кўплай ҳудудларига хос гўзал одатлардан. Куроқ усулида тикилган дастурхон, кўрпача, чойшаб, сўзаналарни катта ҳаёт остонасидаги келинга тақдим этишдан ҳам бир ҳикмат бўлса, эҳтимол. У ўз соҳибларига шу оилада қурашиб кетинглар, оила ришталарингиз қуроқларнинг қатимидек мустаҳкам бўлсин, деб сўзлаётгандек. Ушбу турдаги буюмларнинг санъат даражасига кўтарилиши, юртимиз меҳмонларининг миллатимиз ўзига хослигини ифода этишида ўз вазифасини бажарётгани кувонарли ҳол, албатта. Чевар опасингилларимизнинг шу ва бошқа турдаги хунармандчилик турлари билан ишлашлари учун айна пайтда кенг имконият эшиклари очиқ. Саҳифамизда куроқчилик билан шуғулланаётган опа-сингилларимизнинг бу ҳақдаги фикрлари билан танишасиз.

Ойдин Орзиқулова, хунарманд: Йўқдан йўндириш куроқнинг пайдо бўлишига асос бўлган бўлса-да, бугун харидорлар атай мато ташлаб кетишадик, уларни аввал бурдалаб, кейин нақшлар ҳосил қиламиз. Ҳатто бунга қизиқиб ўрганувчилар ҳам кўп. Илгарилари онам билан кийимлардан қолган мато қийқимларини биргаликда қурадик. Онам бу ишнинг устаси эди. Ортиб қолган матолар турли бўлишига қарамасдан, шундай чиройли буюм тикардиларки, беихтиёр уларнинг ишига аралашиб кетганимни билмай қолардим. Бора-бора бу менинг сеvimли касбимга айланди. Бизнинг давримизда ҳамма келинлик кийимларини ўзи тикарди ва қолган қийиқ матоларни исроф қилмаслик учун ўзимизга керакли буюмлар — қозон ушлагич, енгса, рапида, чойнак ёпгичларни тикишга ҳаракат қилганмиз. Келинчакка атаб йиғилган асл матолардан қолган қийтиқлар бундай буюмларни чиройли қилиб юборади. Келинларнинг чимилдиқ кўрпачасини ҳамон атай куроқдан қилишадик. Бу янги хонадонда ўрнашиб, қурашиб кет, дегани бўлса керак. Ҳозир ҳам кимдир ўрганиш учун келса, жуда хурсанд бўламан. Чунки ўрганувчилар ҳам бошланишидаёқ ҳар бир қатига меҳрини қўшиб тикади. Қизларимга ҳам онамерос касбимни ўргатганман. Бу эскирадиган касб эмас. Уни кенг доирада ўргансак, ўринлича намоиш қила олсак, ўйлайманки, бу буюмларга қизиқиш нафақат миллатимизнинг замонавий кишилари кизиқтиради, балки бутун дунёнинг антиқа буюмлари ичидан ўрин олиши мумкин.

Чеварларнинг фикрлари билан таниша туриб, «Кўли гулдир ўзбек аёлин» анъанавий кўрғазма-савдосида республикамизнинг турли ҳудудларидан келган амалий ишлар орасида куроқчилик намуналарининг бозори чаққон, харидори кўп эканига гувоҳ бўлгандик. Таниқли хонанда Ҳосила Раҳимованинг кўпчиликка манзур бўлган «Опа» қўшиғига ишланган клипда опасингилларнинг ёшлигида қатор ухлашаётгани, устида куроқ кўрпа ёпилгани лавҳаси бор. Бу тасвир қўшиқ моҳиятига ишора бераётгандек. Опасингилларнинг бир-бирига меҳри куроқлар сингари маҳкам, улар шундай меҳр остида улғайишган...

Ҳозир ҳам тоғли қишлоқларда қизларнинг сепларига куроқ ҳошияли ёстиқлар, дастурхонлар, кўрпа ва кўрпачалар атай тикилади. Келин буларни ўз кўли билан тикканлиги, унинг сабр-матонатини, укувини, маҳоратини билдириб туради.

Айни пайтда, машҳур брендларга тегишли кийимларда ҳам куроқчилик белгиларини кўриш мумкин. Чевар-дизайнерлар ҳам кўрғазмаларда куроқчиликни замонавий кийимларда уйғунлаштирган асарлари билан иштирок этишмоқда. Қадриятлар шу зайдда авлоддан-авлодга ўтиб яшайверади. Халқ ҳеч бир ишни беҳуда қилмаган. Халқнинг ишида ҳикмат кўп.

Нилуфар ҲАЙИТОВА

Моломлик урғусидай айлакиб турсин дунё...

Yozuvchining ifoda kaliti

Кутлибека Раҳимбоевани адабиёт муҳиблари шоира, журналист, публицист сифатида яхши танишадим. Унинг яхшигина ҳикоянавис эканини Давлатбахт тахаллуси билан чоп этилаётган насрий асарлари орқали таниб олдим. Ёзувчининг «Алданган қиз қасоси» номли детектив ҳикоясини муаллиф ижодида ўзига хос ноёб ҳодиса, деса бўлади. Ҳаётининг воқеанинг қойилмақом ифода йўсинини бадиий жиҳатдан пишиқ, пухта тасвирлашни ҳар ким ҳам уддалайвермайди. Мазкур ҳикояда ёзувчи китобхон эътиборини жиноятга эмас, балки уни юзага чиқарган ҳаётининг омилларга қаратиб, тўғри йўл тутган. Раҳимбоев (Башорат) Суйима кампирни нега бўғиб ўлдирди? Шунингдек, у бу қотилликка умуман дахли бўлмаган бошқа яна бир хотиннинг умрига нега зомин бўлди? Бу ердаги нозик масала шуки, муаллиф ўз феъл-атвори, яшаш тарзи, хатти-ҳаракати билан ўзгаларнинг осойишта ҳаётига раҳна соладиган баъзи бир хотинбоз, қўшмачи, товламачи ва таъмагир кимсаларнинг

бамайлихотир яшашга ҳақлари йўқ, деган ғояни илгари сурмоқда. Ўзгача айтганда, ёзувчи жиноий иш ёки жиноятчининг маънавий олами ҳақида эмас, балки беозор қизни вақти келиб жиноятчига айланган иллатларни бадиий ифодалашни бош ғоя сифатида тасвир майдонига тортиб.

Суйима кампирни Раҳимбоев ўлдирмасам ҳам кўп яшамасди. Уч-тўрт кунлиги қолгани унинг. Аммо Башоратнинг ҳаёти остин-устун бўлиб кетишига ёшлигида худди шу кампир сабабчи бўлган. Башорат ўша қария билан ҳисоблашиш режасини амалга ошириш вақтини узок — ўн беш, йигирма йил кутди. Пайт пойлаб мудҳиш ва қабиҳ ниятини амалга оширди. Ёзувчи бу жойда Башоратга ҳам, кампирга ҳам ҳайрихоҳ эмас. Хулоса чиқаришни ўқувчининг ўзига ташлаб қўяди.

Ҳикояда Суйима кампир жоҳиасининг сабаблари тўлақонли ёритилган. Бу аёл бир пайтлар шаҳарда шоҳона ҳаёт кечирган. Аммо, таасуфки, ҳалол меҳнат эвазига эмас. Ёши ўтгач, ишсиз ҳамда қаровсиз қолади. Уни меҳр-оқибатли кишилар шаҳар чеккасидаги овулнинг паст-

қамгина, кўримсиз ҳовлисига жойлаштириб қўядилар. Ёзувчи кампирнинг ана шу кулбадаги аҳволини кейинчалик Башорат ҳаёлидан кечган хотиралар орқали ўқувчига аён қилади.

Кўринадики, агар киши қалбини ёвузлик, шафқатсизлик эгалласа, уни бу иллатлардан тозалаш душвор экан. Кампир чироқсиз яшайди. Бу ерда ёзувчи томонидан қариянинг чироқсиз яшашига урғу берилиши бежиз эмас. Чунки унинг ёруғ кунлари ўтган, эндиги ҳаёти эса борган сари зулмат қаърига сингиб бораётганди. Кўп ўтмай бу зулмат қўшмачи кампирни бутунлай ўз домига тортади.

Ёзувчи асар охирида жиноятчини қонун идораларига топширмайди, балки унга қандай жазо қўллаш мумкинлигини ўқувчи-китобхон ихтиёрига ҳавола қилади. Тинтув ва сўроқ ўтказишлардан бу қотилликлар эртами, кечми фош бўлиши ҳам муқаррар.

Адабиётшуносликда детал деган тушунча бор. У жуда майда унсур. У қанча майда бўлмасин, ёзувчининг у ёки бу ғоясини юзага чиқариш учун калит вазифасини ўтайди. Ҳикоядаги тезак, ароқ, чироқ ва тамаки деталлари худди шу вазифаларни адо этган.

Башорат айна балоғат палласида ўқишга киролмагач, қишлоққа боришни, отаси кўз остига олиб қўйган чўпон дўстининг «кийимидан тезак

ҳиди келиб турадиган» ўғлига тегишни истамай, шаҳарда қолади ва кўп ўтмай, қисматни қаранг, ўзини «ароқ ҳиди анқиб турадиган» бойвачча йигит кучоғида кўради. Бу манзара ўқувчи кўз ўнгига ёмғирдан қочиб, дўл остида қолган кишининг ачинарли қиёфасини пайдо қилади. Бу ўриндаги нозик нуқта — қизнинг отаси маъқул кўрган, эҳтимол, ўзига жуда муносиб бўлган йигитдан юз ўгиришида эди.

Ҳикояда икки хил ҳид ҳақидаги деталлар гўё бири бошқасига қарши қўйилгандек. Негаки, уларнинг бири кийимда, иккинчиси танада. Демак, бири ювса кетади, бошқаси ундай эмас. «Тезак ҳиди» билан «ароқ ҳиди» сюжет ҳалқасига бекорга илинмаган. Бири қаҳрамон қиз тегишни истамаган йигитнинг яшаш тарзига ишора қилади. Модомики, ундан шундай ҳид келадими, демак, у ўқишга кириш ҳавасидаги қизга муносиб эмас. Иккинчиси — бойваччанинг айширатта берилганини, демак, маънавий қашшоқ қиёфасини кўрсатган. Шу билан бирга ароқ деталлари ғоявий жиҳатдан бойвачча билан бир сафда турган қўшмачи ва таъмагир аёлларнинг феъл-атвори, ички дунёси салбий қирраларининг тўлақонли очирилиши учун тўртки бўлган.

Шу ўринда таъмагир хотин билан яқинроқ танишиб олишимизга эҳтиёж бор. Чунки у ҳам жиноят қурбони бўлган. Қасд олиш лаззатидан сар-

маст, гоҳо қилиб қўйган жиноятдан таҳликада ва баъзан ҳаёлидан ўз жонига қасд қилиш фикри ўтиб турган бир пайтда Башоратни у яшаб турган ижарага зангори рўмол ўраган бир нотаниш аёл сўраб келади ва қизнинг қотиллигини яшириб юриши эвазига ундан тилла буюмлар таъма қилади. Башоратда тилла йўқ эди. Маҳалла-кўй эса қизнинг кампирни ўлдиришдан мақсади унинг тиллаларига эга чиқиш бўлган, деб ўйларди. Ҳикоянинг яна бир нозик томони шуки, ёзувчи ҳар икки жиноят саҳнасини бутун тафсилотлари билан тасвирлаб ўтирмайди. Ғоят қисқа ва мазмунли воқеа тасвири билан бир йўла икки жиноят эпизодини кўрсатишга эришади.

Чунки бу манзара кўз ўнгимизда тушкун ёхуд саросимадаги жувон ҳолатини эмас, балки ўлжасини маҳв этган арслон каби жиноятчининг ўз қилмишидан руҳий қониқиш ҳиссини туйган аёл қиёфасини пайдо қилади. Башоратнинг атрофга, ёвуз кимсаларга нафрати, айниқса, нотаниш аёл ундан тилла таъма қилганида аниқ сезилади. Шу тариқа яна бир жирканч аёлга дуч келган Башорат энди уни ҳам йўқ қилиш лозим, деган қабиҳ қарор қабул қилади.

Ҳикояда баъзи бир нарсалар мавҳум қолган. Буни зинҳор камчилик деб қабул қилмаслик лозим. Аниқроғи, бу ўқувчи идрокига боғлиқ

муаммолар сифатида қоғозга туширилмаган. Биринчиси — Башорат тегишни истамаган йигитнинг кимлиги ва унинг бош қаҳрамонга муносабати масаласи. Адиба у ҳақда «Эш-назар чўпоннинг уст-бошидан тезак ҳиди келиб турадиган ўғли» деган маълумотдан бошқа нарсани айтмаган. Эҳтимол, у ҳақиқатдан ҳам гўл ё содда йигитдир. Балки тортинчоқ, беозор, меҳнаткаш бир ўсмирдир. Нима бўлса ҳам, у Башоратнинг осойишта ҳаётини бутунлай издан чиқариб юборган бойвачча йигитга қарама-қарши персонаж сифатида кўзга ташланади. Иккинчи мавҳум ҳолат ана шу бойваччанинг тақдирга дахлдор. Қўшмачи хотин билан таъмагир аёл ҳаётига қасоскор томонидан нуқта қўйилди. Бу эса... Афсуски, бутун кўргиликларнинг юзага балқиб чиқишида ўқ томир ҳисобланган мана шу хотинбоз аслида жазога лойиқ эди. Ёзувчи эса бу масалага эътибор қаратмайди.

Хуллас, ёзувчининг «Алданган қиз қасоси» номли детектив ҳикояси фоҳишабозлик, ичкиликбозлик, қўшмачилик ва таъмагирлик иллатларини бадиий жиҳатдан пухта ва пишиқ фош этиши билан муаллиф ижодида, бинобарин, ҳозирги ўзбек детектив ҳикоячилигида ўзига хос ўринга эга.

Абдурахмон ПИРИМҚУЛОВ

Хаммамизга маълум, самолётми, дирижаблми, оддий варрак ёки кушми уча бошласа, уларни осмонга кўтарилди деб айтаемиз. Савол туғилади: қайси осмонга? Осмонга кўтарилди биринчи осмонда учидир. Шундай қилиб, биз «биринчи осмон» деб самолётлар, варраклар, кушлар, парашютчилар, делтапланчилар уча оладиган ва Ернинг тортиш кучи таъсири остида бўлган фазо ҳудудини қабул қиламиз.

Маълумки, Ернинг сунъий йўлдошлари Ер орбитасига чиқиб олиши учун муайян суръатга, яъни секундига 8,2 км. тезликка эга бўлиши шарт. Бу тезликка эга бўлмаган жисм у хоҳ самолёт бўлсин, хоҳ куш ё варрак Ер орбитасига чиқа олмайди. Чунки иккинчи осмонни характерловчи физик қаттиқликни ёриб ўтиш учун шундай улкан тезликка эга бўлиш талаб этилади. Ер орбитасини замонавий фан «космос» дея атай бошлади. Биз уни иккинчи осмон дея номласак бўлади. Бу осмон мавжудлигини ўз замони олимлари минг йиллардан буён тасаввур этиб келишган. Лекин унинг мавжудлиги биринчи космик кема 1957 йили кўтарилганидан сўнггина исботини топди.

Учинчи осмон деб Ойнинг Ер атрофида миллиард йиллардан буён ҳаракат қилаётган орбитаси қатламларини олсак ўринли бўлади. Демак, учинчи осмонни Ой ўзига макон қилиб олган ҳамда у ҳам Ернинг тортиш кучи ҳукмрон бўлган ҳудудда жойлашган.

Тўртинчи осмонга чиқиш учун космик кемамиз секундига 11 км. дан катта бўлган тезликка эга бўлиши шарт. Шунда космик кема Ернинг тортиш кучи таъсиридан қутилиб, Кўёшнинг сунъий йўлдошига айланади ва Кўёш атрофида Ер ва бошқа сайёралар каби маълум бир орбита бўйлаб айлана

бошлайди. Ермиз тўртинчи осмонда Кўёш атрофида ҳаракат қилиб юрибди. Биринчи, иккинчи ва учинчи осмонларга Ер ҳукмрон бўлса, тўртинчи осмонга Кўёш ҳукмронлик қилаётди.

Бешинчи осмон. Кўёш ўзининг барча сайёраларини эргаштираётган фазода секундига 295 км. тезлик билан тахминан Кутб юлдузи йўналишидаги марказ атрофида ҳаракатланган бормоқда ва бу Сомон йўли галактикасида рўй бермоқда. Кўёш ҳаракатланувчи фазо ҳудудини бешинчи осмон, деб олишимиз мумкин. Ушбу бешинчи осмонга Сомон йўли галактикаси ҳукмрон бўлиб турибди ва у ўз ҳукмидаги осмондан Кўёшнинг чиқиб кетишига йўл бермаётди ҳамда уни ўзига қарашли бўлган бешинчи осмон ҳудуди бўйлаб ҳаракат қилишга мажбур этаётди. Кўриб турибмизки, Кўёш маълум белгиланган йўналиш ва муддатгача ўз ҳаракатини давом эттираверди. Ой ҳам, Ер ҳам, барча сайёралар ҳам ўз йўлдошлари билан бирга Кўёшга эргашган ҳолда Сомон йўли галактикасида секундига 295 км. тезлик билан ҳаракат қилиб кетмоқда.

Олтинчи осмон. Фазо кемамиз мабодо тезлигини Кўёшнинг Сомон йўли галактикаси бўйлаб ҳаракати тезлигидан бир мунчага ошира олса (у тезлик миқдори қанча бўлишини ҳали астрономлар ҳисоблаб чиқа олишмаган), галактикани ортда қолдириб, кейинги осмонга чиқиб кетади ва ўзи ҳам улкан фазо ҳудудиди муайян йўналишида маълум бир марказ атрофида айланиб юрувчи жажжигина бир «галактикача»га айланади. Ушбу галактикалар ва бизнинг жажжи «галактикамиз» ҳаракатланиб юрган фазо ҳудудини биз олтинчи осмон деб олишимиз мумкин. Айтиш лозимки, мазкур галактикалар «Кутб юлдузи» каби марказ атрофида айланма ҳаракатда-

дир. Уларнинг тўлиқ бир марта айланиши учун кетган вақт Ер куни ҳисобидан бир миллиард йилга тенг бўлиши мумкин. У ўлчовни олтинчи осмоннинг ўзига нисбатан бир кун деб олишимиз ҳам мумкин. Бу осмон биринчи, иккинчи, учинчи, тўртинчи ва бешинчи осмонларни ўз ичига олади.

Еттинчи осмон ҳозирги замон фани, тўғривоғи, Эйнштейн ҳисоблаб чиққан бизнинг олам чегарасидан ташқарида. Барча галактикалар ўз юлдузлари билан бирга улкан тезликда олам сарҳади томон олтинчи осмоннинг қайсидир маркази (Кутб юлдузи каби) атрофида ҳаракат қилган ҳолда кенгайиб ҳам бормоқда ва у галактикаларнинг бизга нисбатан тезлиги орта бормоқда (гўё уларни 7 осмондаги қандайдир кўринмас кудрат ўзи томон тортиб тургандек). Уларнинг тезлиги ёруғлик тезлигига тенг бўлгач, еттинчи осмон томонга ўтиб кетадилар ва бизларга бутунлай кўринмай қоладилар (Хабл қонуни). Мабодо, фазо кемамиз ёруғлик тезлигидан катта тезликка эга бўла олса, бизнинг олам чегарасидан ўтиб кетиши мумкин. Бизнинг олам сарҳадидан вақти-вақти билан баъзи юлдузлар, галактикалар ўтиб туриши ҳозирги замон олимларига маълум. Бизнинг олам чегарасидан ташқаридаги мавжудликни биз еттинчи осмон деб олишимиз мумкин. Бу осмон биринчи, иккинчи, учинчи, тўртинчи, бешинчи ва олтинчи осмонларни ўз ичига олади.

Биз келтирган етти осмон тушунчаси замонавий фан томонидан аниқ тасдиқланган. Албатта, биз бу осмонлар ҳақида Ерга нисбатан фикр юритдик. Етти осмон бир-бири билан уйғун эканини, яъни биридан иккинчисига силлиққина ҳеч бир ёриқ ёки тирқишсиз ўтиб боришини тасаввур этиш қийин эмас. Астрономияда англаш керак бўлган тушунчаларнинг миллиарддан бири ҳам маълум эмас. Етти осмон ҳақидаги маълумотлар илмий асосини топиб турса-да, у тушунча шу кунгача шаклланмаган эди. Эндликда астрономияга етти осмон тушунчаси кириб борди. Масалан, биринчи осмон тропосфера, ионосфера каби бир неча қатларга бўлинса, тўртинчи осмон ҳам қатор қатларга бўлинган. У қатлардан бирида Венера, яна бирида Марс ҳаракатланса, қайсидир қатида Ер ўзининг доимий табиий йўлдошлари — уч осмон ва Ой билан бирга мунтазам ҳаракатладир.

Мансурхон ТОИРОВ,

физика-математика фанлари доктори, профессор

YETTI OSMON tushunchasi

Отам раҳматли овчи эмас эди, лекин ҳайвон зоти, айниқса жондордан — бўрини бизда шундай деб қўяқолишади — қўрқмаган. Мен буни баралла айтаман. Сабаби у одам умрида бирор марта ёлгон гапирмаган. Қирқ йиллик тўпори, содда ва бағрикенг Ҳамза чўпон эди. Умри қир ва тоғларда ўтди. Чўпонлик, биласизми, энди эсласам ўша давр учун энг бемаза касб экан: на кечаси, на кундузи ором йўқ, тиним йўқ, қўйни ё молни бировнинг олдига солиб, ақалли бир ҳафта таътилга чиқиб дам олиш йўқ. Чамаси ёз чилласида қўйлар ётоқжойда бир неча соат бошларини эгиб ёхуд ётиб тин олгандагина отам бир чойнак чойга суви қочган нонни ботириб еб олгач бир ё бир ярим соат мизғиб оларди. Куннинг тафти пича

пасая бошлагач, қўйлар туриб қуёшдан бошларини бекитиш учун бир-бирларининг «пинж»ларига суқилганча тўда-тўда бўлиб жовдираб жўнай берардилар. Отам ўрнидан туриб чайлатом ёнига ялангоёқ ўтиб қўлини пешонасига тираб овозининг борича «хай-айт!» деб бақирар эди. Ана шунда нақд беш юзта қўй сергак тортиб бир-бирига қўшилар ва бир томонга қараб ўрлаб жўнар эди. Овознинг бақувватлиги ҳам бир хунар экан дейман энди-эндилар. Икки чақирим масофадан молнинг бошини қайтариб қўйиш ҳам шунчаки иш эмас.

Эчки аҳмоқроқ жонивор келади.

Қўй ундан ҳам баттарроқ, тўрт юз-беш юзтаси ўнта эчкига эргашиб жўнайди. Ахталанган така — серка жаноблари бўлса, бўйнига тақилган қўнғироқни юксак мартаба билганидан бўлса керак, отарни қулай-

«Otamzamon hangomalari»

Собир ЎНАР

turkumidan

ноқулай жойларга бошлаб кетаверади. Қўнғироқ чўпон учун бир белги: қўйлар қаерда эканини чамалаб

олади. Отарга жондор оралаганда ҳам даставвал эчки товуш беради. Қўй бўлса дарҳол тақдирга тан бериб миқ этмай тураверади.

Бир бўлган ҳангомани айтай. У вақтда отам ёшроқ бўлган экан. Керагатош томонда молларни бир жойга тўплаб, шох-шабба, тезакни тўплаб, чойгумни қайнатиб, чойни ичиб бўлиб мулғиб, энди уйку элителиб чийдомини устига тортиб турган экан, бир эчкининг «бақирғи» қулоғига чалинибди. (Ҳа, эчки нақд бақиради, маъради дейиш, қанақадир ўхшамайди). Фавқулудда бақирқ бир фалокатнинг дараги. Отам ўрнидан туриб товушнинг қаердан келаётгани ва масофасини чамалабди. Айвонсифат жойлашган тошнинг учигача энгашиб келиб қараса, жондор эчкини эрмак қилиб (қорни тўкроқ шекилли) у ёқ бу ёққа силтаб уриб ётипти. Одатда бўри молнинг бўғзидан олади. Савқитабий йиртқичлик сезгиси билан жончиқар жойини мўлжаллай олади ва ҳамлада деярли адашмайди. Эчки ҳадеганда мурдор бўлиб таслим бўлавермагач, бўри охири уни таппа босади ҳамда гиппа бўғишга тушади.

Отам тош олиб чамалайди, таёқ олиб чамалайди. Охири чийдомини ечиб, эҳтиёт шартидан олдига тутади ва... бор оғирлигини солиб этиклари зарби билан бўрининг елкасига тушади. Шу ҳолда чийдом билан жондорнинг тумшугини ўраб олади. Биров ўша захоти бўрининг умуртқалари синиб кетувди, ўз-ўзидан жониям чиқиб кетган, Ҳамза аканинг тошиям ҳазилакам эмасда, дейди. Биров эса отанг чопқисини ишга солиб бўрининг бўғзидан тортиб юборувди, дейди.

Икковиям худди кўргандай гапирари.

Отамнинг ўзи бўлса худди узоқ тарихни ўйлагандай ёки хира тушни эслагандай, ёки бўлмасам хушламагандай тураверади. Жондор ҳақида нимагадир гапиргиси келмайди.

Шунақа эди менинг отам...

ТЎНФИЗ БОЛАСИ

Авлокул отам — Ўнар бобомнинг кичик укаси уруш кўрган, ўнг елкасидан яраланиб, ўмров суягидан айрилган, аммо пай-этлари жойида бўлганидан меҳнат қобилиятини йўқотмаган, қайтанга шу ҳолида ер чопиб, кўп тер тўкадиган, ҳаммадан ошиб тушган зўр боғбон эди. Боз устига биз каби болапақир невараларни кўп севгувчи, искайман деб нос хиди анқиб турган соқолини томоғимизга пийпаб обдон безор қилгувчи, болажонлигидан бўлса керак, яктаги енгини сириб қўйиб, этидан бўртиб чиқиб турган чала суякларини хунук кўрсатиб бизни кўрқитгувчи, сўнг ўтириб олиб уруш таассуротларини тамом ёлғоняшиқ аралаштириб ўртоқлашгувчи, тешик қулоққа тайёр хангома бергувчи қизиқ бир чол эди. Сўзлаганда чамамда ўзи ҳам ролга киришиб кетарди. Айтишлик, менинг эсимда қолгани — у киши Калашников автоматини ушлаб олиб немисни қийратгани қийратган, кўринганини соғ қўймаган, урушга бирга борган Нарзикул тоға ёки Мансур тоғалар ўлган душманларни санайвериш эслари кетган, худдики улар ҳам сон-саногини билмайдилар. Уккағар немислар жудаям авом халқ экан-да, деб бизлар ачиниб кўяр эдик. Бунинг устига урушда мағлубиятга учрашган бўлса, бечоралар.

Ўмир амаким бўлса бу хангомани ўзича талқин қилар эди: «Булар — бир тўда қишлоқилар уруш кўрмай қайтиб келган: тил билмаса, милтиқ ушлашни эплаёлмаса. Сталин орқа отрядга қора бўлиб турсин деб таёқ ушлатиб қўйиб юборган, бир-икки йил юриб қайтган-да, бир хиллари қочолмай ўқ еган бўлса бордир, лекин кўпчилиги ўқ товушиниям эшитмаган...»

Авло отам қайсарфеъл эди. Уч марта уйланган бўлса, учинчи кампири, катта кушноч Мусал энамни халачўп билан додлатиб урганларини кўп кўрганмиз. Шу ҳолига яраша уйида барака бор эди. Боғига гилос, сархил олма, антиқа ўрик, беҳи, анор, турли гуллардан тортиб биз чақалоқ панжа дейдирган патиссон ҳам экар эди. Житирмасида, яъни қоронғи ғаллаҳонасида қишда ҳам карсиллаган тойфи узумлар шохда илинган турарди. Биз невараларига меҳри ийса, бир бош бериб ейишини томоша қилиб ўтирар, охири ейилган узум ё беҳига ғаройиб нарх-наво белгилаб одамни хуноб қилишни хуш кўрарди: «Узум бир бош, икки беҳи, парварда, чой — ҳаммаси бўлиб беш сўму қирқ олти тийин бўлди. Отангда борми шунча пул, бўлмаса топганида олиб кетади сени, унғача қамаб олиб ўтираман!» Йиғлагандирмиз, ёлборгандирмиз, қутулгандирмиз, лекин иккинчи ё учинчи куни шу ҳол бари бир такрорланар эди...

Отамнинг айтишича, шу меҳнаткаш, қадокқўл, ўрфеъл чол жуда кўрқоқ бўлган. Бир гал тоққа ҳайдаган молларини тугал қилиб қайтай деб Гумсойга бориб отам билан хангомалашиб қолиб кетибди. Биласиз, тоғда жимжит ҳаёт. Кечаси яна зимистон. Бурганинг учшиниям эшитса бўлади. Жониворларнинг товуши-ку жуда ваҳима. Шу атрофда «пирқ-пирқ» этиб бир нарса шарпа бериб қолармиш.

- Ҳамза, ҳой, Ҳамза. Ухламаяпсанми?
- Ҳой ака, нима гап?
- Анов пирқиллаётган нима, эшитдингми?
- Чўчкаларда, оқшом сувга келган чиқар.
- Ие, чўчка борми бу ерда? Ёриб ташлайди-ку!
- Одам билан иши йўқ, ухласангиз-чи.

— Тентакмисан, иши бўлмаса одамнинг олдида нима қилади?

— Пастда кўлмак бор, балчиқ оралайди-ку бу.

— Эй сен менинг қабатимга келиб ёт! Бир тош жойга ўрин солибсан, мундай хангома қилиб ётайлик.

— Ака, уйқу бермаяпсиз, ухлайлик, одам чарчаган.

— Бўлмаса чўчкаларингни йўқот, ёмон пирқиллапти, менинг исим ёқмаяпти чоғи, тўнғиз одамхўр деб эшитганман...

— Тоза жонга тегдингиз-да...

Шундай деб отам узалиб ёнида ётган калладай тошни олиб сойга отибди. «Пирқ-пирқ» тўхтабди. Лекин Авло отам ухламабди. Тонг отгач секин сойга мўраласа эндигина муғузи бўртган бир қоп-қора тўнғиз боласи боши қонга бўялиб кўлмақда ётганмиш.

— Ҳамза, ҳей Ҳамза, — деб уйғотибди отамни. — Анов бир қора нарса йўлимда ётибди, опташла, мен қишлоққа қайтаман...

ЎТИРИКНИ ЭПЛАЙ БИЛМАДИ

Отамга ўзини яқин олганлардан бири, гарчи ёши каттароқ бўлса ҳам Фақир бобо деган чўрткесар, айна вақтда ёлғон-чин гапини ажратиб бўлмайдиган сариқ, ялпоқюз, биткўз бир одам эди. Оддий хангома йўлида ҳам зарур бўлса-бўлмаса ўтирик қўшаверганидан бўлса керак, одамлар бировнинг гапига ишонқирамай қолсалар «буёғи Фақир бобоси бўлмасин яна», дейдиган бўлишган.

Бир вақт бобо кеч кузда тоғдаги чайлатомидан хабар олишга бориб йўлда учинганми, кўзига бир бало кўринганми, биринчи дуч келган Файзи бобога хабар берибди:

— Пайзи ака, тоғдан яхшиям эртароқ кўчиб тушганимиз. Мана ҳозир чайладан чиқиб қарасам, йўлимдан бир тўда улиган қашқир ўтди. Орқадан, панадан туриб санадим: бир юз йигирма битта экан. Кўчмай турганимизда ҳар биримизнинг молимизга қирон келтирар экан, пак Худо сақлабди.

— Э, қўй-е, — дебди Файзи бобо, — эшитган қулоққаям уят-е. Тоғни қидириб чиқсанг йигирмата қашқир чиқадими-йўқми. Нималар деяпсан?

— Пайзи ака, мана шу кўзларимминан кўрдим, ўлай агар.

— Фақирқул, қасам ичма. Бўладиган гапдан айт. Бир-иккита кучукдир, тулки ё пишадир. Кўзингга кўрингандир. Улай-булай учинган бўлсанг, Тўхсулув бахшига бор, қулоқ-бошингни тортиб қўйсин.

Фақир бобо молларига хазонбарг йиғиб юрган Ирисбой муаллимни тўхтатибди.

— Ирисбой, мана шу кунбеткайдан ҳозир ўн беш чоғли бўри ошиб кетди, кўрдингми? Мен уларни чайлани олдида қувиб сойдан ўтказиб қўйдим.

— Эс борми сенда, Фақир. Хўп эчки ҳайдаб юрибсан-а. Бўри эмиш! Тулки кўрсанг, туматақингни ташлаб қочарсан. Бор-э, бу ўтирикни кампиринга айт.

У Боликул бобога учраб, бу йил тирама тоғда тулки кўплиги, болалари ундан ҳам кўплигини айтиб бошлаган экан, бобо раъини қайтарибди.

— Подамидики, тулки тўдалашиб юрса. Одам исидан чўчийдиган бир жонивор бўлса. Товуқ излаб бирорта келса, келгандир. Индамаганга ҳадеб кўпираверасанми?

(давоми 26-бетда)

Республикада спортни ривожлантиришга қаратилаётган доимий эътибор туфайли жисмоний тарбия ва спорт имконияти чекланган ёшлар ўртасида ҳам тобора оммалашиб, паралимпиячиларимиз турли нуфузли мусобақаларда юқори натижаларга эришиб келмоқдалар.

Инчеонда ўтказилган II Параолимпия ўйинларида 27 нафар спортчимиз энгил атлетика, дзюдо, сузиш ва ўқ отиш бўйича мусобақаларда 22 олтин, 5 кумуш ва 4 бронза, жами 31 та медални қўлга киритиб, қирқдан зиёд давлат орасида бешинчи, Марказий Осиё давлатлари ўртасида эса биринчи ўринни эгаллашди.

Паралимпиячиларимизнинг бу муваффақияти катта спортда камдан-кам кузатиладиган ҳолат. 27 нафар спортчининг Параолимпия ўйинларида 31 та медални қўлга киритиши таҳсинга лойиқ натижа. Бошқача айтганда, спортчиларимиз ўзбек халқининг ҳеч кимдан кам эмаслигини ва ҳеч қачон кам бўлмаслигини яна бир карра исботлашди.

Терма жамоамиз аъзоларидан Фаҳриддин Ҳамроев 800 метр масофага югуришда маррага биринчи етиб келиб, Осиё рекордини янгиллади. 200 ва 400 метрга югуришда ҳам рақибларидан ҳар томонлама устун эканини исботлади. Унинг 400 метрга югуришда эгаллаган натижаси қитъа ва Параолимпия ўйинлари рекорди сифатида қайд этилди.

Маъруфжон Муродиллаев 1500 ва 800 метр масофага югуриш баҳсларида маррага биринчи келиб, икки марта шохсупанинг энг юқори поғонасига кўтарилди. У ҳам мазкур масофаларда эришган натижалари билан Осиё рекордчисига айланди. Яна бир олтин медал 4x100 метр масофага югуриш бўйича ўтказилган жамоавий баҳсда қўлга киритилди. Терма жамоамиз сафида Миран Сахатов, Дониёр Солиев, Улуғбек Чориев ва Фаҳриддин Ҳамроев энг юқори натижани кўрсатишди.

Ўзбекистон спорт делегацияси байроқдори Мавлонбек Ҳайдаров ядро улоқтиришда 14 метр 39 сантиметр натижа қайд этиб, Осиё рекордини ўрнатди.

Энгил атлетиканинг диск улоқтириш баҳсларида Ҳусниддин Норбеков 53 метр 84 сантиметр натижани қайд этиб, биринчи ўринни эгаллади. Узунликка сакраш мусобақаларида иштирок этган Фаррух Мирзакулов кумуш, турли масофаларга югуриш бўйича Миран Сахатов иккита кумуш, Сирождиддин Норов иккита бронза ва Дамир Пашаев битта бронза медал билан тақдирланишди.

Мусобақада дзюдочиларимизнинг иштироки ҳам самарали бўлди. Спортчиларимиз еттита олтин, биттадан кумуш ва бронза медални қўлга киритишди.

Шариф Халилов вазни 81 килограммгача бўлган полвонлар мусобақасида шохсупанинг энг юқори поғонасига кўтарилди. Дзюдо бўйича ҳаҳон чемпиони Одилжон Тулендибоев энг оғир вазндаги полвонлар беллашувида олтин медалга сазовор бўлди.

Вазни 73 килограммгача бўлган полвонлар баҳсида ҳамюртимиз Феруз Саидов ҳам терма жамоамиз ҳисобига олтин медални тўхфа этди. Полвонларимиздан Шерзод Намозов, Нурбек Бердиев, Шўҳрат Бобоев, қизлар баҳсида Севинч Салаева ҳам ўз вазн тоифасида барча рақиблари устидан муваффақият қозониб, олтин медални қўлга киритди. Гулруҳ Раҳимова кумуш медал билан тақдирланган бўлса, Ширин Шарипов кучли учликдан жой олди.

Лондонда ўтган Паралимпия ўйинларида муносиб иштирок этиб, икки марта Осиё рекордини ўрнатган Кирилл Паньков бу гал 50 ва 100 метр масофага эркин, 100 метрга чалқанча ва 200 метрга комплекс усулда сузиш бўйича рақибларига ҳеч қандай имконият қолдирмаган бўлса, Дмитрий Хорлин 50, 100 ва 400 метрга эркин усулда сузиш баҳсларида шохсупанинг энг юқори поғонасига кўтарилишди. Эътиборлиси, Дмитрий Хорлиннинг ҳар уч йўналишда, Кирилл Паньковнинг 50 метр масофага эркин сузишда қайд этган натижаси Осиё рекорди сифатида эътироф этилди.

Паралимпиячиларимизга матонат, мардлик ва омад ҳаммиша ёр бўлсин!

Учқунбек РАШИДОВ тайёрлади

(давоми, боши 23-бетда)

Боликул бобоникидан ҳафсаласи пир бўлиб чиқиб кетаётса Муҳаммад оқсоқол кўриниб қолибди.

— Шу чайлатомга ўтсам, ҳаммаёқни ёввойи пишак босиб кетибди...

— Қани-қани, Фақирбой, нечта эди?

— Анча бориди-ёв, қизталок.

— Ўзингни қолган бўлса ёввойилашгандир-да.

— Йўқ, мен қишлоққа пишакни опкелганман, Муҳаммад, бўлмаса жийданинг орасида «шитирр» этган нарса нимаиди?..

ЎЗИНГНИКИ — ЎЗИНГНИКИГА

Буруннинг одамлари ҳам қўлига газета тушса бекорчиликдан кўз югуртириб ётар эдилар. Исмаат чавандоз Фақир бобонинг туғишган жияни, менинг амаким. Чамаси амаким газетанинг тўртинчи бетидаги «Турфа олам» деган жойини ўқиб берган. Эмиш-ки, Қозоғистон чўлида илонлар уйғониб бирваракайига қўзғалиб автомобил йўлидан ўта бошлаган. Улар шу даражада кўп ва ғуж бўлиб ҳаракатланишганки, натижада бир неча соат автомобил қатнови тўхтаб қолган.

Фақир бобо бу гапни илиб олган. Кўпларга айтиб чиққан. Албатта, кўпиртирган.

Бирор ойлاردан кейин Исмаат чавандознинг ўзига айтиб ётган эмиш:

— Жиян, энди буям бир кўргулик-да. Қара, Қозоғистон чўлида ўн миллиондан зиёд илон ўн километр бўлиб поезд йўл, мошин йўл, ҳаммасини бир ой тўсиб қўйган, ҳаммаси захарли кўлвор илон десанг, уларнинг орқасидан ўн километрлик тошбақа, ўн километрлик юмронқозик қарвони кўзголибди десанг. Қозоқ энди қайга боради, а, қайга боради? Биз чигиртка балосини кўриб оч қолганмиз. Эй, Исмаат, бу кўлвор илон-ку. Тошбақа, юмронқозик, қурбақалар ҳам эргашганига қара, эрта-индин шу Қўрғонтепадан ошиб бизнинг қишлоққаям ўрлайди-ёв...

ЖАЙРАНИНГ ОЁГИ

Жайранинг гўштини дориликка ейишади, деб эшитганман. Бод, хафақон, мижозга фойдаси ҳақида гапирадилар. Инида кавш қайтаради, дейишади. Биласиз, айритуёқ ё кавш қайтарган ҳайвон ҳалол эмиш. Бироқ жайранинг оёғи айнан чақалоқникига ўхшаши одамни сескантиради. Буни мен Қулмат жўрадан эшитганман.

Қулмат жўра бояғи Фақир бобонинг кичик ўғли. Кўпириш бундаям бор. Лекин «Жўра, отангникиям етади, сен сал калтароқ қайт!» десак, «Ҳе, ўлинглар» дея шаштидан тушиб қолади. Унинг унда-бунда шериклари билан тоққа чиқиб олқор, тўнғиз отганиям биламиз. Лекин жайра овига бир ўзи чиққан. Тизза бўйи қор ёғиб, одамлар гуртиқдан юролмаб турган куни акасининг армиядан кийиб келган валинкасини кийиб олиб, елкасига битта паншахани ташлаганча тоққа йўл олган. Молхона, уйлар устида қор кураб юрган қўшнилари ҳайрон қолишган, босинқи туш кўрибди-ёв дейишган. Фақат хотинига «Бугун бир жайра ушлаб келаман, кечки овқатга пишириб еймиз, кейин тўққиз ой ўтиб ўғил туғасан», дебди.

Унинг кетганини кўрганлар келганини кўришмаган. Фақат эрталабига Исмаат полвоннинг ўғли ҳожатга

чиқаётиб уй олдидаги симтўсиқда олтига... чақалоқникига ўхшаш оёқ осилиб турганини кўриб турган жойида иштонини ҳўллаб қўйган. Исмаат полвон одатдагидай булқиллаб-булқиллаб, даммини чиқармай кулган. Қулматнинг бир эмас, учта жайра тутиб келганини айтган. Даставвал Қулматнинг жайра тутишига, жайранинг оёғи чақалоқнусха эканига ишончсизлик билдирганлар ҳам ўшалар бўлгани учун овчи атайин шу йўлни тутибди.

Мен Тошкентда эдим. Тенгқурлар Қулматникига ўтишган.

Ўртоқлар баъзан «тоғда ўсгансан, қайси ҳайвонларни кўргансан?» деб сўрашади. (Бул замонда фалон ёввойи ҳайвонни кўришлик ҳам бир обрў, бир арзандаликдай гап). Ўйлаб қарасам бўри, тулки, тўнғиз, кўён, жайра, кўлвор, ўқилон, сувилон (майли-да энди), бургут, каклик, қирғовул, ғажир (адабий тилда ёхуд фанда нима дейишларини билмайман, ҳайбатининг катталигидан майдароқ одамниям чанғалида кўтариб кетади дейишарди), укки, лочин, тувалоқ, зарғалдоқ, бойўғли, тира-тира, сассиқ-попишак, тўрғай (майли-да энди)ларни кўрганман. Ғажир, сассиқпопишак кўп бўларди, ҳозир неғадир йўқ, ҳаммаёқ қарға. Дарвоқе, зағча деган қўлга тез ўрганувчи мусичадай бир қора куш бўлади. Ўзича хушомад қилиб қўшнилари тугма, игна, ипи борми, тумшугига нима илинса эгасининг уйига ташигани ташиган эди. Эсимда, бир гал чақалоқ укам оғзини очиб бакириб йиғлаётса, зағчамиз унинг тилидан чўқиб олган. Укам бир пас индамай, балки кўрққанидан қотиб қолган, сўнг тилидан қон томаётганини кўриб баттар қичқирган. Қушимиз шу «гуноҳи» учун хонадонимиздан бутунлай бадарга қилинган.

Тоғимизда айиқ бор дейдиганлар топилади. Бе, бу бир боди гап. Айиқ ўрмонли тоғда бўлади. Бизнинг тоғ — бахил тоғ. Асосан чағир тош. Соилари ҳам санг, қайроқтош.

Жайрани чиндан ҳам кўрганман. Қўнақишлоқдаги чайлатомимизга кўчиб чиққанмиз, отам молларини тўплаб келиб, овқатдан сўнг ҳаммамиз супада пинакка кетаётган эдик. Қозоқи, йирик итимиз бирданга безовта вовуллаб қолди. Одатда у бегона шарпани кўриб қолса шундай безовта «хов-хов» қиларди. Отам дарҳол туриб ялангоёқ тоқзор оралаб кетганини билмай ҳам қолибмиз. Бир пайт қарасак, худди одамни сўккандек бир нималарни сўкиб тошлаб қувиб юрибди. Акам билан мойчируқнинг пилигини кўтариб секин-аста кўрқиб бордик. Биз яхши кўрган қизил ҳусайнининг тагида икки кўз ялтирайди. Қотиб турибди. Отамнинг қўлида кесак эканми, шошиб унга улоқтирди. Бир қучоқ типратикан. Тиконлари узун, катта одамнинг тирсагича келса керак. Албатта, у қочди ва таёкдан ҳам, ўлимдан ҳам қутулди. Тоқзор ёнидаги жарга тўрт-бештаси бирданга калла ташлаб кетди. Зимистонда уларни топиб бўлармиди. Бунинг устига яқинлашган одамга игнасини отади деб эшитганмиз. Отам бунисини ўйлаб чўчийдиган одам эмас — дуч келса тош ёки таёқ билан соламан дейди. Ўшанда жайралар тикон отганини кўрмаганмиз. Лекин узумхўрлик қилган жойида тўрт дона найзаси тушиб қолган. Ва ўшанда биз пишишини зориқиб кутаётган, энди ранг ола бошлаган қизил ҳусайнининг ғажиб ташланганини кўриб жудаям хафа бўлганмиз. Қайтиб жайра зотини кўрмаганман, табиийки, оёқ изи чақалоқникига ўхшар, ўхшамаслигини текшириш ҳам ўшанда хаёлга келмаган.

Не тонки буни овчи дўстимиз Қулматбой яхши билади. Азбаройи оёқ одамники сингари бўлгани учун ҳам қозонга солиб пиширишга юрак бетламайди. айли, сизнинг ҳам жигарингизни эзмай қўяқолай. Учта жайрани неча кунда еганларини билмайман. Аммо айтишадик, қизил эт, парранданики сингари юшоқ экан, иликлари ҳам майингина.

Қулмат ёзда жайрани кўп пойлаган, тутишнинг эпини келтиролмаган. Ҳатто инининг устидан тешиб ҳам кўрган, оғзини беркитиб ҳам кўрган, бўлмаган. Ини узунлигини чамалай билмаган. Ўзи тушиб боришга кўрққан: найзаларини бирин-кетин ўқдай отиб, баданини илма-тешиқ қилиб ташласа нима бўлади?

У мўлжал қилиб юриб қор босган кунни айна пайт ҳисоблаган. Таваккал бир ўзи паншахани кўтариб борса, жониворлар худди ўша пайт сувлашга тушишган экан. Сувга қонган жайра юқорига чополмас экан. Шу боис учовиниям қийналмай паншаха суқиб жойида қолдирган. Шу!

Ҳа, дарвоқе, тўққиз ой эмас, келаси йили қишга бориб Қулмат жўра бир неча қизлардан сўнг чиндан ҳам ўғил кўрган. Фақир бобо тирик бўлганида, албатта, жайралар сони ғарибона учта деб ўтирилмас эди. Ўтирикдир, муболагадир, нима-лардир дейилган бўларди. Буни энди Сиз ҳам билиб турибсиз...

HANGOMA JOZIBASI

ОШҚИЧ

Шарқ адабиётида ихчам шаклда теран мазмун ифодалаш азалдан удум бўлган. Кейинчалик бу ҳикоя жанрида кўпроқ ўз ифодасини топди. Ўзбек адабиёти тарихида ўзига хос ҳикоячилик мактаби бор. Адабиётимизда замонавий ҳикоячиликнинг тамал тошини қўйган Абдулла Қодирий, Чўлпон ундан кейинги авлод — Ойбек, Фафур Фулом, Абдулла Қаҳҳор ҳикоялари, устозлар йўлини давом эттирган Саид Аҳмад, Одил Ёқубов, Пиримқул Қодиров, Ўлмас Умарбеков, Носир Фозилов, Шукур Холмирзаев, Омон Мухтор ва бошқа кўпгина ҳикоянависларимиз ижодидаги бадиий пухта ҳикоялар фикримиз далилидир.

Бугунги кунда ҳам китобхонларга манзур ҳикоялар ёзаётган Эркин Аъзам, Хайридин Султон, Хуршид Дўстмуҳаммад, Қамчибек Кенжа, Абдусайд Кўчимов, Исажон Султон, Улуғбек Ҳамдам, Нормурод Норқобилов, Назар Эшонқул, Кўчқор Норқобил, Уйғун Рўзиев, Луқмон Бўрихон, Абдуқайюм Йўлдошев, Зулфия Қуролбой қизи каби ижодкорлар бу мактабни муносиб давом эттирмоқдалар. Бу рўйхатни янада узайтириш мумкин. Шулардан бири Собир Ўнардир.

Собир Ўнар ёзувчи сифатида китобхонларга яхши таниш. Унинг яқинда нашр бўлган «Бибисора» тўплами ҳам мухлислар эътиборини тортди. Собир Ўнарда воқеаларни бошқаларга ўхшамаган тарзда изчил ва ишораларга йўғрилган ҳолда ҳикоя қилиш услуби бор. Айниқса, ҳикоя тилига алоҳида эътибор қилади. Муаллиф нутқи-

да ҳам, персонажлар нутқида ҳам ўзгача ифода шаклини беришга мойиллик кучли. Собир Ўнар асарларида мавзу жиҳатдан ҳам рангбарангликка интилади. Унинг «Отамзамон ҳангомалари» туркуми мана шундай интилиш натижаси ўлароқ юзага келган, назаримда. Битикларининг бир қисми матбуотда эълон қилинди. Шулардан айримларини қўлингиздаги «Гулистон» журналида ҳам ўқидингиз. «Отамзамон ҳангомалари»ни ҳикоя билан эссе қоришиқ ҳолдаги жанр — ҳикоя-эссе дейиш мумкин. «Жондор», «Тўнғиз боласи», «Ўтирикни эглай билмади», «Ўзингни ўзинга», «Жайранинг оёғи», «Бўри ови», «Рашид жўра» каби туркум ҳангомаларда ёзувчи ўзи билган, бевосита гувоҳи бўлган ёки эшитганларини қоғозга тўқади. Муҳими, кўнглига ўтирган, унга таъсир қилган, ўйловга ундаган воқеалар ҳақида ёзади. Ёзувчи воқеаларни шунчаки ҳикоя қилмайди, воқеаларга бадиий тус беради. Ўзининг муносабатини билдиради. Ва мана шу муносабат туфайли ҳикоялар янада жонли, макон ва замон уйғунлигида ўқувчиларга етиб боради. Бу битикларда асосий боғловчи ҳикоячининг ўзи. Ҳар бир «ҳангома»ни алоҳида олганингизда ҳам, муаллифнинг руҳи сезилиб туради, демак «ҳангомаларда» оҳанг муштараклиги бор.

Маҳаллий колоритни ёрқинроқ бериш учунми ёки асар тилини ширани қилиш учунми Собир Ўнар ҳикояларида шева сўзларидан унумли фойдаланади. Мулғиб,

чийдом, житирмасида, кушноч, жайраб ётибди, искана, гишова, жигит чечилиб жўнади-ку, мазанглангандай сўзлари кенг китобхонлар оммасига тушунарли бўлмаса-да, тишига ботмайди. Аксинча, асарда миллий руҳни бўрттиришга хизмат қилади. «Бош қаттиқми, тош қаттиқми», «Қирқ кун тов, бир кун — ов» каби маталларнинг ўринли ишлатилиши ҳам ҳикоялар бадиий оҳорини қуюқлаштиради. Ёки бўлмаса адабий қаҳрамонлар портретини беришда ҳам китобхон кўз олдига келтирадиган даражада ўзига хос томонларини кўрсатишга ҳаракат қилади. «Тўнғиз боласи» ҳангомасида бобосининг кичик укаси Авлоқул отани шундай тасвирлайдики, бунда ташқи кўриниш ҳам, характер ҳам бор: — «Боз устига биз каби болапақир невараларни кўп севгувчи, искайман деб нос хиди анқиб турган соқолини томоғимизга пийпаб обдон безор қилгувчи, болажонлигидан бўлса керак, яктаги енгини сириб қўйиб этидан бўртиб чиқиб турган чала суяқларини хунук кўрсатиб бизни кўрқитгувчи, сўнг ўтириб олиб уруш таассуротларини тамом ёлғон-яшиқ аралаштириб ўртоқлашгувчи, тешиқ қулоққа тайёр ҳангома бергувчи қизиқ бир чол эди. Сўзлаганда чамамда ўзи ҳам ролга киришиб кетарди». Бу адабий портрет — таърифнинг ўзи Авлоқул ота ҳақида китобхонда аниқ тасаввур уйғотади.

Ҳангомаларда қизиқ воқеалар шунчаки ҳикоя қилинмайди. Воқеалар баёни жараёнида ҳоди-

саларга, ҳатто айрим фактларга муносабат орқали шахснинг ички дунёси кўрсатилади. «Бўри ови» ҳангомасида бўри болаларини топиб олган Тўлқин билан Фозилнинг хатти-ҳаракатлари орқали бойлик, нафс қурбони бўлган одамлар тийнати персонажлар тилидан очилади: «Ҳай опкелиб Тўлқиннинг сомонхонасига қамадик. Ўзимизча хомчўт қиламиз: Хўйш, энди буларнинг ҳақиқий харидорларини топиш керак. Қизиқадиган ва пули бор одам бўлсин! Одам кўйиб шипшиш лозим. Прокурор, мелисадан фойда йўқ: текинга бер, семиртириб бер, гўшти фалон дардга даво эмиш, тишини тирноғини олиб бер — душманинг мағлуб бўлаймиш, анов-манов жойини кесиб олиб бер... каттартириб терисини шилиб бер, креслога ёпиб устида ўтираман, зинҳор пул деб оғиз очма. Йўқ, аковси, бунақаси кетмайди, яхшиси бу акалар беҳабар қолаберсин». Бу матнга изоҳнинг кераги йўқ. Ёзувчи аниқ бир одам ҳақида сўзламаганининг орқасида аниқ одам туради. «Отамзамон ҳангомалари»да воқеалар тасвири ва уларга муносабат орқали одамларни, биров орқали бошқасининг қандай одам эканлигини таърифлаш жуда кўп ўринларда муваффақиятли чиққан. Ҳикоя жанрининг унсурларидан бири ҳам воқеага муносабат асосида характер моҳиятини очишдир.

Туркумда «Ўзингники ўзинга» сингари ихчам, бадиий юки ҳам шунга яраша ҳикоячалар бор. Аммо туркумнинг салмоғини «Бўри ови», «Рашид жўра» каби пишиқ ҳикоялар белгилайди. «Рашид жўра» бошқа ҳикоялардан ажралиб туради. Рашиднинг тақдири, кўрган-кечирганлари орқали кишининг дилини куйдирадиган ҳолатлар берилади. Шу биргина хотира ҳолатида афгон урушининг моҳияти очиб берилади, ўқувчи қалбида урушга нафрат уйғотилади. Ҳикоядаги Ойдан энанинг тилидан айтилаётган тоғ ерларининг таърифи бир томондан қувонтирса, очкўзлик, нафс балоси туфайли бу жойларнинг байлигини одамлар ўғирлагани ачинтиради. Шифокорлар дарди

бедаво, ўлади деган Озоданинг (Рашиднинг оиласи) тоғ гиёҳлари билан даволаниб соғайиб кетгани, инсоният дардига дармонни табиат беради, деган фикрга чорлайди одамни. Ҳикоя сўнгидаги муаллиф ўйлари ўқувчини-да бефарқ қолдирмайди. Қуюқ улфатчиликдан кейин дўстлар Рашидни шаҳарга таклиф қилишганда, «Йўл тушса кўрармиз» зайлидаги жавоби муаллифда «... биз бу ерга боғланиб қолганмиз ёки бу жаннат турганда шаҳарингни бошга урамани деяётган, дунёга, биз ортидан югураётган, шухрат, обрўиззат, мол-пулга мутлақо бефарқ оддийларнинг оддийси, бир жўмарднинг шунчаки қўл силташи эди». Бу сўзлар юртига меҳри дарё инсонларга меҳр уйғотиш билан бирга ҳар кимда киндик қони тўкилган ерга муҳаббатни ортттиради.

Туркумда ҳикоядан ҳикояга ўтишда боғлаб турувчи ёзувчининг ўзи экан, мана шу узвийлик янада бўрттирилса яхши бўларди. «Тўнғиз ови»даги чўчителиш учун тасодифан отилган тош тўнғиз боласини ўлдириши, «Жондор» ҳикоясида отаси бўрининг елкасига тушиш лавҳаси (бўри одам исини узоқдан сезади) ҳам янада тиниклаштирилса асар ютарди. Яъни ўқувчи кино кўргандек бу ҳолатни кўз олдида келтира олсин.

Умуман, «Отазамон ҳангомалари» рўй берган воқеаларни китобхонга тугал ҳолатда, табиат билан боғлиқликда, яхлит етказиб бера олиши билан характерли. Адабиётимизда инсон тақдири табиат билан уйғунликда тасвирланган асарларнинг кўпайиши муҳим тарбиявий аҳамиятга эга. Биз табиатни асрасак, табиат ҳам бизни асрайди. Табиатдаги майсадан улкан чинорларгача, бир сиқим тупроқдан виқорли тоғ чўққиларигача узвий боғлиқликда бўлиши унутмаслигимиз керак. Бу каби асарлар инсон ва борлиқ муштараклигини, тарозининг палласи бир томонга босиб кетмаслиги кераклигини эслатиб туради.

Адхамбек АЛИМБЕКОВ

Халқимизда «Куш уясида кўрганини қилади» деган нақл бор. Болаларимиз уйда бўш вақтларида асосан телевизор кўришади. Телевизордаги барча каналлар ҳам ҳаммиша бир хилда фойдали телемахсулот таклиф этавермайди...

Болаликнинг беғубор олами, ундаги эртақлар, эртақ қахрамонлари катта бўлганимизда ҳам унинг ўзидек ширин туюлади. Мен болалигимда эртақ, дostonларга қандай ишонган бўлсам, ҳозир ҳам шу ишонч ўзгаришсиз. Мен учун ҳозир ҳам қаерлардадир Алпомиш Бойчиборини ўйнатиб юрибди, Маликаи Хуснободнинг таърифи ҳамон тилларда дoston, қайсидир уйда Олмос ботир улгаймоқда, Алдар кўса туяларини қай бир яйловда ўлатиб юрибди, Уч оға-ини ботирларнинг донолигидан эл хайратда ёки эзгу орзулар мамлакатаи бор, қайсидир ўрмонда Аёзбобо яшайди, қиш кунларида Қор маликаси келиб қоладигандай, қайсидир товуқоёқли кулбани ялмоғиз макон қилган... Худди шундай, мультфильмлар ва уларнинг қахрамонларини ҳам болалик хотираларим каби яхши кўраман. Ҳамид Олимжон ёзганидек, «Сўзлагучи деворлар, бола бўлиб қолган чоллар...»ни мультфильмларда кашф қилганман. «Балиқчи чол ва олтин балиқ», «Сеними, шошмай тур!», «Олтин калитча», «Тимсоҳ ва чебурашка», «Карлсон»... Бу рўйхатни узоқ давом эттиришим мумкин. Бироқ бизнинг болалик давримизда мультфильмлар ўзимизнинг каналларда ҳам рус тилида намоён бўлиши эдиларди. Шунинг учун уларнинг фақат русча номлари эсимда қолиб кетган.

Мустақиллигимизнинг дастлабки йилларида илк ўзбекча мультфильмларни кўриб, хайратда қолгандик. Назаримда, мультперсонажлар ҳам ўзбек тилини биладигандак. «Зумрад ва Қиммат», «Афанди-

нинг саргузаштлари», «Соясини излаган ҳўтиқвой», «Яхшилик ва ёмонлик» сингари ўзбек мультперсонажлари ишлаган фильмлар ҳам болалар билан бирга катталарнинг ҳам севимли томошаларига айланди. Бу фильмларда илгари сурилган ғоялар ҳам ўзбек халқ эртақларидагидек фалсафий ва таъсирчан.

Четда ишланган анимацион фильмларнинг ўзбекчага ўгирилиши бу қаторнинг бирмунча бойишига хизмат қилди. Томошабин «Кундуз амакининг қиссалари», «Пингвинча Лоло», «Маугли», «Бембининг саргузаштлари», «Опоғой», «Адолатпарвар жўжалар», «Митти мамонтча», «Дайди тўтининг қайтиши», «Алвастижон», «Боқибегам бегемот» сингари мультфильмларни такрор ва такрор томоша қилишдан эринмайди. Айниқса, кейинги йилларда «Ўзбекфильм» томонидан ишланаётган «Эгривой ва Тўғривой», «Ўз бахтини излаган йигит», «Кўшнilar» сингари мультфильмлар ҳам диққатга сазовор.

Телеканалларнинг кўпайгани, томошабиннинг танлаш имконияти ортгани республикамиз ҳаётида қувонарли воқеа бўлди. «Маданият ва маърифат», «Дунё бўйлаб», «Оилавий», «Диёр», «Болажон» сингари янги каналлар рангбаранг кўрсатувлари билан хонадонларга кириб бормоқда. Болалар учун «Болажон» телеканали хазинанинг ўзи бўлди. Унда инглиз тилини, кўғирчоқлар, ўйинчоқлар яшашни ўрганиш, улар билимини оширадиган, тасаввурини кенгайтирадиган ҳар хил томошалар кўриш мумкин. Энг муҳими, бу канал болаларнинг севимли овунчоғига айланди. Ишдами, йўлдами фарзандимиздан хавотир олиб, нима қилаётганини сўрасак, «Болажон»ни кўраётганини айтади.

Дам олиш кунла-

ри, овқат пайтида беихтиёр болалар билан улар истаган кўрсатувларни кўришга тўғри келади. Узқюлуқ кўрган томошаларимизнинг орасида баъзан болаларни жуда қизиқтирадиган биз учун эса ноодатий номлар ҳам учраб туради.

Мультфильмларда Вайсақи, Безбет деганга ўхшаш номлар, ҳамма томонни ивирситадиган, беҳудага айтишаверадиган «қахрамон»лар, шаклсиз одамлар(гаджие) сингари ҳолатлар кўнгилни хира қилади. Баъзан безори ва бетартиб образлар фильмнинг асосий қахрамонлари қилиб кўрсатилади. Болаликнинг томошалари болалар хотирасида айнан ўрнашиб қолса, дидсиз ва шаклсиз образлар ҳам уларнинг беғубор онгида ўзлари билан каттармайдами?

Ўзбек эртақлари асосида яратилаётган мультфильмларда ғоя ва мақсад устун бўлиб, болалар билан бир қаторда катталар ҳам уларни яхши кўриб томоша қилишади. Энг муҳими, эртақнинг асл мақсади экранда намоён бўлади. Бироқ баъзи эртақларни экранлаштиришда хатоликларга йўл қўйилади. Масалан, «Тўғривой ва Эгривой» эртағида Тўғривой мақсадига етиб, уйланаётгани лавҳаси бор. Шу ерда Эгривой келиб қолади. Тўғривой унга келин билан ўзининг ўртасидан жой беради. Аслида келин ўтирган ёнидан эмас, бошқа ёнидан жой кўрсатса, Тўғривойга хос жиҳат бўларди. Шу ерда Эгривой ҳам: «Хотининг ҳам хўрлиқо экан», — деб қўяди... Айни тўй лавҳасини очишда очиқ оловда айлантираётган қўйми, бузоқми кўрсатилади. Бу қандай миллий руҳ уйғотади болажонларда. Яна бир мультфильмда подшоҳнинг йўқолган қушини топиб берган деҳқон ҳақида ҳикоя қилинади. Ғоявий жиҳатдан яхши фильм. Бироқ мультфильм бошида ивирсиган уйда бир-бирларини қувлаб, юлишиб юрган опа-сингиллар лавҳаси бор. Шу жойда қизлар чиройли бўлиб, уй йиғаётгани, ҳовли супураётгани акс этса ҳам, кутилган хулосага путур етмасди.

Фарб эртақларида қахрамонлар мақсадларига тез етишади. Масалан, сеҳрли дамламалар ичишади, афсонавий махлуқлар ёрдам беришади ва ҳоказо. Бизнинг эртақларда мақсадга фақат меҳнат ва донолик билан эришилади. Шу маънода, «Денгизчи Папай» билан «Лайлаквой» мультфильмларини солиштириш кифоя. Бундай мисолларни кўплаб келтириш мумкин. Бироқ олтин мевали, кумуш япроқли, шохлари мисдан бўлган дарахтни излаган йигит ҳақидаги фильмда қахрамонимиз мақтанчоқ қушчанинг ёрдамида мақсадга эришади. Ўзбек халқ эртақлари, Афанди латифалари, ҳайвонларнинг ҳаёти ҳақида мультфильмлар ишлаётганда шу каби ҳолатлар эътиборда бўлса, мақсадга мувофиқ бўларди. Чунки ўзбек халқ оғзаки ижоди жуда сермаъно ва фалсафага бой. Уни бегона андозалар билан тўлдириш шарт эмасдек, назаримизда.

Бир дона мультипликацион фильм ишлаш учун ижодий гуруҳ жуда кўп машаққатли меҳнат қилиши кўпчилиқка аён. Шунча меҳнат, маблағ сарф бўладиган фильмларда қиёфалар ўзларига унчалик ўхшамай қолаётгандек. Образларга хос қиёфаларни кўриш болаларда дид ва салоҳиятни шакллантиради. Биз юксак маънавиятли, соғлом ва баркамол авлод тарбиялаш тарафдоримиз. Шу йўлда арзимас ва кўзга ташланмас бўлиб кўринган жиҳатларни ҳам ўрганмоғимиз, ёш авлоднинг беғубор онгига салбий ёт таъсир-

ларни индирмаслик йўлида ҳаракат қилмоғимиз жоиз. Негаки, фикримизнинг бошида эслатганимиздек, «Куш уясида кўрганини қилади». Демак, уларнинг келажакда нима қилиши, қандай яшаши қайсидир маънода ҳозир нима кўраётганига ҳам боғлиқ. Шу сабаб уларнинг нима кўраётганларига эътиборли бўлиш оғоҳликдир аслида. Бу мавзуда сиз нима дейсиз, азиз журналхон?

Куюнчак она

QUSH

«UYA» SIDA NIMANI KO'RADI?

MO'JIZAVIY MUZEYLAR

Бугунги кунда ер юзида кўплаб музейлар қизиқувчиларнинг хизматида. Ихтисослашган, тарихий, замонавий... хуллас, уларнинг тури кўп. Ҳатто ҳар йили 18 май санаси «Умумжаҳон музейлар куни» сифатида нишонланади. Шу куни барча музейларда очик эшиклар куни бўлиб ўтади. Аслида музейларга ташриф кишиларга ҳамма вақт ҳам завқ бағишлаб келган. У ердаги қадимий ашёлар ва санъат асарлари тўпламлари инсонларга маданий ва маънавий озуқа улашади. Архитекторлар музейларни лойиҳалашда санъат хазиналари сақланадиган бинонинг нафақат ички, балки ташқи томонидан ҳам гайриоддий кўринишга эга бўлишига эътибор қаратишади. Улар музей биноси ўзи ҳақида «сўзлаб» туришини исташади. Дунёдаги ўзининг меъморий ечими билан кишиларни ҳайратга сола оладиган музейлар ҳақида мухтасар маълумотлар билан давомли таништириб борамиз.

САНТЪЯГО КАЛАТРАВА ВАЛЪС

Ҳайкалтарош, муҳандис ва меъмор, кўплаб мамлакатларда барпо этилган замонавий иншоотлар муаллифи Сантьяго Калатрава Испаниянинг Валенсия шаҳрида 1951 йил 28 июлда дунёга келади. У саккиз ёшидан тасвирий санъат мактабига қатнайди. У ерда ранг-тасвир сирлари билан илк бор танишади. Сантьяго 13 ёшга тўлгач, ота-онаси уни Парижга ўқишга юборади. Шундай қилиб, у кўркам Париж шаҳрининг улугвор архитектурасини яқиндан кўришга муяссар бўлади. Мактабни тугатгач, Сантьяго Испанияга қайтади. Валенсия Политехника университетининг архитектура факультетига ўқишга киради. 1973 йили ўқишни тугатади. Икки йил ўтгач, ўз билим ва малакасини янада ошириш мақсадида Цюрихга боради ва 4 йил мобайнида Федерал технологиялар институтида ўқийди. 1981 йил илмий диссертациясини ҳимоя қилади. Цюрих шаҳрида доимий яшашни ният қилган Сантьяго ўз студиясини очади. Дастлаб унча катта бўлмаган буюртмалар устида ишлаган бўлса-да, турли танловларда ўз лойиҳалари билан қатнашади. 1983 йили Сантьяго Калатрава биринчи бор Цюрих шаҳридаги темир йўл вокзали лойиҳасини яратишдек жиддий буюртма устида ишлайди. 1986 йилга келиб, Валенсиядаги «9 октябр кўприги»нинг чизмасини қойилмақом даражада тайёрлаб бериши унинг кўплаб мамлакатларда кўприк ва бошқа иншоотлари устида ишлашига йўл очади. Шу билан Сантьяго Калатрава ютуқлари Европа чегараларидан ташқарига, ҳатто Америка қитъасига ҳам маълум бўлади. Атлантика океани оша Америка қитъасига довуғи етган Калатравага дастлабки буюртма — Милуоки санъат музейининг янги биносини лойиҳалаш топширилди.

МИЛУОКИ — ЯХШИ ЕР

Америка Қўшма Штатлари, Шимолий Мичиган қўлининг Ғарбий қирғоғида жойлашган Милуоки худудида қадимдан Фокс, Маскутен, Потаватоми каби ҳинду қабилалари яшаб келишган.

XVII асрнинг охирларига келиб, аста-секин бу ўлкаларда французлар пайдо бўла бошлади. 1840 йиллари кўчиб келувчилар сони ҳаддан ташқари кўпайиши сабаб ушбу худудга шаҳар мақоми бериш масаласи кўриб чиқилди ва 1846 йил 31 январдан бошлаб, ушбу худуд Милуоки номи билан расман шаҳар деб эътироф этила бошлади. «Милуоки» сўзи

маъноси маҳаллий ҳиндулар тилида «Яхши ер» маъносини билдирар экан. Бу шаҳарда дунёнинг антиқа музейларидан бири жой олган. Милуоки санъат музейи ҳақида эшитганлар, аввало, унинг меъморини билишни исташади...

МИЛУОКИ САНЪАТ МУЗЕЙИ

«Квадратчи» павильонини ўз ичига олган ушбу янги музей Калатраванинг Америкадаги илк дурдона лойиҳаси бўлиб қолди. «Квадратчи» павильони шаклан парвозга шайланаётган қушни эслатади. Ушбу иншоотнинг қанотлари об-ҳавога қараб, ўз шаклини ўзгартира оладиган юқори технологияга эга меъморий ечимга эга бўлиб, ёғингарчилик пайтлари қурилма ўз қанотларини йиғиши, қуёшли ҳавода эса, яна баралла ёйиши мумкин. Қанот ёймаси олтмиш

олти метрни ташкил қилади. Шу билан бирга, бу ўзгарувчанлик бино ичида мўътадил иқлим сақлашни таъминлайди. Бу лойиҳани амалга ошириш учун Калатравага саккиз метрдан ўттиз икки метргача узунликдаги етмиш икки дона пўлат патлардан фойдаланишга тўғри келган. Музейнинг қанотли лойиҳа қисми тўқсон тонна оғирликка эга бўлса-да, бино қанотлари енгил, муаллақ кўринади. Ушбу меъморий асар нафақат шаҳар, балки бутун бир худуд рамзларидан бирига айланган.

**Интернет материаллари асосида
Рўзимурод ЭСОНОВ тайёрлади**

«Competizione dell'Opera»

italyan operasi ijrochilarining XIV Xalqaro tanlovi

Сарҳадсиз санъат сеҳри

Яқинда пойтахтимиз дунё миқёсидаги йирик анжуманга мезбонлик қилди. «Competizione dell'Opera» опера санъатининг XVI Халқаро танлови юқори савияда Ўзбекистонда ўтказилди. Ўзбекистон Республикаси Маданият ва спорт ишлари вазирлиги, Австриядаги «Competizione dell'Opera» Халқаро танлови ассоциацияси, «Ўзбектеатр» ижодий-ишлаб чиқариш бирлашмаси, Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Давлат академик катта театри ҳамкорликда тадбирни катта кўтаринкилик билан ташкил этишди. Ушбу танлов бугунги кунда дунё мусиқа санъатидаги анжуманлардан бири ҳисобланади. Танлов ёш иқтидорларни кашф этиш билан бирга халқлар ўртасида тинчликни мустаҳкамлашга ҳам хизмат қилмоқда.

Президентимиз раҳнамолигида мамлакатимизда мусиқа санъатини ривожлантириш, иқтидорли ёшларни аниқлаш, қўллаб-қувватлаш ва рағбатлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Шу туфайли ёш ижрочилар, мусиқачилар дунёнинг улкан сахналарида ўз санъатларини намойиш этиб, юксак натижаларга эришмоқдалар. Ўзбек опера ижрочилари ҳам нуфузли Халқаро танлов ва фестивалларда муваффақиятли иштирок этишмоқда. «Competizione dell'Opera» опера ижрочиларининг навбатдаги — XVI танлови учун айнан Ўзбекистон танлангани ҳам бежиз эмас. Пойтахтимизда ташкил этилган бу тадбир мамлакатимиз маданий ҳаётида ёрқин воқеа бўлди. Голибларни аниқлаш, тақдирлаш ва «Ўзбекистон» Халқаро анжуманлар саройида ташкил этилган гала концертгача ўзбекистонлик опера мухлисларининг диққат-эътиборида бўлди.

Томошабинлар Италия опера санъати сирларидан ўзбекистонлик ва бутун дунёдан келган ёш истеъдод эгалари ижросида баҳраманд бўлишди. Ўзбекистон, Австрия, Германия, Венгрия, Япония, Беларус, Полша, Россия, Словакия, Туркия, Қозоғистон, Жанубий Африка Республикаси ва бошқа давлатлардан олтмишдан зиёд иштирокчилар энг яхши опера асарларни ижро этишди. Шунингдек, танлов доирасида Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон миллий кутубхонасида жаҳон операсининг бугунги кундаги илғор санъат усталари билан матбуот анжумани, Успенский номли Республика ихтисослашган мусиқа академик лицейи, Глиэр номли Республика ихтисослашган мусиқа академик лицейи, Ўзбекистон давлат консерваторияси, Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти ўқувчи талабалари билан маҳорат сабоқлари бўлиб ўтди.

«Competizione dell'Opera» танлови яқунларига кўра, биринчи ўринга юртдошимиз, Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Давлат академик катта театри хонандаси Барно Исматуллаева муносиб деб топилди. Иккинчи ўринга Беларус опера ижрочиси Павел Пятро сазовор бўлди. Учинчи ўринни россиялик Мария Баянкина ва ўзбекистонлик Жаброил Идрисов эгаллади.

— Танловда биринчи ўринни эгаллаганим эълон қилинганида Ўзбекистондек буюк мамлакатда туғилиб, камолга етиш нақадар катта бахт эканини ҳис қилдим. Мамлакатимизда муҳтарам юртбошимиз бошчилигида ёшларнинг ҳар томонлама қўллаб-қувватланаётгани, маданият ва санъатни ривожлантиришга қаратилаётган алоҳида эъти-

бор туфайли шундай нуфузли танловда голибликни қўлга киритишга муваффақ бўлдим, — дейди биринчи ўрин соҳиби ҳамюртимиз Барно Исматуллаева.

Бу йилги нуфузли халқаро танлов юксак савияда ташкил этилгани ва унда кўплаб иқтидорли ёш опера ижрочилари қатнашгани билан ажралиб турди. Халқаро танлов хайъат аъзолари буни алоҳида таъкидлашди. Экспертлар ўзбекистонлик ёш ижрочилар маҳоратига юксак баҳо беришди. Жумладан, «Competizione dell'Opera» Халқаро танловининг директори ва бадий раҳбари, профессор **Ганс Иоахим Фрей (Германия)** шундай деди:

— «Competizione dell'Opera» танлови ўн тўрт йилдан бўён ўказиб келинади. Бироқ шунини алоҳида таъкидлашим керакки, ушбу танлов илк бор шундай юксак даражада ташкил этилди. Ўзбекистондан жуда кўп таассуротлар билан қайтаямиз. Юртингизда санъатга, жумладан, опера санъати ривожига қаратилаётган эътибордан мамнун бўлдим. Ёш ўзбек опера ижрочиларининг келажаги порлоқ.

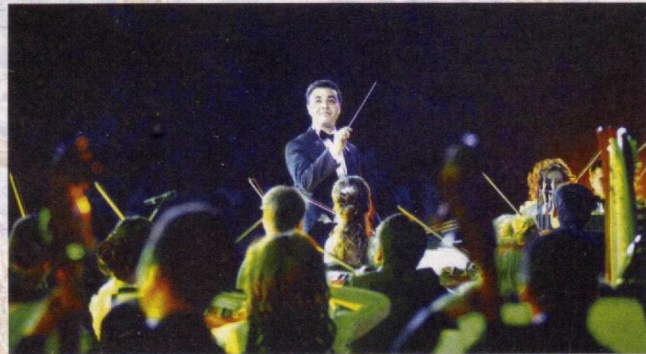
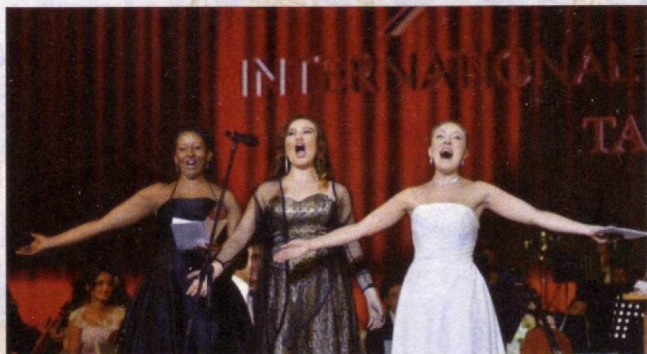
Опера кўшиқчилиги танқидчиси Клаус Билланд (Австрия):

— Ўзбекистон истеъдодли ёш опера ижрочилари борлиги билан фахрланса арзийди. Ушбу танлов айнан шу каби ёшларга ўз истеъдодини намоён қилиш имконини берди. Юртингизда илк бор бўлишим. Нигоҳим ва эътиборимни тортган нарса бу келажак ворисларига кўрсатилаётган ғамхўрлик бўлди. Заминингиз беқиёс гўзал, шу сабаб ёшларингиз яратилаётган имкониятлардан тўлақонли фойдаланяпти, деб ўйлайман.

Антонино Минестро (Италия):

— Операнинг ватани аслида Италия бўлса-да, ҳозирги кунда бу санъат билан бутун дунёда шугулланишмоқда. Бу борада, албатта, Ўзбекистон ёшларининг ўрнини алоҳида таъкидламоқчиман. Саралаш босқичида юртингиз хонандалари ижросидан баҳраманд бўлдим. Улар ҳақиқатан қобилиятли. Сўз ва мусиқа мутаносиблиги таъминланганки, бу ҳеч бир кишини безътибор қолдирмайди.

Мазкур маданият ва санъат байрами «Ўзбекистон» халқаро анжуманлар саройида гала-концерт билан ниҳоясига етди.

Комил ЖОНТОВ тайёрлади

Ўзбек халқи бош маданий меҳосаи эна. Асрлар оша авлоддан-авлода ўтиб келаётган санъатимиз инсон маънавияти ва руҳиятининг юксалишига хизмат қилиб келмоқда. Ўзбек миллий соҳларимиз ҳақида суз юритишда, танбуф, дупф, мазсак, наф, ланг, қонун, уд, қўршнай, суфнай каби соҳларни тасаввур қиламиз. Уларнинг ҳар бири овозда ўзига хос. Булар нинда рубоб ўзинини ҳафанидорлиги, ёқимли тебериға элтиб билан бошқа соҳлардан ажратиб туради.

Маҳмудга тенглашадигани топилмаган. Шунингдек, рубоб тасвири акс эттирилган манба сифатида XVI аср миниатюраларидаги тасвирлар ушбу чолғунинг ўша давр мусикий ҳаётида мавжуд эканлигидан далолат беради. Бундан ташқари, профессор Фитрат ўзининг «Ўзбек классик мусиқаси тарихи» асарида бу чолғу асбобининг XV асрларда номаълум шахс томонидан ясалганлиги ҳақида маълумот келтиради.

Рубоб созининг Ўзбекистонда кенг тарқалишида Ўзбекистон халқ артисти, бастакор Муҳаммаджон Мирзаевнинг хизмати беқиёс. Муҳаммаджон Мирзаев 1936 йилдан бошлаб Ўзбекистонда рубоб созининг такомиллашиши ва аънавий ижронинг янада шакллани-

халқ чолғулари қаторида рубоб ҳам қайта ишлана бошланди. Натижада, рубобда ўзбек халқ куйлари билан бирга кўплаб бошқа халқларнинг куйлари ва бастакорлар асарларини ижро этиш имконияти пайдо бўлди.

Рубоб, асосан, тут дарахтидан ясалади. Юмалоқ шаклда коса ўйиб олиниб, унга ўрик ёғочидан даста уланади, баъзан эса бир бутун ҳам бўлиши мумкин. Косанинги устига балиқ териси тортилади. Коса ва дастанинг бириккан жойида иккита ярим ой шаклида шохча ясалган бўлиб, улар рубобга ўзига хос бир безак бахш этади. Рубоб дастасининг бош қисмида бешта қулоғи бўлиб симлар (торлар) ана шу қулоққа тортилади. Торларнинг иккинчи учи эса рубоб косасидаги тугмаларга тортилади. Рубобнинг дастаси пардаларга бўлинган. Халқона рубобда пардалар ичакдан ясаиб дастага бойланган, сони 19тадан 23тагача бўлган. Бешта тори бўлиб, учтаси ипак ва иккитаси мисдан бўлган. Биринчи ва учинчи торлари жуфт, иккинчиси ёлғиз бўлган.

Ўзбекистон давлат консерваторияси аънавий ижрочилик кафедраси профессори Рифатилла Қосимов 1983 йили бўлиб ўтган биринчи Республика мақом ижрочилари танловида рубобда «Шашмақом»нинг мураккаб туркум асарларини ижро этиб, рубоб воситасида «Шашмақом»дек йирик асарни жозибадор ижро этиш мумкинлигини исботлаб берди. Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Тохир Ражабий ҳам рубоб чолғусида эстрада куйларини эстрада симфоник оркестри жўрлигида ижро этди. Баъзан видеофильмларда ёки ўзбек халқи ҳаётига оид сериалларда воқеа-ҳодисаларнинг ифодаланишида кадр ортида берилаётган рубоб овози беихтиёр инсонни ўша воқеалар ичига олиб киради. Таъкидланганлардан кўриниб турибдики, қадим замонлардан бизгача этиб келиб, ўзбек мусиқасини жарангдор овози билан бойитиб келаётган рубоб ўзбек халқининг энг сеvimли мусиқа чолғуларидан бўлиб қолади. Кўчаларда соз кўтарган болажонлар, йигит-қизларни кўриб, ўзбек мумтоз мусиқа санъати, мақомларимиз, миллий мусиқамиз ишончли кўлларда эканидан фахрланамиз ва қувонамиз.

Рубобнинг пайдо бўлиши қадим-қадим замонларга бориб тақалади. Манбаларда, мусиқага оид рисоаларда камон билан чалинадиган рабоб, ребаб, ребек каби чолғу асбоблари таърифи берилган. Нохун билан чалинадиган рубоб ҳақида маълумотлар жуда кам. Бу чолғу асбобининг қачон ва қандай оммалашганлиги ҳақида баъзи маълумотларгина мавжуд, холос. Чунончи, Дарвиш Али Чангийнинг «Мусикий рисола»сида ёзилишича, рубоб Султон Муҳаммад Хоразмшоҳ даврида (1200-1220й.) амалда бўлган беш торли чолғудир. Унинг тўрт тори ипақдан, бири кумушдан ясалган. Мазкур торлардан ташқари, товуш тебраниши натижасида акс-садо берувчи 12 та тор ости симлари мавжуд бўлиб улар чертилмаган. Хоразмшоҳ саройидаги созандалар ичида рубоб чалишда Устод

шида кўп хизматлар қилди. Биринчи ижрочи қаторида, рубобнинг оҳанглари халқимизга етказиб беришда тинмай меҳнат қилди.

Мутахассисларнинг таъкидлашларича, 1936 йилда Фарғона водийсининг сўлим Шохимардон қишлоғида бўлиб ўтган халқ сайлида Муҳаммаджон Мирзаев бир созандадан рубоб чолғусини харид қилади ва тошкентлик уста Усмон Зуфаров билан бирга бу чолғуни такомиллаштирадilar. Натижада, рубобнинг мензураси узайтирилади, дастаси эса лотун қаламчалар билан пардаларга тенг бўлиниб, ҳозирги кўринишга келтирилади. Рубобнинг қайд қилинган нусхаси ҳозир ҳам устознинг уйида сақланмоқда. XX асрнинг 40-50 йилларидан бошлаб, профессор А.И.Петросянц бошчилигида экспериментал лаборатория ташкил қилиниб, унда ўзбек

Шомаҳмуд ШОРАҲМЕДОВ,
Ўзбекистон давлат
консерваторияси доценти

Халқимиз тўй-маросимларида, байрам-тантаналарида ота-боболаримиздан қолган кўшиқлар, айтишувлар, лапарлар, ўланлар, баҳри-байт(байт-барак) каби мусиқий меросларидан кенг фойдаланилган. Уларнинг ўзига хослиги, сўзларининг ўринли ва пухта ишлатилгани халқнинг ўзига хос билимдонлиги, чечанлигини кўрсатувчи манбадир. Халқ кўшиқларида ҳар-хил ҳолатлар, воқеалар, ҳикоялар, қистирмалар, нимкоса гаплар, ҳаттоки ўзига хос қарғишлар ҳам учраши билан бир қаторда одоб-ахлоқ мавзуси юқори ўринда туради.

Бунда кўшиқ ижроси вақтидаги оҳанг ҳам кўп нарсани англатади. Баъзан шўх айтилаётган кўшиқларда овоз оҳанги орқали норозилик, эркалалаш, мақтов, масхаралаш каби ҳолатларни ифодалаш ижрочиларнинг маҳоратини белгилайди. Бу тингловчини ром этиши билан бир қаторда фикрлашга ундайди. Чунки баъзи сўзлар кўшиқларнинг асосий мавзусини ташкил этса, баъзиларилари жўнгина қофияни тўлдириш учун ишлатилади. Бунда маъно ташийдиган сўзга урғу бериш ижрочининг усталлигини билдиради. Урғу берилган сўзни илғай олиш — тингловчининг маҳорати.

Лекин ҳар қандай шароитда фольклор кўшиқлари ижрочилари ўз кўшиқларида ҳар бир сўзнинг салмоғини оширишга, бу сўзнинг мантқиқий маъносини тингловчига янада чуқурроқ етказишга ва шу қисқа сўзлари орқали баъзида катта маъноли мақсадларни англатишга ҳаракат қилади. Бундай сўзлар ўзига хос пардали, баъзан эса ошқора, очиқчасига ишлатилиб, айтишувдаги рақибни нафақат танқид қилади, ҳаттоки гангитиб ҳам кўяди. Айтишувнинг мақсади ҳам рақибни сўзга усталик билан мот қилишга йўналтирилган бўлади.

Айрим кўшиқлардаги чиройли ўхшатмалар замирида кўшиқ яратган фольклор ижрочиларининг устамонлиги сезилади:

Толли олма пишибди-ё,

Тор кўчага тушибди.

Тор-кўчаси тор экан-о

Жўлда булбул зор экан.

Бу жойдаги устамонлик жуда ўзига хос тарзда ишлатилган бўлиб, олманинг пишиб тор кўчага тушганида қиз боланинг ҳолатига ишора қилинапти. Тор кўчанинг торлиги ва унда булбулнинг зорлиги ҳақидаги сўзда эса ошиқларнинг бир-бирига зорлиги ним пардали равишда куйланиши ижрочининг устамонлиги кўрсатади.

Бошқа бир айтишувларда эса ҳаддан ошган ошиқлар жуда чиройли тарзда ўзига хос танқид қилинади, таъбир жоиз бўлса, танбеҳ берилади:

Йигит:

Жакидани айтган сулув ой қизлар,

Дўмбирамга жиров берган бой қизлар.

Мен Зоминдан ўлан айтгали келдим,

Жакидага жавоб айтгали келдим.

Қиз:

Бек боласи, дўмбирангди гарди бор,

Жировингди тушунганди дарди бор.

Жиров айтиб, манов жерга келибсан,

Бас қилишга бизга қандай ҳолинг бор.

Йигит:

Булбуллар ҳам лол қолади ўзингдан,

Мунча толли маъни туйдим сўзингдан.

Ҳаддим жўшиб кучоқласам белингдан,

Билса, танг қувмасмикан элингдан.

Қиз:

Ҳой ўланчи, билиб-билмай сўйлама,

Айт-чи, сендай ошиқ нодон бўлама?

Ўзинг билган шу элатнинг қизлари

Тўйи бўлмай бел кучдириб қўйма?

Кўшиқнинг бу қисмига келганда ошиқ йигит ўз кўнглидаги фикрни озроқ мақтаниш орқали «ҳаддим жўшиб», дея сўз юритмоқдаки, буни ҳеч иккиланмай ҳар қанча бўлса-да, одоб чегарасидан чиқиб кетмайман демоқчилиги кўриниб турибди. Бироқ ўзидан ҳам чечанроқ қиз муносиб жавобини беради.

Бу сўзлар, бу ўхшатмалар, термалардаги бундай ўзига хос танқид, мақтов каби сўзлар халқимизнинг сўз бойлигини намунаси бўлиши билан бир қаторда одоб-ахлоқ масаласи ҳар доим олдинги ўринда туришини ва бу доирадан чиқмаслик ҳамда унга риоя қилиш кераклигини доимий равишда таъкидлайди.

Биз Зоминдинг эл сўраган боласи,

Товларида очилган гул-лоласи.

Кел, кенгашиб тўйди тўйга улойик,

Дуо қилсин элимнинг ўтоғаси.

Халқимизнинг урф-одати, удумларининг ҳам асосан одобга қақришининг бир белгиси шундаки, элнинг ўтоғоси (улуғи)фотиҳасини олиш зарурлигини энг юқори даражага қўйишининг ўзи бир тарбия воситаси бўлиб хизмат қилмоқда. Бундай кўшиқлар, айтишув, байтлар, ўланлар халқимизнинг орасида жуда кўплаб учрайди.

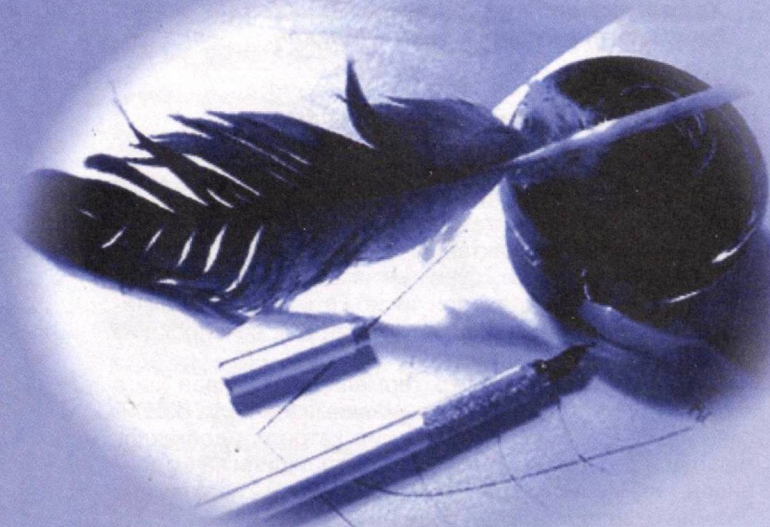
Халқимиз ўғил-қизларининг тарбияси масаласида юқорида таъкидлаганимиздек, барча воситалар билан бир қаторда фольклор йўналишидан ҳам унумли фойдаланган.

Бундай кўшиқларни тинглаганимизда халқимиз оғзаки ижодининг хазина эканлиги, халқимиз орасида сўзга уста кишилар жуда кўплигига амин бўламиз. Асрлар силсиласидан безавол ўтиб келган бундай кўшиқлар оғиздан-оғизга ўтиб, бизнинг давримизгача етиб келган ва ҳали-ҳануз халқимиз орасидан етилиб чиқаётган истеъдодлар томонидан севиб куйлаб келинмоқда. Тарбиявий аҳамиятга эга бўлган бундай кўшиқлардан биз педагоглар ҳам ўз ўрнида фойдаланмоғимиз даркор. Талабалар, бўлажак ўқитувчилар, ҳаваскорлик жамоалари, фольклор кўшиқлар жамоалари ижро этадиган кўшиқларининг тарбиявий аҳамиятига қатъий эътибор қилиб, бизнинг менталитетимизга тўғри келмайдиган маданият, куй-оҳанглар, сўзларни чегараламоғимиз, буни қатъий тартибга олмоғимиз лозим. Биз педагоглар асрлар оша бизгача етиб келган миллий мероснинг ўзимиздан кейинги авлодга ҳам бус-бутунича етиб боришига ҳиссамизни кўшмоғимиз шарт.

Раҳматулла САРИМСОҚОВ

XALQ QO'SHIQLARI - TARBIYA VOSITASI

Мен нима исҳин юзатаман?

Назар ЭШОНҚУЛ, ёзувчи.

1. Ижод ўзи нима? Бир қарашда, ижодни, ижодкорликни таърифлаш осондай туюлади. Аммо бу саволга Аристотелдан бошлаб, ҳатто ўндан олдин ҳам жавоб изланган бўлса-да, ҳозиргача қониқтирадиган фикр айтилгани йўқ. Бу ҳақдаги ҳар бир фикр, қарашлар тўғри ва айти пайтда тўлиқ эмасдай. Шу сабабли менинг бу борадаги фикрларим ҳам фақат хусусий аҳамиятга эга. Менимча, сиз назарда тутаётган катта маънодаги ижод, ижодкорлик — ўзини ўраб турган олам, атрофдаги одамлар, воқеалар, ҳодисаларни ва ўзини ўзи ўқий олиш салоҳиятидир. Бунақа салоҳият ҳаммага берилмавермайди. Ўзини ўраб турган оламни ҳамма кўради, воқеа-ҳодисаларга гувоҳ бўлади, ўзини ҳар қуни кўзгуга солади. Лекин нари борса, у ташқаридаги рангларни, фасллар алмашишини, ўзининг тана-сидаги ўзгаришларни кўриши, воқеликни миш-миш ё чўпчак шаклида қабул қилиши мумкин, лекин ўзига, ўша арзимасдай кўринган воқеа-ҳодисаларга яширинган ёки ҳар қуни кўриб ўрганган кўз олдидаги дунёга битилган ҳикматларни, бадийликни, маънони ўқий олмайди. Аслида бизни ўраб турган олам ҳам, биз билан бирга яшаётган одамлар ҳам ва ўзимиз ҳам яшаш, хулоса қилиш, сабоқ олиш, англаш ва ҳушёр тортиш учун абадият лаҳзаларига битилган бир китобмиз: бу китобни, унинг ичини ўқиш, англаш, ҳис этиш ва ўқиганларини бошқаларга етказиш эса фақат ижодкорнинг, санъаткорнинг қўлидан келади («санъаткор» деганда тўйга, оммавий томошаларга хизмат қилаётганларни назарда тутмадим). Ижодкорлик ана шу улкан ва абад-азал ёзувлари муҳрланган китобни ўқий олиш, ўқиганларини бошқаларга етказа олиш дегани. «Ўқиганларини» расом бўёқлар билан, бастакор оҳанг билан, шоир ва ёзувчи сўз билан етказди. Қанчалик баланд-парвоздай туюлмасин, ижодкорликни мен шундай тушунаман. Ўзини гарчи ижодкор санаса-да, кимки, ана шу китобни ўқишга қодир эмас экан, у ижодкор эмас, у шунчаки ижодкорга тақлидчи. У ўзини асл Маънони ўқитгандай қилиб кўрсатаётган тақлидчи. Ижодкорлик

Ижод — ёзиш қизиқ жараён. Ёзувчи қўлига қалам олар экан, энди у бошқа, биз билгандан ўзга одамга айланади. Умуман, қандай куч инсонни ёзувчига айлантириб, қаламга боғлаб қўяди. Назаримда, бу фақат истезод эмас. Бунда қандайдир ўзгача сир ёки бошқа бир ҳолат мавжуд... Ушбу сонда анъанавий саволлардан фарқли ўлароқ асар ёхуд унда қаламга олинган бадий образ тасвоилар хусусида эмас, аксинча, асар битишга туртки бўлган сабаб ва омиллар, ижод жараёни билан боғлиқ саволларга жавоб топишга ҳаракат қилдик. Шу мақсадда бугун миллий адабиётимизда ўз сўзи ва ўрнига эга ёзувчиларимизга баъзи саволлар билан мурожаат қилдик.

1. Ижодкорни қўлга қалам олишга ундайдиган омил нимада деб ўйлайсиз? Бошқача айтганда, ёзувчи ёки шоирни қўлга қалам олишга қандай куч даъват этади?

2. Асар битишни деярли барча ижод аҳли мураккаб ҳолат деб аташади. Сизда бу жараён қандай кечади?

3. Фаранг адиби Виктор Гюго «Мен сиз ҳақинизда гапирар эканман, айти пайтда ўзимни тушунтирган бўламан», дея эътироф этади. Шу маънода асарда ижодкорнинг ғоявий-бадий миссияси — мақсади қай даражада акс этади?

асл Маънони ўқий олиш ва бошқаларга етказа олиш дегани. Айнан шунинг учун ҳам ижод илоҳиятга дахлдорликдир. Ижодкор ўзини ўраб турган оламдан, ўзи яшаётган муҳитдан, атрофидаги одамлардан, ўзининг кўнглидан, руҳидан «ўқиган»ларини бошқаларга етказиш учун ёзади. Сиз айтган «қўлга қалам тутқазиш омили» ана шу деб ўйлайман. Ҳар бир даврнинг ўз битиги бор. Уни ўқиш, уқиш ва ёзиш ижодкорликдир. Кийимлар, қуроллар, бадий воситалар, шиорлар, одатлар, урфлар даврлар ўтиши билан эскиради, аммо эзгулик ва ёвузлик, гўзаллик ва хунулик, улуғлик ва тубанлик, яъни дастлабки бадий асарлар таърифлаган Раҳмон ва Шайтон ўртасидаги кураш мавзуси эскирмайди. Бу кураш жараёни шаклини, қиёфасини ўзгартириб, даврга мослашиб, давр талаб қилган кўринишларга ўтиб туради, холос. Инсон кўнглида эзгуликка, гўзалликка, яратувчанликка, шафқатга, меҳрга, муҳаббатга эҳтиёж турар экан ва буларга қарши хавф-хатар бор экан, ижодкорга иш топилади. Биринчиси қаби охирги ижод намунаси ҳам худди Раҳмон ва Шайтон ҳақида бўлади деб ўйлайман...

2. Асар битиш ижодкор учун ўз кўнглида дунёни, оламни қайта яратишдай машаққатли жараён. Эҳтимол, Парвардигори олам дунёни, тирикликни, коинотни яратишдаги қудратни, улуғворликни, машаққат ва залворни, мақсад ва завқни, тугаллик ва мукамалликни инсон озгина бўлса ҳам туйсин деб унинг руҳига ижодкорликни киритиб қўйгандир? Ҳар қалай, ижодкорлик мен учун илоҳ билан боғланиш, уни туйиш, завқ олиш ва унга томон юксалиб, мукамалликка интилиш, Яратганнинг яратганларига тақлид қилиш бўлиб туюлади. Асар битиш ана шу ҳисларни бошдан кечириш дегани. Унинг машаққати ҳам, завқи ҳам шу ерда. Шу сабабли «менда шундай содир бўлади» дейиш менга эриш туюлади. Ёзиш жараёни қандай кечганини ҳар бир асарнинг ўзи айтиб туради. Асар қандай ёзилганини билиш учун асарнинг ўзини синчиклаб ўқиш кифоя. Дўконлардаги айрим оммабоп «асарлар»ни бир кўздан кечиринг, икки саҳифа ўқимасдан, қандай ёзилганини, неча пулга арзишини билиб оласиз. Бундай асарларга

қизиқиш айримларимизнинг китобхонлик савиямизни кўрсатиб турибди.

3. Гюго ҳақ: ҳар бир ижодкор асарда, энг аввало, ўзини акс эттиради. Чунки олам ҳам, одам ҳам ижодкорнинг ўзида аксланади. Ижодкор ана шу ўзида аксланаётган дунёни ўзининг билими, савияси, мақсадидан келиб чиқиб, бошқаларга ҳам етказди. Гоявий-бадий миссия барибир ижодкорнинг савияси, диди, мақсадининг ҳосиласи ўлароқ намоён бўлади. Лекин шундай бўлсада, ижодкорнинг битта миссияси бор: у ҳам бўлса, эзгуликни, гўзалликни, шафқатни, меҳрни, инсоннинг кўнглини ҳимоя қилишдир. Унга шу вазифа юкланган ва у буларни ҳимоя қилишга мажбур. Эзгулик ва гуманизмга ёт бўлган барча гоялар, миссиялар, ёзувлар, битиклар ижодкорлик эмас, ижод намунаси эмас. Ижод ҳисси, ижод завқи инсонга инсонни, эзгуликни, имонни ҳимоя қилиш, асраб-авайлаш, камол топтириш учун берилган. Ижод номи билан бошқа мақсадга хизмат қилиш — ижодкорликка хиёнат қилишдан бошқа нарса эмас. Ҳар қандай асарда ижодкорнинг ўзи, «мени» бўй кўрсатиб туради. Ижодкорлик шундай кўзгуки, айрим ҳолларда муаллиф ёзганларини қанчалик бежамасин, жимжималаштирмасин, ҳар хил бадий ўйинлар ортига яширмасин, қай мақсадда дунёга келганини, ортида нима мақсад турганини, ҳатто қаламқашнинг арзимас ғарази-ю, адабий сатанглигига, савия-саводи-ю, ўзида йўқ нарсани кўрсатаман деб чиришишига асарнинг ўзи айтиб, фош қилиб туради. Хоҳлаган асарни синчиклаб ўқинг, унда ижодкорнинг ўзини, қиёфасини, яширин ботинини кўрасиз. Адабий асар фақат бошқаларни эмас, уни дунёга келтирган шахснинг ўзини ҳам фош қилувчи адабий ҳужжатдир.

Абдуқаноим ЙЎЛДОШЕВ, ёзувчи.

1. Дарҳақиқат, бир қатор одамлар, ўзини ихтиёрий равишда ижод оламига банди этади — ижод билан шуғулланади. Ваҳоланки, ҳеч ким бу ишни қилишга мажбур эмас, асрлар давомида аҳли қаламнинг нафақат бахти, бахтсизликларига ҳам ёзгани сабаб бўлган, ёзмагани эмас. Устига-устак, фаол китобхон бўлган десангиз, имконият керагидан ортиқ: жаҳон адабиёти дурдоналари жилдлари қалашиб, бизни кутиб турибди, уларни мутолаа қилишга, қайта мутолаага вақт топиш керак. Яқинда ўқиб қолдим, бугунги кунда интернетда фақат рус тилида жамланган бадий адабиётларни тўлалигича ўқиб чиқиш учун бир кишига 299 йил керак бўлар экан: яна денг, уларнинг сони кун сайин ҳандасавий кўпайтма асосида ўсиб ётибди. Бу ҳам камдай, ўн йилча бўлиб қолди-ёв, робот ёзган илк роман ҳам пайдо бўлди...

Хуллас, ёзмалик учун минг битта сабаб-омил бор... Ёдимда, мактабни битириш арафасида бўлса керак, кетма-кет Достоевский, Гёте, Цвейг асарларини ўқиб қолдим, «Э, адабиёт бунақа бўлар экан-ку!» деган ҳайратдан ларзага тушиб, ўзим бошқа ҳеч нарса ёзмаликка аҳд қилдим. Адашмасам, бир йилча бу аҳдла собит турдим ҳам...

Машҳур америкалик адиба Жоан Дидион жараёни мана шундай таърифлайди: «Мен нима ҳақида ўйлаётганимни, нимага қараётганимни, нимани кўраётганимни, бунинг моҳияти нимадан иборат эканлигини англаш учун ёзаман. Аксар ҳолатда ёзувчилик — ўзининг «мен»ини ифода этиш, ўзи ҳақида одамларга билдириш, уларга: «Мени эшитинглар, дунёга менинг кўзларим билан қаранглар, ўз нуқтаи назарларингизни ўзгартиринглар», дейишдир».

Таниқли ёзувчи Терри Темпест Уильямс ижодни янада дилга яқинроқ тарзда ифодалайди: «Мен кўпинча оқ ва қора рангдан иборат дунёга ранг бериш учун ёзаман...

Дунёни ўзгача кўринишда тасвирлаш учун ёзаман, балки ана ўшанда у чиндан ҳам ўзгарар...»

Мана, кўрдингизми, жиддий саволингиз атрофида қанчалик узоқ мулоҳаза юритсак, моҳиятдан шунчалик йироқлашиб кетаётгандаймиз. Буни ўз вақтида Ж.Оруэлл ҳам ҳис қилган шекилли, қаламга муҳаббат ва садоқатни тушуниб бўлмайдиган, қаршилик кўрсатиб ҳам бўлмайдиган жараён деб атайди. Бундайин ақл бовар қилмас даражада қудратли кучга қарши туриб бўлармиди. Яъни итоат ила столга келиб ўтирасиз ва... ёза бошлайсиз...

2. Бу дунёда осон иш борми... Ёзиш жараёни ҳаммада ҳар хил кечса керак. Бир мисол. Испан тилида ижод қиладиган Исабель Альенде исми машҳур адиба бор. «Янги китобимни саккизинчи январда бошлайман, — дейди у. — Еттинчи январь мен учун дўзах...» Қаранг, ўтган асрнинг йигирманчи йилларида Кафка томонидан яратилган мағиявий реализм жанрида яратилган китоблари Маркес ижодига тенглаштирилган ҳамда 18 та романи 35 тилда, 57 миллион нусхала дунё бўйлаб тарқалган адибанинг янги асарни ёзишга киришишининг ўзи қанчалар машаққат.

Ўзимга келсак... менинг ёзиш услубим бошқаларникига тўғри келмас. Камина учун ёзишнинг биринчи шарт — қаламга олинажак воқеа ўзимни ҳаяжонлантирган бўлиши шарт. Бусиз мумкин эмас. Ҳаяжон қанчалик кучли ва самимий бўлса, асар шунчалик яхши ҳам чиқади (ёзиш азоби — бу энди бошқа масала). Воқеа фақат «калада» эмас, юракда ҳам пишганида, сал лофи билан айтадиган бўлсак, ёзмасликнинг иложи қолмаганида столга ўтиришга ҳаракат қиламан. Ана шунда, Абдулла Қаҳҳор топиб айтганидек, қаҳрамонлар ўз айтар сўзларини қулоқларингиз тагида шивирлаб туради, воқеалар силсиласи эса шундоққина кўз олдингизда туради: уларни қоғозга туширишга улгурсангиз бас...

3. Бу жуда кўп сабаб-омилларга боғлиқ. Масаланинг бир учи ҳатто қаламқашнинг шахсига ҳам бориб тақалади. Тўғри, Бернард Шоу жаноблари ўзига хос қитмирлик билан ҳар ёзувчини иш столидаги фариштага менгзайди. Аммо, афсуски, ҳаётда қора ниятли, бадбин ва ҳаттоки ёвуз «фаришта»лар ҳам учраркан. Инчунун, бундайлар яратган асарлар ҳам шунга яраша. Бунга ишонч ҳосил қилиш учун интернетга ёхуд дунёда тарқалаётган китобларга назар солинг. Чин муҳаббат, эзгулик, одамийликни улуғловчи асарлар билан бирга фаҳш, розолат, зўравонлик дидсизларча яланғочлик билан акс эттирилган ялтироқ муқовали китоблар тикилиб ётибди. Уларга қараб туриб юрагингиз орқага тортиб кетади: наҳот шу адабий макулатуранинг ҳам ўқувчиси, ношири бўлса. Булар, яна ўша Фридрих Горенштейннинг таъбири билан айтганда ифросликни титиб кун кўралидан истейлодсиз қаллоблар, муттаҳамлардир. Ваҳоланки, санъат биринчи навбатда адабиёт эзгуликка хизмат қилмоғи жоиз эмасми?..

Шу маънода ёзувчи қаҳрамонларини тасвирлар экан, ўз «мен»идан унчалик йироқлашолмайди: ахир, олманинг тагида олма тушади. Асрлар синовидан ўтган ҳақиқат бор: ёзувчи ўзи яхши билган одам учун ёзиш учун ёзади. Ана шунда асар жонли чиқади. Таъбир жоиз бўлса, қаламқаш ҳар бир қаҳрамонига юрагининг бир парчасини кўшиб беради. Шу сабабли ҳам асари битган ёзувчи одатда қалби ҳувиллаб қолганини сезади. Бу қалб яна янги ёрқин образлар, ҳаяжонли воқеалар силсиласи билан тўйиниши учун муайян вақт керак бўлади.

Назаримда, машҳур ёзувчи Рик Мудининг бу борадаги бир қарашда ўта зиддиятли туюладиган ўғитини эслаб ўтиш кифоя: «Адабиётда «мен» муқаррар тушунча, кўп нарса ундан бошланади. Бироқ бу ҳаммаси дегани эмас. Ижодда ўқувчига айланган «сиз» ҳам мавжуд... Мана шу жиҳатдан олиб қарайдиган бўлсак, ёзувчилик фақат ўзлигини намоён этиш эмас, балки ўзлигидан халос бўлиш ҳамдир...»

Шермурод СУБҲОН ёзиб олди

Ehtiyot bo'ling, *tovush!*

Эшитиш тизими инсонга берилган неъматларнинг сарасидир. Аслида кўриш, эшитиш, ҳис қилишнинг ҳар бири неъмат. Биз эшитиш тизимига шунчалик мослашиб кетганмизки, унинг мавжудлиги, қадрини ҳам билмаймиз. Қачонки, эшитмайдиган одамларни кўрсак, тасодифан бирор товушни эшитмай қолсаккина, қулоқларимиз борлигини ҳис қиламиз. Баъзан билиб-билмай ўзимизга жабр қилаётганимизни, бизга берилган неъматлардан ноўрин фойдаланаётганимизни англаб қоламиз. Куйида товуш ва товуш билан боғлиқ ҳолатларнинг эшитиш тизимига, умуман, бутун организмга таъсири ҳақида билиб оламиз.

ШОВҚИН...

Доимий шовқин ва кучли товуш эшитиш аъзоларидаги асаб толаларини зўриқтиради, натижада уларнинг фаолияти аста-секин издан чиқа бошлайди. Кучли товуш таъсирида нафақат улар, балки эшитиш жараёнида иштирок этувчи суяк тўқималарида ҳам ўзгаришлар кузатила бошлайди.

Бундан ташқари товуш ички аъзоларга ҳам салбий таъсир кўрсатади. Маълумки, ҳар қандай товуш марказий асаб тизими томонидан қабул қилиниб «таҳлил»га тортилади. Кучли ёки доимий товушлар «таҳлил»ининг кўплиги марказий асаб тизимини, яъни бош миани зўриқтиради. Зўриқиш натижасида бош миёна томонидан ички аъзолар ва тизимлар бошқарилиш маромида муаммолар пайдо бўла бошлайди. Бу ўз навбатида ички аъзолар фаолиятининг бузилишига сабаб бўлади.

Берлиндаги Шарит университети мутахассисларининг фикрича, шовқин юрак хасталиги келиб чиқишида чекиш ёки қон босимининг ошиши каби ўрин тутмаса-да, унинг доимий таъсири юрак хасталиги келиб чиқишига етарли сабаб бўла олади. Бундан ташқари, шуни ҳам таъкидлаш жоизки эркалар шовқин таъсирига аёлларга нисбатан кўпроқ, баъзилари ҳатто ўта сезгир эканликлари аниқланди.

Кучи 130 децибелни ташкил қиладиган товуш инсон танасида оғриқ пайдо қилади. 150 децибелда одам хушини йўқотади. 180 децибелли товушда металл парчалана бошлайди. Бундай кучли товуш одамни ҳалок қилади.

ҚУЛОҚЧИНЛАР ҲАҚИДА

Мутахассисларнинг фикрича, инсон организмга зарар келтирмайдиган энг юқори товуш 80 децибелни ташкил қилади.

Қулоқчин (наушник) орқали мусиқа эшитилганда унинг товуши қулоқ пардаларига 110-120 децибелга тенг куч билан таъсир қилади. Бу реактив

самолётнинг ишлаб турган двигателини 10 метр масофадан эшитиш билан баробар дегани. Бундай товуш таъсирида эшитишга маъсул асаб ҳужайралари нобуд бўлади. Нобуд бўлган ҳужайралар эса, барчамизга маълумки, қайта тикланмайди. Бу карликка сабаб бўлади. Кулоқчинлардан мунтазам фойдаланиш, кечаси мусиқа эшитиб ухлаб қолиш қанчалар зарарли эканини шундан билиб олиш мумкин. Бироқ катта кўчаларда, ҳаракат кўп жойларда улардан фойдаланиш нафақат эшитиш тизимига зарарли, балки ҳаёт учун ҳам хавфлидир.

РОК-КОНЦЕРТНИНГ «Фойда»СИ

Буюк Британиядаги карлик муаммоларини ўрганувчи Қироллик миллий институти олимлари 2008 йилда ўтказилган рок-фестивалда томошада бўлган 2007 кишини текширишдан ўтказиб, уларнинг 80 фоизда эшитиш борасида турли ўзгаришларни аниқлашди.

Бундай ўзгаришлар ҳар бир рок-концертдан кейин кузатилиши мумкин. Чунки рок-концертларда товуш кучи инсон саломатлиги учун зарарли бўлган 100 децибелга етади.

Бизнинг айрим тўйхоналаримиздаги шовқин ҳам ундан қолишмайди. Шундай экан, тўйхоналарга ёш болаларингизни етаклаб бормаганингиз, бундай жойларда узоқ ўтириб қолмаганингиз маъқул. Биз тўйларга айтилганимизда, ҳар замонда борамиз. Бу жойларда хизмат қиладиган ёшлар эса деярли кунда-кунора тўйхонада бўлишади. Юқори товушдан уларнинг асаб тизими, бош мия фаолияти зарар кўради. Шу маънода республикамизда тўй ва маросимларда дабдабаларни чеклашга қаратилган талбирлар доирасида тўйхона ва ресторанларда мусиқа товушини маълум даражада чеклаш ишлари ҳам кўриб чиқилса, мақсадга мувофиқ бўларди. Бундай жойларни товуш ютувчи воситалар билан жиҳозлаш инсонлар саломатлиги учун муҳим аҳамиятга эга.

Фойдали товуш

Инсонлар кайфияти ва фаолиятига ижобий таъсир кўрсатувчи товуш чегаралари мавжуд. Инсон организмга ижобий таъсир кўрсатувчи бу чегара 25-30 децибелни ташкил қилади. Бундай ижобий товуш даражасини 10-20 децибелни ташкил қилувчи дарахт барглариининг шитирлашидан келиб чиққан ҳолда аниқлаш мумкин.

Одамлар бир-бирлари билан гаплашганларидаги товуш даражаси 40-50 децибелни ташкил қилади. Шунинг учун санитар меъёр деб белгиланган 55 децибелни фойдали товушнинг энг юқори чегараси деб ҳисоблаш мумкин.

Товуш юқори бўлган жойларда шовқин ўтказмайдиган деразалар ўрнатиш, товуш чиқарадиган лампаларни алмаштириш каби оддий чоралар ёрдамида шовқин кучини 60 децибелдан камайтиришнинг ўзиёқ келиб чиқадиган зарарнинг олдини олади.

**Фуқаро муҳофазаси институти ўқитувчиси
Муҳиддин ТИНИБЕКОВ тайёрлади**

BIR BOLA — BIR DUNYO

Биз фарзанд тарбиялар эканмиз, ўз хулқимиз, юриш-туришимизни ҳам тарбиялай борамиз. Дастлабки одатлариданоқ бизга тақлид қилаётган боламизга қараб, унга яхши намуна бўлишга ҳаракат қиламиз. Энди у учун ўзимизни ўзимиз таҳрир қиламиз. Барча одатларимизни элақдан ўтказиб, унинг мазмунини фарзандимиз билан боғлаймиз. Айниқса, оилавий аънаналарга алоҳида эътибор қаратамиз.

Масаланинг яна бир томони борки, биз ҳам маънан, ҳам жисмонан баркамол фарзанд улғайтириб, жамиятга қўшамиз, деб тиниб-тинчимай юрганимизда болаларимизга атрофдан бўлаётган таъсирлар кўнгилни хира қилади. Оддийгина мисол: кўпчилик болаларни гапга тутиш учун: «Қани, айт-чи, دادанг яхшими, онанг яхшими?» деб сўрайди. Савол бергичдан ақллироқ бола: «Иккаласиям», деб жавоб беради. Буни касал одамнинг қаршисида ўтириб, вирус юқтириб олган ҳолатга ўхшатиш мумкин. Бола жавоб бериб бошлагач, ҳар бир нарсани таҳлил қиладиган митти вужуди билан бу саволни ҳам таҳлил қилади. Ота-онасидан ўзига эътиборлиси томон интила бошлайди. Шу тариқа секин-асталик билан иккинчисига нисбатан муносабати ўзгара бошлайди. Боланинг онгига арзимас савол билан тушган «вирус» ўзига ўзи иммунитет ҳосил қилиб олмагунча айланаб юраверади.

Жамоат жойларида болалар серхархаша, эътиборталаб бўлиб қолади. Инжиқланади, йиғлайди. Шунда атрофдагилардан кимдир «Жим турмасанг, укол қиламан», деб пўписа қилади. Нима учун бола ўзи учун бироз эътибор сўраса, уколни пеш қилиш керак? Бунақа пўписалар болаларнинг «бурчаксевар» қилиб, бегоналардан ҳадиксирашга, фикрини эркин баён қила олмасликка олиб келмайдими?

Яқинда бир ўртоғим қайноғасидан шикоят қилиб қолди. Айтишича, тоғасиникига бориб-келган ўғли хунук сўзларни ўрганиб келибди. Яна тоғаси бундан фахрланиб, телефон қилиб, болага қайта-қайта такрорлатиб, завқ қилар экан. Бу ҳолни эса шарҳлашга ҳожат йўқ! Яна шундай одамлар борки, боланинг жигига тегиб яхши кўради, эркалайди. Ҳозир кулофингни кесиб оламан, бу сенинг دادанг эмас, менинг дадам, сингари бекорчи гаплар билан боланинг асабига тегади. Ҳеч бўлмаса, қийнаб яхши кўради. Бу асабий ва жиззаки одамни вояга етказиш эмасми?

Биз ҳар томонлама соғлом, бахтли авлод тарбиялаш тарафдоримиз. Болалар оилавий аънаналар таъсирида вояга етишади. Бироқ юқоридаги каби теваракдан таъсир қиладиган ҳолатлар болаларнинг беғубор онгини зарарлайди. Атрофимиздаги ҳар бир бола ўзимизники. Боланинг бегонаси йўқ. Унинг тарбияси ҳам ҳар биримизга боғлиқ. Бола бизга эрмак эмас. У — бўлажак шахс. У — келажак эгаси. Унга шу нуқтаи назардан туриб муомала қилиш лозим.

**Ориф ОРЗИҚУЛ,
Тошкент банк коллежи ўқитувчиси**

Пойтахтимиздаги 28-сонли болалар ва ўсмирлар спорт мактаби 2013 йил апрел ойида ташкил этилди. Аслида 17-сонли болалар ва ўсмирлар жисмоний тарбия клуби номи билан фаолият юритган бу спорт мажмуаси 2012 йилда капитал ремонт қилиниб, спорт мактабига айлантирилган эди. Бугунги кунда спорт мактабида мини футбол, бадий гимнастика, акробатика, дзюдо, таэквондо (WTF), енгил атлетика, велоспорт, юнон-рум кураши ва шу сингари спорт турлари билан 369 нафар болалар ва ўсмирлар мунтазам шуғулланидилар.

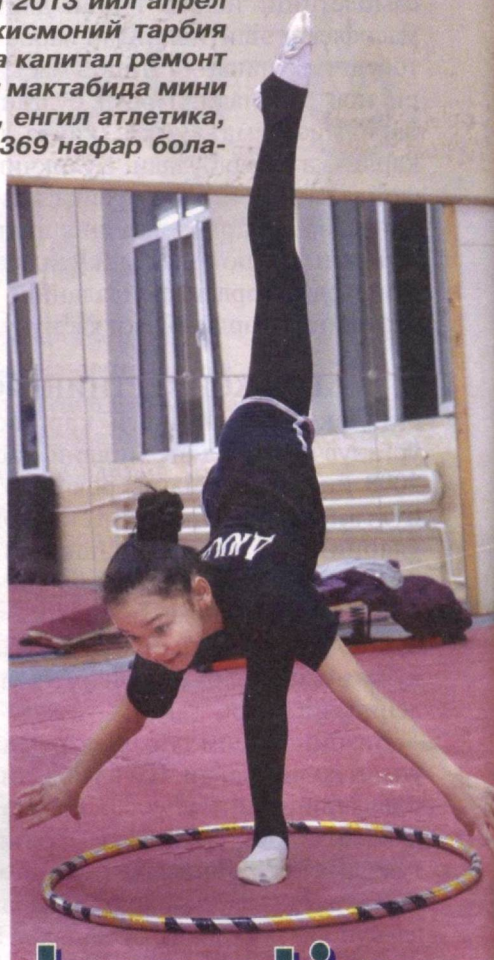
Ушбу спорт мактабининг 110 нафар спортчи қизларига Президентимизнинг тақдим этган спорт формалари тантанали тарзда топширилди. Бундан қизлар, ота-оналар мамнун эканини билдиришиб, спортчи ёшларга эътибор уларни келажакдаги улкан ғалабаларга ундашини таъкидладилар.

Спорт мактабида 1 нафар олий тоифадаги мурабий, 3 нафар халқаро тоифадаги спорт устаси, 4 нафар биринчи тоифали ҳамда 6 нафар макалаки мурабийлар фаолият кўрсатмоқда.

Спорт мактабида ёшлар қисқа вақт шуғулланишига қарамасдан бугунги кунда Таэквондо (WTF) спорт туридан Игорь Цой, Вова Абдуразаков ҳамда Александр Цигановлар 2013 йилги Ўзбекистон чемпионатида фахрли биринчи ўринни эгаллаб, таэквондо (WTF) спорт туридан Ўзбекистон чемпиони деган номга сазовор бўлишган. Жорий йил енгил атлетика спорт туридан Ўзбекистон Республикаси қишки очик биринчилигида Руслан Малинин 200 см баландликка сакраб, спорт усталигига номзод натижасини қўлга киритди. Енгил атлетика бўйича болалар ва ўсмирлар махсус олимпия захиралари мактаблари ва болалар ва ўсмирлар спорт мактаблари ўртасидаги 39-Ўзбекистон чемпионати мусобақасида Темур Раҳматуллаев қатнашиб, фахрли 2-ўринни эгаллади.

Бугунги кунда ўқув юртимизда шуғулланувчи ёшлардан 4 нафари спорт усталигига номзод, 2 нафари 1-разрядли спортчи, 29 нафари 2-разрядли спортчи натижаларига эришган.

Спорт мактабида иқтидорли, спортга лаёқатли, интилувчан болалар кўп. Келажакда уларни йирик ареналарда юртимиз байроғини шараф билан юқори кўтарадиган истиқболли ёшлар сафида кўришни истаймиз ва шу йўлда ҳаракат қиламиз.

Sport — mening hayotim

Файрат ОРТИҚОВ,
28-сонли болалар ва ўсмирлар спорт мактабининг ўқув ишлари бўйича директор ўринбосари

Кo'nglim darichasini qoqayotgan kim?

Санобар МЕХМОНОВА

Келдим бир чиройли қайгулар билан,
Рухимда видо-ю, буғзимда ўлан,
Ойнадан ойдинроқ туйгулар билан,
Ёшим дарёсида оқаётган ким?

Бунча гофил бўлдим шарҳидан унинг,
Қай меъмор сўзлаган тарҳидан унинг,
Арз этиб баҳосиз нарҳидан унинг,
Юракдан юракка боқаётган ким?

Чечаклар очилар тун боғларида,
Дунёнинг адоқсиз адоғларида,
Урилиб руҳимнинг қирғоқларига,
Кўнглим дарёсида оқаётган ким?

Бу туннинг кўчасин тун кечганимда,
Бир олов гурлари жону-танымда,
Энди севмайман деб онт ичганимда,
Кўнглим даричасин қоқаётган ким?

Ўйладим, ўзга ҳеч савдо бормикан,
Ишқдан ҳам ортиқроқ жазо бормикан,
Кўз ёшимдадай ҳалол дарё бормикан,
Шу маъсум дарёда оқаётган ким?

Энди севмайман деб онт ичганимда
Кўнглим дарчасини қоқаётган ким?
Юракдан — юракка боқаётган кимм?

СУКУНАТ

Жимгина ботгим келяпти
Сархуш ҳарорат билан
Кўксингга кузакнинг офтоби каби.

Жимгина яшагим келяпти,
Келяпти жимгина севилгим —
Кўзларингнинг туб-тубларида.

Жимгина ҳайқиргим келади —
Осмон қулоғининг пардаларига.
«Ишқ» деган қадийм кўшиқни
Куйлагим келади жимгина.....

ҚАДИМИЙ КЎШИҚ

Ман қаён кетай, эй дил,
Ишора қилмаганда.
Ҳоки-туроб, обу гил
Шарора қилмаганда.

Не келарди қўлимдан?
Ҳам эргашар йўлимдан,
Ўртамизда ўлимдан —
Канора қилмаганда.

Назрингни бер, қотил ишқ,
Эй басир ишқ, ботил ишқ,
Ёрни ёра буткул Ишқ —
Наззора қилмаганда.

Хор бўлармидим шунча,
Зор бўлармидим шунча,
Агар манга бир боқиб,
Дилнора қилмаганда.

Боқмас эдим-ку асло,
Йўқ эрди мундоғ бало,
Балокаш Ёрга иссиқ
Истора қилмаганда.

Бир висол бўлса, дердим
Дил Ишққа тўлса, дердим,
Шоир бўларми эрдим —
Оввора қилмаганда!

* * *

Сиз менга эргашинг иноят этмай
Фироқ шевасидан шикоят айтмай
Мумтоз шоир эмас, мумтоз шеър эмас
Мумтоз ошиқлардан ҳикоят айтмай!

* * *

Эй улус, ҳолимга кулманг, деб ёздим.
Мен каби тўкилманг, тўлманг, деб ёздим
Мен сизга ёмонлик соғинганим йўқ —
Ҳаргиз менинг каби бўлманг, деб ёздим!

* * *

Севдимми ё ишқдан аломат бўлди,
Улусдан минг қарра маломат бўлди,
Қайдан оқиб кирдинг дарё кўнглима,
Қиёмат бўлди-ей, қиёмат бўлди...

2014 йилнинг «Соғлом бола йили» деб эълон қилиниши мамлакатимизда ёшларга бўлган эътиборга яққол далил бўлди. Модомики шундай экан, ҳозирги долзарб вазифа ўсмирлар тарбиясига ғамхўрлик қилиш, ёш авлодни етук шахс, замонамиз талабига жавоб берадиган билимдон, юксак маънавиятли, эътиқодди мустақкам, иродаси кучли, халқ, Ватан учун қайғурадиган комил инсон қилиб тарбиялаш ва вояга етказишдир. Ёш авлодни тарбиялашда миллий музиканинг ҳам роли катта. Чунки музика кундалик ҳаётимизда тинимсиз учрайдиган ижтимоий ва маънавий ҳодисадир.

Тўғри, замон ўзгармоқда. Қадриятлар трансформацияси юз бермоқда. Аммо бу нарса миллатнинг, айниқса, ёшларнинг салбий ўзгаришига мутлақо сабаб бўлмаслиги лозим. Шу ўринда Юртбошимизнинг: «... бугунги шиддатли даврда чинакам маънавиятли ва маърифатли одамгина инсон кадрини билиши, ўз миллий қадриятларини, миллий ўзлигини англаш, эркин ва озод жамиятда яшаш, мустақил давлати-

нинг қалбини сел қилиб юборади. Айниқса, миллий музика асбобларидан най, ғижжак, дутор, тор, рубоб, чанг, қўбиз жаҳон музика асбобларидан скрипка, саксафон, пианино, орган кабиларда ижро этилган лирик куйлар инсоннинг дам олишига, тинч-сокин ҳолатга келишига кучли таъсир қилади. Асабни дам олдириш ва тинчлантириш кўпроқ музика асбобига эмас, балки ижро этилаётган музика турига, чолғучининг ижро маҳоратига, куй оҳанги мазмунига, унинг қай даражада шахс эмоционал ҳолатига мос тушишига боғлиқ. Аниқланишича, асабни тинчлантирувчи музика лирик куй бўлиб, баланд ва шовқин бўлмаган овозда бир маромда ижро этилиши керак.

Машҳур бастакорлардан Бетховен, Моцарт, Бах ва ҳозирги замондош бастакорлар яратган музика ҳолат ва кайфиятга қараб инсонга турлича таъсир қилиши аниқланган. Улар басталаган куйлар эзгулик ва инсонпарварлик руҳида бўлгани учун ҳам хануз муҳлислар томонидан севиб тинглади. Ҳатто баъзи мукамал куй-

Юқорида таъкидланганидек, айрим ёшларнинг мумтоз музикаларимизга писандсизлик билан қараб айрим паст савияли ғарб эстрадаси маҳсулотларига мойиллиги жуда хатарлидир. Айни пайтда ғарбнинг яхши музикаларидан ўринли фойдаланиб, музика қолипларга тушмайдиган «музика»ларига қарши ўз миллий музикаларимизни ёшлар онгига сингдириш вақти келди. Бу ўринда ғарб эстрадасига тақлидан ўзимизда шаклланиб улгурган батанг музикаларни ҳам шартли равишда ғарб музикаси деб номладик. Бизнингча, «бэбби бумер»ларга эргашган ёшлардан Ватанга, оилага, миллатга садоқат руҳини кутиш қийин.

Агар адолат билан кузатсак, шунга амин бўламизки, мумтоз куйни эшитганда асаб тинчланиб, сарак-сарак бўлиб, бошлар қимирлаган бир ҳолатда ғарб эстрадаси оҳанглирига ўз-ўзидан оёқлар ҳаракатга келади. Бош билан оёқнинг фарқи, уларнинг вазифаси яхши маълум. Шундан ҳам аён бўладики, кишининг бош ёки оёғи қимирлашдан қандай инсон эканлигини аниқлаб олиш осон.

Музиканинг, агар ижро маҳорат билан бажарилса, яхшиси ва ёмони бўлмаслиги маълум. Музиканинг қайси тури маъқул бўлиши шахсининг ёши, миллати, музикавий савияси, музиканинг таркиби, эстетик диднинг даражаси, кишининг индивидуал психологик хусусиятлари каби бир қатор омилларга боғлиқ. Ёшлар катта ёшдагиларга нисбатан рок музикасини маъқул кўришларига ҳаракатчанлик, тинч-тинчимаслилик ва тенгдошларга тақлид ҳам сабаб бўлади.

Ёшларнинг олатасир музикага мойиллиги сабаби катталардан эътиборнинг камлигидир. Биз кун давомида ҳамма билан турли мавзуларда гаплашамиз. Аммо фарзандларимиз биланчи? Кўпчилик ота-оналар бир кунда ўз фарзанди билан 15-20 дақиқадан ортиқ гаплашмайди. Бу турли кузатувларнинг хулосаси. Назоратнинг пасайиши болада сохта эркинликни юзага келтиради. Шу боис, ҳозирда жаҳон музика санъатининг энг нодир намуналаридан баҳраманд бўлишга, миллий музикага эътибор қаратишимиз ва ёшлар онгига ва шуурига сингдириш учун кўплаб илмий тадқиқотлар олиб боришимиз лозим.

Х. ЛУТФУЛЛАЕВ,
профессор

Musiqiy ta'lim va ta'sir

мизнинг жаҳон ҳамжамиятида ўзига муносиб ўрин эгаллаши учун фидоийлик билан кураша олиши мумкин», деган фикрларини янада теранроқ ҳис қилиш лозим.

Замонамиз ёшларининг аксарияти ўз қизиқиш ва сеvimли машғулотлари ҳақида сўз юритганда спорт, дўстлар билан суҳбатлашиш, маънавий ва маданий ҳордиқ чиқариш билан бир қаторда компьютер технологиялари, интернетга бўлган қизиқишини тилга олади. «Nielsen/Net Ratings» компанияси ўтказган сўнги илмий текширув натижаларига кўра, бутун дунё тармоғига уланаётган ёш болаларнинг сони кун эмас, соат сайин ошмоқда. Онлайн тизимидаги музикалар ҳозирги ёшлар тарбиясида қандай рол ўйнамоқда?

Асабни дам олдирувчи куйлар кўпроқ мумтоз музикамизда мавжуд. Шунинг учун «Чўли ироқ» ва қадим «Сегоҳ» куйлари тингловчи-

лар умидбахш ва ҳаётбахшлиги билан фарқланиб, тиббиётда, тиббий муассасаларда муолажа сифатида қўлланаётгани ҳамда яхши самара бераётгани ҳам эътиборга лойиқдир.

Замондош олимлар музиканинг сув кристалларига қандай таъсир қилишини ўрганиб ҳайратланарли хулосага келганларидан кўпчилик хабардор. Реп, рок каби музика садоси остида қолган сув кристалли хунук, ғалати, кўрқинчли манзара касб этгани ҳолда, ёқимли, сокин музика садоси эшиттирилган сув кристалли ўзида худди қор учкунларидек ранг-баранг нақшлар ҳосил қилгани аниқланган. Модомики, сув шундай таъсирчан экан, нозик тўқималардан иборат инсон қалби, мурғак фарзандларимиз музика эшитиб, қандай таассуротга эга бўларкан? Ёқимсиз музикалар қалбга қандай нақш соларкан?

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг тарғима кенашти журналимиз билан доимий ҳамкорлик қилади. Айниқса, кейинги йилларда ёш тарғимонлар ҳам аслимдан тарғима қилишиб, адабиёт ихлосмандларини бет эл адабиёти намуналари билан таништирмоқдалар. Қуйида тарғима кенаштининг авдоси Шазло Қосимованинг озарбайжон тилидан тарғималари билан танишамиз.

ИНСОН

Гоят буюк яратмиш парвардигорим,
Шунинг-чун буюқдир кўзимда инсон.
Дунёнинг энг оғир дардини чекар,
Тоғларга тенглашар тўзимда инсон.

Мададман йиқилса, суяйман минг бор,
Тўймайман, у ҳақда сўзлайман минг бор.
Бу ўт, бу ўчоқда ёнгайман минг бор,
Алангам инсондир, чўғим-да инсон.

Бу номда менинг ҳам ўз юким бор, ўз,
Ачишар қалбимнинг яраси жиз-жиз,
Ярашмас ҳар кимга тўғриси бу сўз,
Тилимда инсондир, сўзимда инсон.

Ҳеч не кутмагайман ҳаёлий номдан,
Муқаддасроқ не бор ҳаёли номдан,
Мен қандай безайин бу олий номдан,
Ўзимда инсонман, ўзимда инсон.

АЁЗ АРАБАЧИ

Дарахтлардир энг вафоли,
энг ишончли дўстларим
Ичида сув бўлиб дардларим оқар,
Мен уларга ўз кўзларим-ла,
Улар менга япроқлари-ла боқар,
Боқар, боқар ва шамоллар эганида,
Неча-неча хур нағмалар басталанар,
Дарахтлар ҳам одамдекдир, отагинам,
Гар кўрмаса севгилисин хасталанар,
Аста-аста оғриқ турар тизларига,
Нигоҳига чўкар мунгнинг қийноқлари,
Кўздан қолар айрилиқдан, ҳасратлардан,
Битта-битта тўкилганча япроқлари...

Садаи ШАКАРЛИ

Аҳволинг нечук? — сен сўрайсан.
Қаёқдан ҳам билай мен ўз аҳволим!?
Қачонларки ўзимдан йўқдир хабарим...
Бир зимистон тундек менинг бу ҳолим,
Очилмас саҳарим,
Қоронғуда ўзимни кўра олмайман,
Кўзгуда юзимни кўра олмайман.
Бўғзимда қаҳр тугунин юта олмайман.
Ўзимни унутдим,
Сени унутолмайман...

Маориф СУЛТОН

Даргумондир мендан бир из қолмоғи,
Даргумон қарорим топмоғим бунда.
Муҳаббат аталмиш қалбим ардоғи,
Янчилди, топталди битта сўзингдан.

Тилка-пора этдинг юрак-бағримни,
Куйдириб, кул қилдинг орзуларимни.

Азоблар дилимни мудҳиш бир савол,
Шусиз ҳам юрагим шубҳа уяси.
На менда Мажнунлик иддаоси бор,
На сенда заррача Лайли вафоси.

Фируз МУСТАФО

«Ўчмас ҳеч бағримдан сен чеккан заҳмат» —
Бу сўзни чаманим, гулим сўйлайди.
«Заҳматни севмаган инсонга нафрат» —
Бу сўзни дудоғим, тилим сўйлайди.

Ҳаётда ҳўб оғир кунлар кўрмишам,
Аммо ҳар зарбага кўксим кермишам,
«Кучим, қувватимни элга бермишам» —
Бу сўзни қадоқли қўлим сўйлайди.

Эл мени севса гар бир шоир қадар,
Бўлмоқ истамайман бесар, дарбадар,
«Интил, ўтмасин кун бекор, бесамар» —
Бу сўзни ойларим, йилим сўйлайди.

Шоҳмамад ТОҒЛАРЎЛИ

Ҳар кун ишга овланаф эканмиз, кийим жавони олдида бироз тўхтаб, ўйна ўмумамиз: буғун нима кийсам экан? Баъзан об-ҳавога, баъзан кайфиятга, баъзан боғига қараб кийинамиз. Байрам ва баъзмлар уғун эса алоҳида иш, байрам либослари қандай бўлиши, умуман, кийим-кечак масаласида Республика дизайни коллежи ўқитувчиси Маҳбуба Баҳромова билан суҳбатламдик.

— Маҳбуба опа, мутахассис сифатида аёлларга кундалик ва иш кийимлари борасида қандай тавсиялар берасиз?

— Фикримча, ҳар бир аёл ўз соҳасидан келиб чиқиб, иш кийими танлагани маъқул. Ўқитувчининг кундалик иш кийимини шифокорга тавсия этолмаймиз. Умуман олганда, кундалик учун асосан классик услубдаги кийим тавсия этилади. Лекин буни ҳам барчага бирдек татбиқ эта олмаймиз. Аини услуб баъзи бир ишхоналарга тўғри келмаслиги, ноқулайликлар келтириши мумкин. Албатта, кундалик кийим қулай, кўркам ва асосийси, ҳар томонлама эгасига ярашиб туриши керак. Атрофдагиларнинг диққат-эътиборини тортадиган ялтироқ, ёрқин, жуда калта ёки жуда узун бўлмаслиги, касбига мос бичимдаги либосни кийиш лозим деб ўйлайман. Асосан кўринишга қараб, йирик ёки майда гулли, катак-катак, йўл-йўл ёки кўпчилик яхши кўриб киядиган хол-холли матодан тикилган либослар ҳам ҳар кун кийишга ярашиқли. Одмироқ рангдаги либослар ҳам барча соҳада ишлайдиган аёлларга мос тушади. Жуда тор ёки жуда кенг кийимлар кўча-кўйда юришга ҳам, ишлашга ҳам ноқулай. Шунинг учун бичим масаласини ҳам ўйлаб кўриш керак. Пахтали, ипак, жун, тивит матолар ҳам табиий, ҳам иқлимимизга мос.

— Шу ўринда байрам, тўй, умуман, оқшом либослари ҳақида ҳам тўхталиб ўтсангиз.

— Кўпчилигимиз узун, ялтироқ, безакли либосларни оқшом либоси деб тасаввур қиламиз. Бироқ барча ёшдаги, ҳар хил кўринишдаги аёлларга бир хил либосларни тавсия қилиб бўлмайди. Жудаям очиқ бўлмаган, қомат ва бўйга ярашадиган, кундалик кийимдан фарқли бўлиши учун ёрқин рангли ёки бичими бошқача либосларни байрамларга тавсия қилсак бўлади. Ҳозир бундай либосларни топиш ёки тикиб кийиш муаммо эмас. Сотувчи тавсияси ёки кўзгу харидорни қониқтирмаслиги мумкин. Шунинг учун, бориладиган жой, қад-қоматнинг ўзгариши, фаслларни ҳисобга олиб мутахассислар билан маслаҳатлашиб қўйган маъқул.

— Либос устаси сифатида ўз ишларингиз ҳақида гапириб беринг.

— Институтни яқунлаётганимда ҳам битирув малакавий ишимда жинси матосидан тикиладиган кийимларга миллий урғу беришга ҳаракат қилганман. Масалан, қалампир нухалар, аноргули сингари нақшлардан фойдаланганман. Ўшанда бахмал матосидан фойдаланиб қилган ишларим ҳам юқори баҳоланган эди. Кейинчалик болалар модаси йўналишида самарали ишладим. Замонавий либосларга этно йўналишида безак беришни яхши кўраман. Республика миқёсидаги дизайн ва мода йўналишида ўтказиладиган тадбирларда доим иштирок этаман.

— Аёлларимиз, умуман, либос танлашда нималарга аҳамият бериш керак?

— Аёл киши қоматига, ёшига, юз, соч ва кўз рангига аҳамият бериши керак. Баъзи аёллар ўз қоматини ҳисобга олмай, тайёр либосни мода экан деб кийишга ҳаракат қилишади. Бу доим ҳам тўғри эмас. Айрим ҳолларда аёлларга мос кўйлақларни ёш қизлар ҳам кийиб олишади ёки аксинча. Ёшга кўра бичим ва мато танланади. Масалан, трикотаж, силлиқ матолар ихчам аёллар ва

ёш қизларга ярашади. Дизайнерлар бундай матоларни катта ёшдаги аёлларга тавсия қилишмайди. Чунки улар қоматни бўрттириб кўрсатади. Катта ёшдаги аёлларга тивит, тўқилган ёки миллий матоларга бошқа бир замонавий мато билан уйғунлаштириб тикилган либослар тавсия этилади. Бундай кийимларни кундаликка кийса ҳам бўлади. Катта ёшли аёллар миллий матоларга кўпда мурожаат қилишавермайди. Аслида майда тароқли атлас, адрас матолари катта ёшли, тўладан келган аёлларга ҳам бирдай ярашади. Қоматдаги камчиликларини бичим ва матолар ёрдамида яшириш ёки чиройли кўрсатиш мумкин. Ҳозир дизайнерларимиз ҳар хил бичимларни тавсия қилишяпти. Чунки миллий матоларимиз табиий толалардан тайёрланиб, улардан ҳар бир фаслга мос либос тайёрлаш муаммо эмас. Эндиликда европада ҳам экодизайн, яъни табиий матодан тикилган либослар биринчи ўринга чиқди. Иложи борича табиий матодан либос кийиш соғлиқ учун фойдали. Айти пайтда ҳаттоки, чет эллик дизайнерлар ҳам ўзбек миллий матоларига кўпроқ мурожаат қилишяпти. Миллий матоларимиздан ҳар қандай ранг ва услуб билан уйғунлашадиган жозибали либослар тайёрлаш мумкин.

— **Янги йил учун йирик машҳур брендлар ўз тавсияларини ишлаб чиқишди. Шу ўринда Сиз 2015 йилда ўзбек аёлларига қандай тавсиялар берасиз.**

— Демак, модага қарайдиган бўлсак, кўплаб ранглари кўришимиз мумкин. Лекин бу урф бўлган ҳамма ранглари кийишимиз керак, дегани эмас. Ҳар бир аёл ўз шароити, табиатидан келиб чиққан ҳолда либос танлаши керак. Қимдир ўзини ёрқин рангларда ноқулай ҳис қилади. Демак, бу аёл табиатан босиқ ёки жиддийроқ иш билан шуғулланади. Мода оламидаги каталогларга эътибор қаратсангиз, асосан мода корчалонлари европага хос либослар ишлаб чиқишган. Яъни ҳаммаси уларга хос юз, қош, соч, кўз рангига мослашган. Демак, ушбу мода шарқ аёлларига унчалик ҳам тўғри келмаслиги мумкин. Юқорида айтиб ўтганимдек, либос танлаётганда қоматга, ёшга, юз, соч ва кўз рангига аҳамият бериши керак.

Аксессуарларни либосга мослаб танлаш лозим. Масалан, аёлларнинг катта, замонавий сумкаси ўқишга борадиган қизларга мос эмас. Катта ҳажмли сумкаларни асосан ишбилармон, бизнес билан шуғулланадиган аёллар ишлатса қулай. Қизлар ўз хоҳишига кўра ёки иши,

ўқиши учун мос сумкалар танлаганлари маъқул. Либосга мос оёқ кийим, сумка ёки клатч(қопчиқ)ларни юқорида айтилганидек, қулайлигига эътибор бериш керак. Баъзи қизларимиз бўйлари унчалик баланд бўлмаганлигидан баланд пошна оёқ кийим кийиб ўзларини қийнашади. Бу кундаликка мўлжалланган пойафзал эмас. Паст пошна оёқ кийимлар қизларнинг келажаги учун ҳам яхши. Ҳар ҳолда, бу масалада қулайлик асосий ўринда тургани маъқул. Тақинчоқлар алоҳида мавзу.

Mos libos istab...

Чунки телевизорда қўшиқ куйлаётган ёки кинода рол ўйнаётган қизлар, аёлларга тақлид кучайиб кетган. Санъаткорлар айти шу саҳна учун танлаган аксессуарлардан кундаликка, ҳатто базмларда ҳам фойдаланиш ноқулай. Нима бўлганда ҳам, аёлларимиз ҳамма вақт ўз маънавияти, юксак диди, донолиги ва латофати билан кўркам. Бунда либос восита, холос.

— **Мазмуни суҳбатингиз учун раҳмат! Ишларингизга бардавомлик тилаймиз.**

Нигина ҒУЛОМОВА суҳбатлашди

“Oshiq Garib” boʻlgan kunim

келтирган pista-бодомлар-гача стол устига териб ташладим. Кейин не умиду, не илтижода диванга ёнбошлаганча, эшик жиринглашини кута-кута кўзим илинибди.

Мусофирликдаман. Бу ерларнинг иқлими ҳам бор бўлсин-да: ўзимизнинг Қўқонникидек инжиққина — бирпасда ўзгради-қолади. Тўққиз қаватли уйнинг олтинчисида — «полтарашка»да тураман. Кичкина балкончаси ҳам бор.

Мен борган йили ёзнинг иссиқ келиши-ю, куз илиқлигининг чўзилиши қирқ йилда энди бир такрорланаётган экан. Аммо тез орада бирдан ҳаво айнаиб, гупиллаб қор ёға бошлади. Кўчадан совқотиб келдим-у, ёлғиз ўзим бир финжон қаҳва ичиб ётдим. Салда бадан қизиб кўнгил «балкон»ни тусаб қолди. Чиқдим. Қор авжга чиққан, изғирин кўз очирингга қўймасди. Совуққа бепарво бироз турдим. Шунда сал наридаги ўзимизникига ўхшаш ихчам, аммо ойна солинган балконга кўзим тушди. Не кўз билан қарайки, ғира-ширада гўё ёғаётган қордек оппоқ либосдаги гўзал бир қорасоч аёл мен томон тикилиб турарди. Олдинига мусофирлигимни эслаб, юракда даст қўзғалган ҳаяжонни аранг босиб, пича ўзимни бепарвога олдим. Лекин охири чиқолмадим: менам шартта бош кўтариб, у томон тикилдим. Аёлга менинг бу дадиллигим ёқдим, у сезилар-сезилмас қўл силтаб оҳиста жилмайиб қўйгандек бўлди. Мен эса бундан илҳомланиб, дарҳол чаккамни қашишга кўтарган қўлимни олабайроқ қилиб ҳилпиратдим. Аёл ҳам мендан-да чиройлироқ қўл силтаб жавоб қилди, гўё. Дил гулгуласи бир ёнда, хурсандчиликдан оғиз қурғур қулоқда. Юз-кўзларимни аёвсиз ялаётган изғиринга ҳам парво қилмай, жононга «ё мен борай, ё сиз келинг» маъносида ишора қилдим. У эса, мен ошиқнинг фикрини уққандек, бир тебраниб, бир тўлғаниб, яна бир бор чиройли қўл силтаб, «ўзим чиқаман» деб мийиғида жилмайиб ияк қоқди, чамамда...

Шундан сўнг хонага кирдим у ширин хаёллар оғушида дастурхон тузай бошладим. Бисотимдаги яхши кунларга деб асраб қўйган ноз-неъматлару ўзимиздан

Эрталаб хомуш туриб хонимчани кутиб ололмаганимдан минг афсусда, уни узоқдан бўлса-да, яна кўриш илинжида балконга чиқдим. Қор энди майдалаб ёғар, изғирин кўз очирмас, ғуборли ҳавода икки қадам нарини илғаб бўлмасди. Қўлимни пешайвон қилганча хонимнинг балконига тикилдим. Не ажабки, ул паризод кечагидек қўл силтаб мен томон ишва қилиб турарди. Ҳайронлигим ошди. Кейин ҳали бет-қўлимни ювмаган бўлсам-да, юракда кечадан буён алангаланаётган муҳаббат тафти ила чиройли аёлга суқланганча тикилдим. У ҳам сахий маликалардек ҳамон бизнинг балкондан кўз узмасди. Сабрим тугади. Энди мусофирлигимни ҳам унутиб, тусмоллаганча қўшни подъезддаги унинг хонадонини топиб бордим. Аммо эшикни мен кутгандек гўзал пари-пайкар эмас, балки қўлида қадаҳ тутган барваста бир йигит очди. Кўчада у билан танишиб қолгандик. Уни кўриб эсим оғай деди. Тилимга дурустроқ сўз келмасди.

— Мен, мен... қўшни подъезддан, — дедим чайналиб. — Уйда гугурт қолмабди. Бошқа ҳеч кимни танимайман...

— Мен сени танидим. Кир, киравер, Қоровой! Дунёга ўт қўймоқчи бўлсанг, гугурт топилади. «Қоровой» дегани ёқмаган бўлса-да, кирдим. У мени ошхонага бошлади.

— Кел бир суҳбатлашиб ўтираимиз. Чой-пой, қаҳва... Мана, ҳадемай Янги йил киради...

У тинмай гапирар, менинг хаёлим эса ҳануз балконда. У ёқ-бу ёққа ўғринча назар ташлайман: ҳеч ким кўринмайди. Уйда ҳам ул сулувдан ном-нишон йўқ. Ошхона, уйдаги тартибсизликлар эса бу ерда аёл зоти туришидан дарак бермайди. Унда бояги жонон қаёққа кетди. Шуларни ўйлаганча унга чўчибгина қараб қўяман.

Шу пайт эшик кўнғироғи жиринглаб қолди. Барваста секин туриб, эшик томон кетди. Мен эса пайдан фойдаланиб шошганча ошхонадан балконга чиқдим. Не кўз билан кўрайки, балконнинг ярми очиқ деразаси туткичига илинган каттагина елимхалта шамолда тинмай тебранар, унинг четига қатор терилган Янги йил тақвими ёнига каттагина сурати туширилган гўзал аёл эса ҳамон биз томонга қараб елка баробарида қўл силтаганча, чиройли табассум ҳадя қилиб турарди.

Адҳам ДАМИН

46 Guliston 2014/6

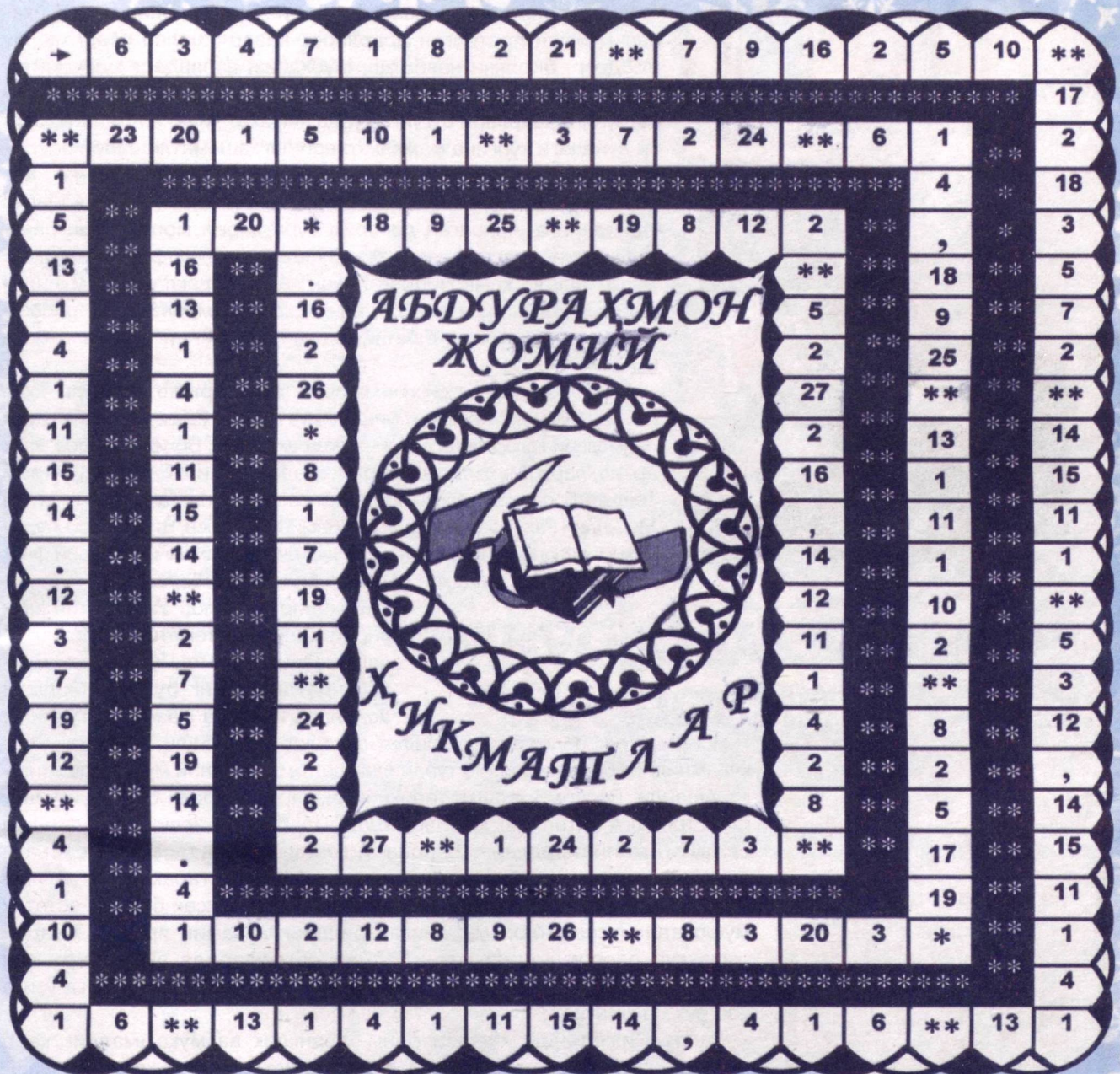
«ЎЗБЕК ТЕАТРИ» АЙЛАНМА КРОССВОРДИНИНГ ЖАВОБЛАРИ:

Шаклда белгиланган хонадан рақам атрофига соат мили йўналишида: 1. Хўжаев. 2. Камола. 3. «Муқанна». 4. Адолат. 5. «Отелло». 6. Олимов. 7. «Турон». 8. Фитрат. 9. «Ревизор». 10. Робия. 11. Лайли. 12. Латипов. 13. Хуршид. 14. Драма. 15. Қаюмов. 16. Диалог. 17. Отабек. 18. Комедия. 19. Дарвеш. 20. Алиева.

МУАММОНОМА

Калит сўзлар: 1. Рисолат. 2. Режиссёр. 3. Барчин. 4. Саҳна. 5. Парда. 6. Эпизод.

Ибратли сўз: Ижро этилаётган театр асари — ҳаётнинг бир парчасидир.

«ЭЗГУЛИК ҲИҚМАТЛАРИ» МУАММОНОМАСИ

Аввало қуйида таърифлари баён этилган ва ҳиқматли мисралар рақамларда ифодаланган мутафаккир шоир ва олим Абдурахмон Жомийнинг ҳаёти ва фаолиятига оид қалит сўзларни топинг.

1. Аллома ижодкор ёшлиги даврида ўз даврининг етук билим соҳибларидан таълим олган ватанимиздаги машҳур тарихий шаҳар — 16, 2, 12, 2, 8, 6, 2, 5, 7.

2. Ижод соҳибининг ўғли Зиёвуддин Юсуфга атаб Саъдий Шерозийнинг «Гулистон» асари услубида ёзган ахлоқий-таълимий мазмундаги машҳур тазкираси — 26, 2, 18, 3, 8, 1, 16, 24, 3, 5.

3. Жомийни ўз устози ва пири деб билган, ижодий ҳамкор ҳамда ҳамфикр дўсти Алишер Навоий маълумотига кўра, бўлгуси аллома-шоир таҳсил олган Ҳиротдаги мадраса — 5, 1, 20, 3, 12, 1, 14.

4. Шоирнинг шахсий мактубларидан маълум бўлишича, ислом дини пешвоси Хўжа Аҳрор таклифи билан ташриф буюриб, қадамжоларни зиёрат қилган республикамиздаги шаҳар — 24, 3, 11, 13, 9, 5, 24.

5. Абдурахмон Жомий асарларини она тилимизга таржима қилган ўзбек мумтоз шоири, тарихчи исми

Муҳаммадризо — 3, 10, 2, 18, 1.

Аллома шоир меросига мансуб ҳиқматли мисрала-ридан:

6. «Ичи 22, 19, 4, 25, 2 каби варақ-варақдир, Қимматда ҳар варақ табақ-табақдир»
7. «Ким тортса адоват қиличини қиндан, Адоват тиғидан бўлади 18, 2, 4, 3, 13.»
8. Кучингни қадрига ет, 14, 15, 11, 1 ишга сарф айла, Бу йўлда энг сара хислатни синчиклаб сайла. 17, 23, 5, 2, 21, 7.
9. «Агар бор давлатинг халққа сарф этсанг, Ундан савоб иш 21, 23, 6, шукрига етсанг.»
10. Билимдан безак топиб дилу 17, 3, 5, Еру сув китобин уқийди осон.
11. Онангдан бош товлама, ошмасин дарди, 11, 2, 8, 2, 27 тожи эрур оёғин гарди.

Энди чизма катакларидagi рақамларни қалит сўзлар жавоблари асосида ҳарфлар билан алмаштириш орқали муаммонгани ҳал этиш билан аллома шоирнинг эзгуликка даъват этган уч ҳиқматли мисраларини билиб олинг.

Фозилжон ОРИПОВ тузди.

Ўзбекистон халқ рассоми, академик Баҳодир Жалолов мўйқалами билан яратилган асарларга назар ташлар эканмиз, бу ижодкор, биринчи навбатда, шубҳасиз, забардаст монументалист рассом сифатида кўз ўнгимизда гавдаланади. Дарҳақиқат, унинг асарлари бугунги кунда нафақат Ўзбекистондаги, балки дунёдаги кўпгина мамлакатларнинг ҳашаматли сарой ва биноларини безаб турибди. Қарши мусиқали драма театри, Киночилар уйи, «Туркистон» саройи ва қатор концерт залларининг фойеларига ишланган деворий суратларни монументал ранг-тасвирнинг классик намунаси сифатида эътироф этиш мумкин. Зеро, уларда композицион мукамаллик, шакл ва мазмуннинг ҳамоҳанглиги, ранглар уйғунлиги каби компонентлар рассом асарларининг юксак бадиий-эстетик мақомини белгилаб берган.

Рассомнинг профессионал маҳорати унинг портретларида ҳам яққол намоён бўлади. Мусаввир мўйқаламига мансуб ўзбек халқининг буюк сиймолари галереясида урин олган академик Воҳид Зоҳидов, халқ артистлари Мукаррама Турғунбоева, Комил Ёрматов, Ақром Тошкентбоев, халқ рассомлари манзарачи Ўрол Тансиқбоев, кулол Муҳиддин Раҳимов, ҳайкалтарош Дамир Рўзиев, халқ устаси Ҳамро Раҳимоваларнинг портретларида ҳар бир қаҳрамоннинг касбий фаолият йўналиши ўзига хос деталлар билан очиб берилган.

BAHODIR JALOLOVNING GRAFIK TIMSOLLARI

тимсолларнинг бадиий образ сифатида тақдим этилиши, моҳиятан кенг кўламлилиги билан ажралиб туради ҳамда томошабинни мушоҳада этишга ундайди. Рассом ўз халқи тарихини башарият тарихи билан уйғунлигини топишга интилади. Ўрта аср Шарқ адабиёти, тасвирий ва амалий санъати, миниатюралари, Европа Уйғониш даври тасвирий санъати анъаналарини теран ўзлаштиради. Улардаги муштаракликни англаш унинг юксак тафаккур соҳиби, теран фикрловчи, юксак бадиий-эстетик мушоҳадали санъаткор мақомига эришишига замин яратди. Бундай тафаккур рассомнинг яратган бадиий образларида акс эттирилган рамзий мажозлар уйғунлигини таъминлайди, жонсиз тасвирларга ўзига хос руҳ бахш этади.

Рассом ижодининг бундай ранг-баранглик ва мукамаллик касб этишида, шубҳасиз, унинг рангтасвир қонуниятларини мукамал ўзлаш-

тирган ҳолда лирика ва символизм, воқелик ва фантазия, тарихийлик ва замонавийлик, фалсафий мушоҳада устуворлиги каби усуллардан моҳирона фойдаланиш, айна пайтда шакл ва мазмун уйғунлигини бадиий ечимларда тасвирлаш имконини беради. Эндиликда Баҳодир Жалоловни замонавий ўзбек тасвирий санъатининг етук намояндаси, ўзбек тасвирий санъатини жаҳон миқёсида намоиш этаётган рассом сифатида биламиз. Зеро, унинг асарлари дунёнинг йирик музей ва галереялари, санъат ихлосмандларининг шахсий коллекцияларидан ўзининг муносиб ўрнини эгаллаган.

Алишер Навоий ва навқирон Бехзод

Дарҳақиқат, Баҳодир Жалоловнинг асарларида график тимсоллар, чизиклар ва шаклларда ифодаланган мажозий мазмун ва образлар устуворлик касб этади. Бундай хусусиятларни рассомнинг «Орол умрининг шоми», «Мавжудлик сирлари» каби асарларида яққол кўриш мумкин.

Рассом ижодида Шарқ мумтоз шеърининг мотивлари асосида яратилган график асарларни ўзига хос тимсоллар ҳазинасига қиёслаш мумкин. Алишер Навоий, Умар Ҳайём, Бобораҳим Машраб асарларининг мотивлари асосида яратилган «Севишганлар боғи», «Умар Ҳайёмнинг туши», «Хамса»га ишланган туркум иллюстрацияларда рассомнинг график тимсоллардан бадиий ечим элементи, асарнинг ўзига хос атрибути сифатида фойдаланиш борасидаги ноёб қиррасини очиб берди. Эътиборлиси, унинг график тимсоллар тарзида яратган асарлари кўп ҳолларда рассомнинг маҳобатли рангтаъбир композициялари учун асос вазифасини ўтаган.

Асқарали СУЛАЙМОНОВ

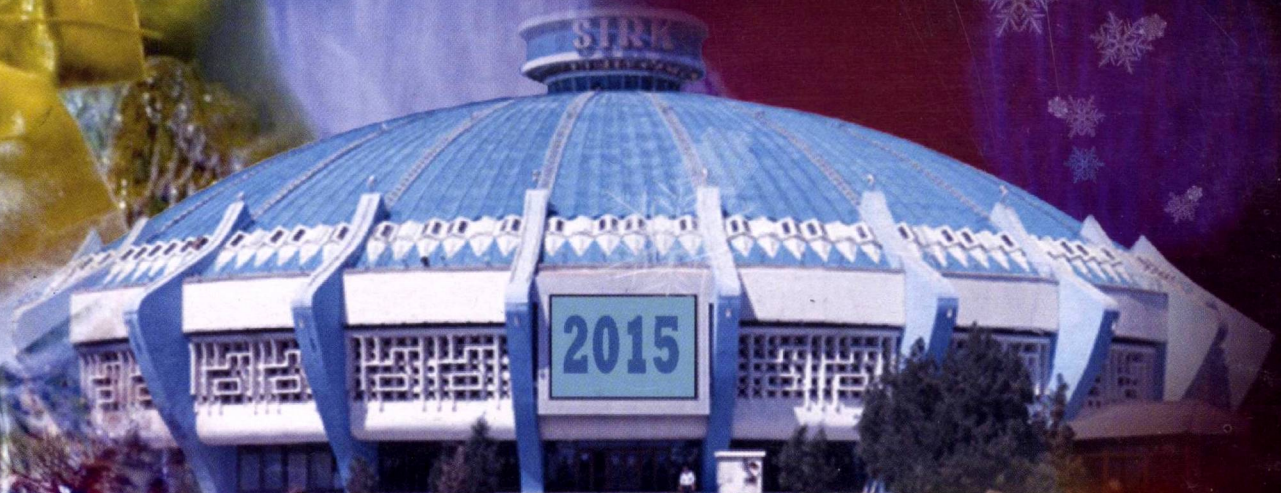

Алишер Навоийнинг «Хамса»сига ишланган иллюстрация

Илҳом парисини чизувчи Моний

УДК 5200
ХР

O'ZBEK DAVLAT SIRKI

**JAMOASI BARCHA YURTDOSHLARIMIZNI
2015- YIL — «KEKSALARNI E'ZOZLASH YILI»
BILAN MUBORAKBOD ETADI**

ISSN 2091-5330

OBUNA DAVOM ETMOQDA

Indeks: yakka obunachilar uchun — 820, tashkilotlar uchun — 806.